

[illegible] ... probat.

... Aristoteles de Natura ... natura nihil facit frustra

... sunt in ... [illegible]

[illegible]

[illegible]

... fabula ... [illegible]

[illegible]

[illegible]

... generatur ...

[illegible]

... non potest ... [illegible]

[illegible]

Matthias Posnaniens

A. D. 1589

constat 1628

mim

M

M

M

Corpus quod corrumpitur aggravat animam.

Hoc genus locorum dividendi appellant alii acci-
dentali, qui est triplex
1 quando res substantia dividitur in accidentia.
[illegible] quando substantia subiectum divi-
ditur ratione eorum quae sunt accidentia
~~[illegible] substantia~~
2 accidentia in subiecta.
3 cum ipsa accidentia in accidentia dividuntur
subiectorum accidens vel genus vel species
Tum denique [illegible] [illegible] est
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] est
[illegible] ait

CORNELII VA-
lerij Vltraiectini in vni-
VERSAM BENE DICENDI
RATIONEM TABVLA,

Summam artis Rhetoricæ complectens.

Recognita & emendatius excusa.

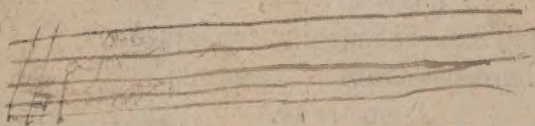

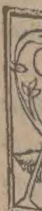
LOVANII,
Typis Seruatij Sasseni, impensis verò hæredum Arnoldi Birckmanni.
Anno 1565.

Cautum est auctoritate Regiæ Maiestatis, Ne quis alius præter Seruatium Sassenum hunc librum inscriptum, *Cornelij Valerij Vltraiectini in vniuersam bene dicendi rationem tabula, summã artis Rhetoricæ complectens*, imprimat: neue alibi excusum vendat. Qui secus fecerit, libris & pœna in literis ei à R. M. concessis contenta, mulctabitur. Datis Bruxellæ ac signatis.

P. de Lens.

Sunt quinque prudentes et quinque fatue
Sed quinque prudentes acceperũ oleũ secũ in vasis
Sed quinque fatue nõ acceperũt

NOBILITATE ET VIRTVTE *PRAESTANTI VIRO*
Maximiliano à Burgundia, Marchioni Veriensium, Domino Beuerorum, &c. Maris Belgici præfecto, Hollandiæ, Zelandiæ, & Vltraiectinæ ditionis gubernatori, Equiti summi ordinis velleris aurei: Cornelius Valerius ab Auduatra Vltraiectinus, S. D.

NNI SVNT *decem & octo, cũ Rhetoricen quosdam æquales familiaritate mihi coniunctos adolescẽs docerẽ, magis adeo cognoscendi studio percipiendiq; facilius eam artem, quam illi me profiteri volebant, quàm quòd mihi ipse multum confiderem: ad quorum vtilitatẽ quædam bene dicendi præcepta maximè necessaria, paucis cõprehensa paginis in tabula spectanda proposui. Ea tabula cùm tam exemplis multis descripta multorum subijsset oculos: præter illos familiares, alij quidam amici mecum egerunt, vt ederem: quibus cùm id constanter negarem, vrgere illi me cœperunt, atque etiam minitari, mihi futurũ, vt ab alijs id quod esset à me dictatum ederetur: cumq; editionem flagitare non desisterẽt, breui tandem respondi, mea*

voluntate nūquam in lucem eſſe proditurā tabulam, quam nō ea diligentia conſcripſiſſem, vt lectione dignam iudicarem. Atq; ea quidem delituit in ſchedis hucuſq; neglecta. Ecce autem cum nuper Grammaticas inſtitutiones emiſiſſem, in quibus fortè mentionem Rhetoricæ tabulæ noſtræ feceram, quod in ea non indiligenter figuras omnes & grammaticas & rhetoricas expoſuiſſe, eaſque perſpicuo complexus ordine ſatis commodè digeſſiſſe mihi viderer: seriò quidam etiam eruditi poſtulare eam non dubitarunt, & huius æris alieni me identidem admonere. Quamobrem cœpi tandem cogitare de recognoſcendo ſcripto, quod vt maiore fieret cum ſtudioſorum fructu, viſum eſt ei tabulæ formam libri dare, & huic anacephaleoſin addere, quæ ſumma totius artis capita breui quadam enumeratione comprehenderet, qualem nouem ferè ab hinc annis dialecticis adiecimus. Verùm cum illa mihi non nimis longa videretur, placuit eandem potiùs ſimul cum libello, paucis tantūmodo mutatis, & quibuſdam illinc in librum tranſlatis edere. Eram autem id temporis in docēdo ſecutus Ariſtotelē, Ciceronē, Quintil. alioſq; veterum nonnullos & ex recentiori-

centioribus vnum atq; alterum, collegerā quæ videbantur vtilißima, quæ quum nunc relego, non omnino displicent. & quia profutura iuuentuti, quidam non contemnendi formandæ adolescentiæ artifices iudicant, eaque postulant á me sæpè, vel flagitant potius: facilè patior hoc quicquid est vtilitatis, quod præcipuè familiaribus cōparatum erat, ad alios etiam peruenire. De libertate, qua sumus interdum vsi, præsertim in tropis & schematibus, fortaßis admonendum est, me nō vbiq; veterum ordinem tenuiße: sed interdum recentium quorundam industriā sequi maluisse, nec eas exornationes exclusiße, quæ non tam schemata quàm aut argumentandi, aut amplificandi formæ quædam haberi poßint. quod cur fecerim, suo loco rationem attuli: & certè supereße aliquid non inutile satius est, quàm desiderari quod neceßarium studiosis videri poßit: & in hanc partem si peccaßem, veniam faciliùs, quàm si lectorē præceptis vtilibus fraudaßem, impetraturū me putaui. Quem librum dum peruulgato iā, & veteribus tamē etiam vsitato more, principi alicui viro dicare decreuißem, sed cui dicarē nondū statuißem, eaque de re diutius cogitarem:

rem:cōmodum venit mihi in mentē, primos studiorum meorum fructus vndecim ab hinc annis oblatos fuiſſe præſtanti prudentia & eruditione viro principi Domino Pratenſi Hollandiæ Præſidi, cuius nomine cùm tabulæ Dialecticæ primū diuulgatæ ſint, nemini potius hæc Rhetoricæ præcepta dicāda videbantur, quàm ei, quem delegerat Cæſar illius Præſidis ſucceſſorem, in quem virtutes illæ conueniunt, quæ ſummo viro tribui ſolent. Quamobrem quoniam diſſerendi præcepta, quæ ad ſtudioſorum vtilitatem collegeram, Domino Pratenſi non diſplicuiſſe cognoui, ſpero hanc noſtram in artem dicendi tabulam, tibi quoq; vir clariſſime, & inter illuſtres principes eminens, non ingratam fore, & quæ tua humanitas eſt, benignè hoc quicquid eſt libelli ac libenter accepturum, noſque in tuorum clientum numero habiturum eſſe confido.

Vale. Louanij Calendis Septembris, anno à ſalute per Chriſtum reſtituta.

1556.

CORNELII VALERII VLTRAIECTINI IN VNIVERsam bene dicendi rationem Tabula: Summam artis Rhetoricæ complectens.

Rhetorica.

Rhetorica est bene dicendi ratio, seu de quaque re proposita prudenter, ornatè, copioseq; dicendi facultas. Rhetor est, qui dicēdi præcepta tradit. Orator est, qui de omnibus rebus posit apté, scienter, ornateq; dicere: qui & græcè ab eloquendo ῥήτωρ, & *latinè eloquens dictus est: aliter atque nos modo Rhetorem definiuimus. Nam & Rhetoricam interdum eam intelligimus, quæ bene dicendi rationem docet, interdum vim illam prudenter, explicatè, abundanter, illuminateq; & rebus & verbis, numeroseq; dicendi, id est, Eloquentiam, quæ nihil aliud est, quàm copiose loquens sapientia. Ea dicendi facultas sicut artes omnes his adiumētis perficitur: natura, arte, & exercitatione. Natura siue ingenium ardenti studio incitatū, ad dicendum vim affert maximā, sine qua nihil ars & præcepta prosint.*

Rhetor. Orator

De omnibus) intellige eas quæ possunt ornari, vt de l[illegible]dis & turpibus. iustis & iniustis, vtil. & inutil. &c.

Eloquens. Cice. in Orat.

Rhetorica quot modis accipiatur.

Eloquētia cōparatur natura, arte. et exercitatione

Natura, Ars.

Exercitatio. *prosint. Necessaria quoque est diligens exercitatio vsusque dicendi, & eorum, qui in arte dicendi præter cæteros excelluerunt, imitatio, sine qua nemo vim illam oratoriam vnquam est consequutus. Artis præceptis opus est, primùm, ad iudicandum non solùm de scriptis eloquentium virorum, quos nobis proponimus imitandos, verùm etiã de nostris commentationibus: deinde ad naturam iuuãdam, quæ si non optima sit, corrigi tamen aliquantulum potest: & vt scribit Cicero, licet ingenijs magnis præditi quidam dicendi copiam sine ratione consequuntur, ars tamen est dux certior quàm natura. Quod enim naturali tantùm fretus lumine facis, id arte multo melius ac certius efficies. Oratoris officiũ est, de quauis re proposita dicere ad persuadẽdũ accõmodatè. quod efficitur docendo, delectando, & flectendo: quorum primum necessitatis est, alterum suauitatis, tertium victoriæ. quæ facilius consequetur Orator, si vir bonus habeatur. Finis est persuadere dictione, & auditorum animos flectere. Ex his enim tribus, quæ Oratori sunt efficienda, primum illi cum Dialecticis & Philosophis est commune, quod fit expositione perspicua & argumentatione*

Imitatio eloquentiũ scriptorum.

Cur arte sit opus, si præcepta non faciunt eloquẽtem?

Officiũ seu vis & facultas oratoris.

Tria efficienda oratori.

Docere debitum est, delectare honorarium, permouere oratori necessarium.

Orator est vir bonus dicẽdi peritus.

Finis persuadere id quod propositũ est: ad quẽ quidem finẽ vltimum [illegible] dicendo peruenitur.

tatione in ſubtili potiſsimum ſeu attenuato dicendi genere: alterum cum Sophiſtis, quod fit, cùm alijs tum etiam elocutione in mediocri ferè orationis forma: tertium proprium eſt, quod mouendis affectibus maximè efficitur in vehementi ac graui genere dicendi. Inſtrumentum Rhetoricæ facultatis oratio eſt illa copioſa & ornata atque perpetua, quæ vel in ſenatu, vel ad iudicem, vel ad populum haberi ſolet: (Nam Philoſophorum & Dialecticorum ferè conciſa eſt oratio, mutuisque interrogationibus interrupta, qualis eſt in diſputationibus & dialogis ſermo Philoſophorum.) Orationem emẽdatam & Latinam Orator à Grammatica mutuatur, quæ purum ſermonem docet: à Dialectica petit argumentorum genera, & probandi rationes: ornatum vero & dicendi copiam ſuo ſibi iure ſumit. Huius igitur eſt oratio verbis ornata, ſententijs grauis, erudita, ſenſibus animorũ moribuſq; hominum accommodata. Dialecticam & Rhetoricã veteres ita coniunxerunt, vt Dialecticam pugno, Rhetoricam palmæ ſimilem eſſe dicerent, quòd illa breuis, hæc copioſa atque ornata ſit, & vtriuſq; artifici res omnes

De generibus dicendi leges infra ſub capite, de elocutione.

Animos mouẽdi facultas in [illegible] oratore [illegible]

Inſtrumentũ Rhetoricæ oratio Oratorum.

Sermo Philoſophorũ colloquium.

Quid inter Grãmaticã, Dialecticam, & Rhetoricã interſit, & inter artes diſſerendi quãta ſit cognatio.

Dialectica breuis et ſubtilis, Rhetorica copioſa et popularis.

omnes

oēs quæcunq; in quæstionem possent incidere, quæ dictione sunt explicandæ, tanquam materiam in qua versetur subiicerent, & communem quandam artium omnium tractationē tribuerent, breuem & subtilem Dialectico, Rhetori copiosam & popularem. Quæstionū genera duo sunt, vnum infinitū, quod Græcè thesis appellatur, Latinè propositum, & consultatio: alterum definitum, quod hypothesis Græcè, Latinè causa & controuersia dicitur. Thesis de genere vniuerso quærit, sine designatione personarum, temporum, locorum, & similium: Hypothesis verò de rebus singulis, notata personis, temporibus, & locis. Thesis est, Sitne ducenda vxor: Hypothesis, Sit ne philosopho aut seni, hoc tempore, illo loco, illis moribus, peregrina, indotata, vetula, puella, Iulia Pompeio ducenda. Rectè Cicero præcipit, vt quæstionē finitam à proprys personis ac tēporibus auocemus ad infinitam, sine qua explicari illa non potest: veluti si posita sit hæc finita, sitne iure Clodius interfectus: probari non potest, nisi constiterit insidiatorem omnem iure posse interfici. Circunstantias vocant, quibus fit quæstio finita. qualia sunt, persona, factum, seu res, causa,

Materia artium dißerēdi quæstio. Cic. li. 1. de Oratore.

Quæstionum duo gña, vnū infinitū, alterum finitum seu certum, quod ex personarū præcipuè notatione spectatur, quarum complexu liberū est infinitū.

In Orat. et in Top. docet oēs controuersias ad vniuersi generis vim & naturam eße reuocandas.

causa, tempus, locus, & modus, de quibus cō-modiore loco dicemus. Infinita quæstio duplex est, vel enim ad cognitionem pertinet, cuius finis est scientia, vt sit ne terra globosa? Verane sit vsquā amicitia? Vel ad actionem, vt sit ne gubernanda respublica? Quibus officiis amicitia colenda sit? Superioris genera sunt tria, An sit, quid sit, quale sit, & similia. quæ traduntur à Dialecticis in tractatione thematum simplicium & copulatorum, vt, Sint ne pigmæi? fueritne semper mundus? idem ne semper sit futurus? Quid sit, vt quid anima? Quale sit, vt, An cælū sit coloratum? Sit ne laudabile, sit ne vtile philosophiæ operam dare? Alterius duo genera sunt, vnum ad persequendum aliquid vel declinandum, vt Quibus rebus amicos parare possis, adipisci gloriam, inuidiam vitare? Alterum, quod ad commodum vsumque refertur, vt, Quemadmodum sit respublica administranda, aut, quemadmodum in paupertate viuendum?

Thesis duplex est, cognitionis & actionis: Illius genera sūt tria: vt, An sit, quid sit, quale sit: huius duo, vnum, quod ad persequendū declinādúmve pertinet: alterū quod ad commodū vsumq; vel in officiis præstādis, vel in affectibus regendis.

Vide Ciceronis partit. ex quibus hæc petita sunt, & eius Top.

Causarum seu finitarum quæstionum genera sunt tria, demonstratiuum, deliberatiuum, et iudiciale. Demonstratiuo laudamus vel vituperamus personas, facta, res. Cuius finis est, vt plerique tradiderunt, honestū vel turpe. Propositam

Hypothesis, seu causa.

Genera causarum.

Demōstratiuum.

Vide Quinti. lib. 3. cap. 4. & 8.

Deliberatiuum. *Iudiciale.* *Qualitates vel conditiones causarū sunt quinq;* *Oratoris opus oratio.* *Partes orationis.*

positā habet orator in hoc genere delectationē Deliberatiuo suademus, dissuadem⁹, etc. Finis est, vtile vel inutile. Proposita sunt, spes, metus. Iudiciali accusamus vel defendimus. Finis est, iustum vel iniustum, Propositā habet clementiā vel sæuitiam. Atq; horum quidem generum vnumquodq; vel honestum, vel turpe, vel dubium, vel humile, vel obscurum est: quod omnium primū est in exordiendi ratione spectandum. Oratione tractantur omnia, quod Oratoris instrumentum appellauimus, quod alia quoq; notione dicitur opus oratoris, cuius partes numerantur interdum quatuor, Exordiū, Narratio, Contentio, Peroratio: nōnunquam sex: Exordium, Narratio, Partitio, Confirmatio, Confutatio, Peroratio. Nos easdem partes hoc ordine & his nominibus explicabimus, vt Prima sit Exordium, altera Narratio, tertia Propositio, quæ si nō est simplex, appellatur Partitio, quarta Cōtentio seu Argumentatio, quæ fit confirmando & refutando, quinta Peroratio. Exordium præparat auditoris animum: Narratio rem gestam exponit: Propositio hinc summam causæ complectitur: cui additur Partitio, quæ membra orationis aperit: Contentio causæ disceptationem

Exordium. *Narratio.* *Propositio.* *Partitio.* *Contentio.* *Peroratio.*

nem continet, confirmans nostra, & confutans contraria: Peroratio artificiose finit orationem. Has partes natura mõstrauit, & hũc ordinem seruari iubet, ut antequã de re proposita dicamus, initio concilientur animi eorum qui audiunt: deinde res demonstretur: postea cõtrouersia constituatur: tum id quod intendimus confirmetur: post, quæ contra dici possunt, refellantur: extrema autem oratione ea quæ pro nobis faciunt amplificentur & augeantur, quæ pro aduersarijs, infirmentur. Prima igitur pars ad conciliandos animos, ultima ad commouendos ualet. Confirmatio & confutatio ad docendum ac probandum pertinent, ad quam reliquæ uiam muniunt. Ex his partibus plena & perfecta componitur oratio. Et quoniam oratio omnis ex uerbis & rebus constat, in quibus omne uersatur oratoris officium, partes autẽ officij oratorij numerantur a ueteribus quinq; inuẽtio, dispositio, elocutio, memoria, & actio, seu pronunciatio: prima propriè in rebus dicitur, in uerbis tertia, secunda quamuis utrique sit communis, ad primam tamen magis refertur: reliquæ duæ sunt ferè naturæ dona, quæ magis exercitatione, quàm præceptis iuuantur.

Partes Rhetorices quinq;.

Inuen-

Inuentio. *Inuentio est excogitatio rerum verarum, aut verisimilium, quæ probabilem reddant orationem. Ea pars multarum artium cognitione perficitur.* *Dispositio.* *Dispositio est rerum inuentarum in ordinem distributio, qua prudenter suis quæq; locis collocãtur.* *Elocutio.* *Elocutio est idoneorum verborũ & sententiarũ ad inuentionẽ accõmodatio. seu apta rerũ explicatio atque exornatio.* *Memoria.* *Memoria est firma rerum verborumq; & ordinis perceptio, atque fida custodia.* *Actio seu pronunciatio.* *Actio est eorum quæ sunt inuenta, disposita, & ornata, cum dignitate & venustate pronunciatio. His adiecerunt quidam, vt Fabius ait, sextam partem Iudicium, quod inuentioni subiecerunt: sed mihi tribus primis partibus videtur esse permistum, à quo pronunciationẽ quoq; vel plurimũ mutuari putẽ. Atque ex his oratorij officij partibus, & ex materia subiecta definiri potest orator, qui quæcunque res inciderit, quæ sit dictione explicanda, prudẽter, & cõposite, & ornate, & memoriter cũ quadã etiã actionis dignitate poßit dicere.*

Lib 3. cap. 3. Iudicium inuẽtioni quidam subiiciebãt, quòd nõ satis esse putarent inuenire quid dicatur, nisi etiam expendatur & [illegible]gatur.

Orator.

De inuentione, prima officij Oratoris parte.

REPERIRE *primùm debet orator, quod dicat, & rei de qua dicturus est, naturam,*

vim,

vim, partes, coniuncta, cõtraria cognoscere. Cùm aũt ei non tantũ efficiendũ sit, vt causæ faciat fidem, quod cum in alijs orationis partibus, tum in contentione maximè, quo loco de re proposita disceptatur, fieri debet: verùm etiam, vt conciliet, & moueat, atq; etiam delectet: plures ille quàm Dialectici tradere cõsueuerunt locos adhibebit quasi notas, quarum admonitu materiam dicendi parabit, & quid in vnaquaq; orationis parte requiratur, intelliget. Dialectica docere contenta est, & fidem facere: Rhetorica vero præter docendi munus necessariũ, inuenire etiã studet, quẽadmodũ motum eorum animis, quibus persuadere volet, adferat, eosque vel ad iram aut odium, aut dolorem incitet: vel ab hisce permotionibus ad lenitatem reuocet. Duæ autem orationis partes, vt diximus, prima & postrema ad motum seu animi incitationẽ valent, cæteræ fidem faciunt orationi.

De exordio prima orationis parte.

EXORDIVM est orationis initiũ, quo præparatur auditoris animus ad amicè, attentè, & intelligenter audiendum. Exordiorum genera sunt duo, principium & insinuatio. Principiũ est, in quo statim & apertè beneuo- *Principium est apertum exordium.*

Beneuolentia, atten. & docil. nō princi- pii magis pro pria sunt, quā reliquarum partium. Cic. li. 2. de Orat.

Insinuatio callida & occultior exordiendi ratio est, quæ quadā dissimulatione & circuitione obscure subeat auditoris animum.

Tres exordiorum partes.

Qualitas causæ primū spectanda.

Honestū causæ genus.

Turpe.

Dubium.

Humile.

Obscurum.

beneuolentia, attentio, & docilitas parantur. quæ tres sunt exordij partes initio quidē orationis adhibendæ. sed in tota tamen causa diligenter seruandæ. Insinuatio est, in qua callide & latenter eadem, quæ in principio, efficiuntur. Sed vt intelligatur quando sint beneuoli, attenti, vel dociles auditores efficiēdi: qualitas & natura causæ primum spectanda est. Nam in singulis superiorum generū causis alia quinque sunt obseruanda genera: honestum, turpe, dubium, humile & obscurum. Honestum causæ genus est, cum id laudamus, suademus, defendimus, aut vituperamus, dissuademus, oppugnamus, quod omnibus ita faciendum videtur, vt cum bonos laudamus, pacem suademus, &c. Turpe, cum aut honesta res oppugnatur, aut turpis defēditur, &c. quod interdū exercitationis causa fieri solet. Huc admirabile quoq; seu paradoxon refertur. Dubiū est, cū habet in se causa & honestatis & turpitudinis partē, veluti si quis pro patre latrone dicat. Humile, cū res vilis et contēpta adfertur. Obscurū, cū inuoluta & obscura causa est. Honesto statim auditoris animus fauet, nec admodū conciliationē requirit, nisi cū vel defessus est alios audiēdo, vel ab aduer-

sariis persuasus videtur. Tum enim aliquo dicto aut fabula renouabimus animum, & spe breuitatis excitabimus: aut persuaso pollicebimur, nos aduersariorum argumenta confutaturos. Si turpe genus est, vtemur insinuatione, qua rei turpitudo principio orationis excusetur. Idem faciendum, si parodaxon est, seu admirabile. Si dubium est, reddemus beneuolos: eamque partem, quæ turpitudinem habet, ante omnia diluemus. Si humile, faciemus attentos: Si obscurum, dociles.

Quando vtendum insinuatione.

Exordioru loci, ex quibus tanquam notis & indicibus, causa & materia dicendi sumitur, sunt personæ, res, & adiuncta personis & rebus. Beneuolentia conciliat auditoris animum, quæ captatur vel à personis vel à rebus, vel ab ijs quæ sunt illis adiuncta. Et à persona vel nostra & clientis nostri, vel aduersariorũ, vel auditorũ. A persona nostra, si nostrum officiũ sine arrogantia cõmemoremus: vel si cognationis, amicitiæ, publicæ vtilitatis, aliáue quapiam honesta causa, vel necessitate, nullo odio aut maleuolentia, aut ambitione, aut quæstu nos ad dicendum inductos esse dicamus: Vel si nostrũ ingeniũ & dicendi facultatẽ extenuemus, & impares ingenijs ad-

Exordiorum loci.

Beneuolẽtia.

Personæ quatuor sunt: patroni, rei, accusatoris, & auditorum.

A nostra persona.

uersariorũ dicamus, vt magis causæ bonitate & æquitate ac beneuolentia auditorũ, quam nostra eloquentia freti fuisse videamur. Aduersus nos dicturus iisdẽ ex locis negabit nos honesta causa inductos esse, &c.

A persona rei.

A rei persona beneuolentiam captamus his ferè locis: primum ab eius probitate, veluti cum virum bonum & liberalem esse dicimus: deinde ab eius calamitate & infirmitate vel animi vel ætatis vel conditionis, veluti si propter inopiam amicorum sit oppressus. si senex, si pauper. pupillus, mutus, cæcus, valetudinarius: si fœmina, vidua, &c.

A persona aduersarii nostri.

A persona aduersarij nostri, si eum vel in odium adducamus, vt si superbiã, crudelitatem, perfidiam, malitiã accusemus: vel in inuidiam, vt si nimiã potentiam, opes & copias amicorum, nobilitatem, & factionem proferamus: vel in contemptionem, si inertiam, negligẽtiam, luxuriam, & ignauiam aperiamus. Interdum & patronus aduersarij dabit exordium, si eius eloquentiã ac gratiam iudici suspectã fecerimus.

A iudicis vel auditorũ persona.

A iudicis vel auditorum persona, si nos eorũ vtilitati & existimationi atque autoritati studere doceamus, eosq́; citra adulationẽ laudemus. In lite, iudicis laudẽ ad causæ nostræ vtilitatem accõmodabimus

dabimus

dabimus, vt Cicero fecit, qui veniam M. Marcello & Q. Ligario exuli a Cæsare petens, non æquitatem, non eruditionē, aliásue naturæ fortunæq; dotes, sed solam Cæsaris misericordiam summis laudibus extulit. A rebus beneuolentia captatur, si causam nostram laudãdo extollamus, & aduersariorum per contemptum deprimamus, si rem auditoribus vtilem fore affirmemus. Hoc modo attentos quoq; faciemus. Attentio auditorem excitat, Docilitas erudit. Vtraq; sumitur ab ipsa ferè causa. Attẽtionem parabimus, si aut de magnis ac præclaris rebus, de inusitatis, incredibilibus, grauibus, atrocibus, aut de necessariis, aut de vtilibus, & ad eos qui audiunt pertinentibus, nos dicturos esse pollicebimur. Sæpè etiam comparatur attentio, si rogabimus, vt attentè audiant, quod Cicero frequenter facit, & comicis prologis vsitatissimum est. Docilitatem parabimus, si breuiter & dilucidè summam rei de qua dicturi sumus, exponamus, præsertim si difficilis esse videbitur, aut si, quod officere causæ nostræ putabimus, id ante omnia remoueamus. Vtraq; pars & attẽtio et docilitas propositione sæpe & partitione parãtur. Tres exordiorũ esse locos ante diximus,

A rebus.

Attentio.

Docilitas summã rei cõplectitur, & quẽ facturi sumus ratiõnẽ sæpe ostẽdit.

Ab adiunctis personæ & causæ.

primum à personis, alterum à rebus, tertiũ ab adiunctis personæ & causæ. Non enim semper à duobus illis, sed ab his etiam sæpè ducuntur exordia, veluti à propinquitate, amicitia, tempore, loco, opinione, fama iudiciorum, expectatione vulgi: Interdũ & à dubitatione, admiratione, voto, atq; etiã ab inuocatione, quæ solennis erat priscis oratoribus exordiẽdi ratio, quã nũc Christianis cõcionatoribus esse vel maximè solennẽ oportet. Ad conciliandos animos plurimũ valet affectus, qui sunt quædam animi cõmotiones, quibus mẽtes humanæ concitantur vel ad cõmiserationem, amorem, fauorem: vel ad iram, odium, contemptũ, similesq; perturbationes. Honesta merentur amorem, contraria odiũ. Misericordiã mouet calamitas seu fortuna indigna virtute, genere, ætate. Sumuntur enim affectus maximè ab attributionibus, quæ vulgo circunstantiæ dicuntur, ætate, fortuna, loco, causa, modo, ac reliquis. Affectus alij sunt leniores seu mitiores ad naturã & mores atq; ad omnem vitæ consuetudinẽ accõmodati, qui dicũtur ἤθη, vt, amor parentum, charitas fratrum, propinquorum, &c. quale illud Virgilii: Omnis in Ascanio chari stat cura parentis. Vt fides coniugum

Idcirco autẽ sic interdũ licet exordiri, ne oratio meditata esse videatur.

Quintil. li. 4

Nihil à Christianis cõcionatorib. nisi inuocato numine gerendum est.

De affectib.

Aristo. lib. 2. Rhetoric. & Quintil. li. 6. cap. 2.

De animorũ perturbationib. Cic. quæstio. 4. Tusc.

Affectus duplex [illegible]

Cic. in Orat.

iugum

iugum & amicorum, vt verecundia, moderata lætitia & formido. Alij vehementiores & concitatiores, quibus animi perturbantur, quæ πάθη vocantur, quæ verbis atrocibus efferuntur. Idem de Mezentio: Mortua quin etiā iungebat corpora viuis. Et, Infœlix puer, atq; impar cōgressus Achilli. Et, En quid ago, rursusne procos irrisa priores Experiar? Superiores in comœdijs exhibentur, posteriores in tragœdijs. Affectus vt rectè moueas, vt verba & vultus animusq; consentiāt, ipse moueare prius oportet. Affectibus autem in exordio fere mitioribus illis ad beneuolentiam conciliandam paratis vtimur, interdum etiam vehementioribus, sed ijs paulatim crescētibus.

Quid in exordijs obseruandum. Primùm diligens earum qualitatū, quas vocant circunstantias, habenda ratio est: quarum aliæ personarum sunt, vt natio, patria, sexus, ætas, educatio, fortuna, studium, &c. Aliæ rerum, vt causa, locus, occasio, instrumētum, tēpus, modus. Videndum est hic, quid, apud quē, pro quo, contra quem, quo tempore, quo loco, quo rerum statu, qua vulgi fama, dicendum sit. Cauendū autē, ne longius sumatur exordium: ne vulgare sit, & quod ad plures causas pos-

Circumstantiæ in exordio obseruandæ.

Personis attributa sunt, animi, corporis, & fortunæ [illegible] bus vero, locus, [illegible] causa, modus. Quando li- [illegible].

Quæ vitia in exordio cauenda.

ſit accommodari: ne commune & tibi & aduerſario: ne commutabile, quod paucis cõmutatis verbis ab aduerſario poßit vſurpari: ne apparatum & ſplendidũ nimis: ne præceptis contrariũ, veluti ſi docilitas paretur, cũ opus eſt beneuolentia vel attentione, aut ſi nec beneuoli, nec attenti, nec dociles efficiantur auditores: ne ſeparatum & à cauſa ſit alienum, ne verbis inſolentibus, audacius tranſlatis, ab obſoleta vetuſtate, aut poetica licentia ſumptis notetur. Optima ſunt exordia, quæ ex ipſa cauſa veluti nata videantur, pro qua modus principij conſtituendus eſt, aut breuioris aut longioris. Comendãtur etiã in primis verecũda & modeſta: reprehẽdũtur tumida & grãdia.

Quæ cõmendentur exordia.

De narratione.

Narratio eſt hiſtorica facti commemoratio.

Narratio eſt quæ iã quaſi ſedes ac fundamentum conſtituendæ fidei.

Cic. in Parti. Quintil. lib. 4. cap. 2.

Narratio eſt rerum geſtarum aut vt geſtarum vtilis ad perſuadendum id quod intenderis, commemoratio, quæ cauſa rebusque ad cauſam pertinentibus altè repetitis, & paſſim veluti ſeminibus argumentorum ſparſis, firmamentum ac robur totius confirmationis futuræ continet: nec aliud eße confirmatio videtur, quam narrationi congruẽs quædã probatio, nec aliud narratio, quàm continua probationis propoſitio, totiuſq; cauſæ cõprehẽſio.

Narra-

Tria narrationum genera.

Narrationum tria fecerunt genera, quorum vnū est, quod modo posui, continēs vtilē quæstionis expositionē, cui soli secundus in oratione locus datus est. Alterū digreßio dicitur, quæ extra causam aßumitur, estque excursio quædā fauorabilis in loco aliquo plausibili paululū commorans, quæ fit exornationis, laudationis, criminationis, trāsitionis, aliàve causa, dummodo ne sit à re, qua de agitur, aliena. Sed hæc in quæstionis disceptatione atque explicatione tantùm adhiberi potest, non etiam veræ narrationis loco. Tertiū genus à ciuilibus causis remotum est, in quo vel fabulæ, vt Tragœdiarum: vel historiæ, vt rerum gestarum: vel argumenta, vt Comœdiarū, tractantur. Sæpè tamen vtiliter personarum descriptiones adhibentur, moresque hominum, ingenium, & vita, vel cum laude, vel cū vituperatione cōmemorantur. Inseruntur nonnunquam & locorum & temporum descriptiones, quæ sunt poetis & historicis vsitatiores. Laudatur narratio quæ breuis, quæ dilucida, quæ verisimilis & quæ nō iniucūda sit: vituperatur cōtraria. Breuis & iucunda libentius auditur: perspicua facilius intelligitur: verisimilis citius probatur. Breuis erit narratio, si rem non altius

Parecbasis egreßus vel egreßio est alienæ rei, sed ad vtilitatem causæ pertinentis, extra ordinē procurrens tractatio. Quinti. li. 4. cap. 3.

Vbi sit digreßioni locus.

Virtutes & vitia narrationis, quæ non hic solū, sed in tota etiā oratione seruari cōueniunt. Cic. li. 2. de Oratore. & in Topic.

quàm vnde erit necesse, repetamus, ibiq; desinamus, vbi opus erit: si nihil extra causam dicatur: si summatim, non particulatim narremus, sed modus retinendus est, ne breuitas rem ipsam obscuret, & ne plus dicatur, quã oportet. Dilucida erit, siue perspicua & plana, si verbis proprijs & vsitatis, si temporũ ordine conseruato, si nihil cõtorte, nihil perturbatè, nihil ambiguè dicatur. Verisimilis seu probabilis erit & morata, si personis, tẽporibus, & locis consentanea sit: si naturæ, legi, moribus cõgruentia: si ad vulgi rumorẽ, & ad eorũ qui audiunt opinionẽ accõmodata narrentur: si cõsiliorũ rationes cõstent: si facti cuiusq; causa proferãtur. Iucũda erit, si noua, inexpectata, magna, grauia, contineat. Non vtendũ est narratione, nisi cũ prodest, quod ad prudentiã dicẽtis pertinet, ne, cũ vel obsit, vel nihil prosit, adhibeatur, narrandumq; eo modo & ordine, quo expedit, tum etiã quantum opus est, & quãtum satis. Narrationem interdum excipit διέξοδος, seu παρέκβασις, videlicet, cùm res narrata maximã in se cõtinet atrocitatẽ, vel cũ vtilis esse possit ante quæstionẽ præparatio, sed quia non est necessaria, cauendum est, ne quoquam nisi prudenter & vtiliter digrediamur,

Quæ narratio breuis. Breuis est, in qua nihil redundat.

Quæ dilucida.

Quæ verisimilis.

Quæ iucũda.

Quando vtẽdum sit aut nõ sit narratione, id est, consilii. Cic. li. 2. de Orat.

Quando narrationi digressio subiiciatur.

mur, et digeßi, ut cõmodè redeamus vidẽdũ.

De Propositione & Partitione.

Propositio est, qua breuiter status & summa totius causæ cõprehenditur. Hoc omnis cõfirmationis caput est, quod omitti nunquã potest. Si propositio simplex non est, subiicitur partitio, quæ breuis est partium propositionis enumeratio. Ea duplex est, vna quæ tãtum in genere iudiciali adhibetur, per quã aperimus, quid cũ aduersariis cõueniat, & quid in controuersia relinquatur, hoc modo. Clytemnestrã quæ patrẽ huius occiderat, ab Oreste interfectã cõfitemur: sed an filio mortẽ patris vlcisci matris cæde licuerit, id in cõtrouersia est. Altera est, qua in omnibus causarum generibus vti licebit, per quam explicamus, quot & quibus de rebus simus dicturi, & quem secuturi in dicendo ordinem ostendimus, vt quid quaq; de re quóve loco dicendũ sit, appareat, quæ res vel maximè docilẽ facit auditorem, dum quid ordine quamq; earum quæ propositæ sunt partiũ sequatur præcognoscet, auidè semper expectans, maximeque eadem memoriæ lumen adfert, vtilis & neceßaria non Oratori solũ, sed cuiuis etiam quacunq; de re dißerenti. Sed hic videndum est, ne sit obscura partitio, ne longa

Quid propositio.

Quid partitio.

Partitionis genera duo, vnum, quod statum & caput causæ ostendit, alterũ, quod partes et ordinẽ.

Vitia partitionis.

Quintil. li. 4 cap. vltim. extremo.

longa nimium, ac multiplex, ne permixta genera partibus implicentur. Tribus enim virtutibus ea maximè commẽdatur, breuitate, absolutione, & paucitate. Continet docilitas quoque distributionem quandam orationis, vt si de legibus dicturus primũ dignitatẽ te commemoraturum promittas: deinde necessarium rebus humanis vsum: tum breui narratione exponas, qui sint hoc tẽpore mores hominum, ex qua non frustra te hoc orandi munus suscepisse videaris, mox adhibeas partitionẽ ipsius rei propositæ, et distribuas legẽ, in ius scriptũ, & non scriptum, ac scriptum Romanorũ tibi placere dicas, quod ea nihil æquius vsquam, nihil vtilius proditum literis extare videatur. Atq; his de partitione præceptis hoc adiiciẽdũ est, vt quo prima quæq; pars ordine in partitione exposita est eo transigatur.

De contentione seu probatione causæ.

Contẽtio seu argumentatio cõplectitur confirmationem & cõfutationẽ, In cõfirmãdo nostra probare volumus:

Quartam orationis partem eamq; præcipuã, cuius causa illæ superiores traditæ sunt, constituimus Contentionem seu Probationẽ, quæ totius quæstionis disputationẽ continet. Ea constat confirmatione & cõfutatione seu reprehensione, quarũ illa ad probandum, hæc ad refellendum valet, illa argumẽtando causæ

facit

ſacit fidem, hæc aduerſariorum argumenta, quæ vel obiecta ſunt, vel obiici poterant, diſſoluit, eodemq; vtitur inuentionis fonte, quo confirmatio. Probatur autem cauſa argumentis. ea ducuntur ex locis. Loci autem Dialecticorum ſunt, à quibus illa mutuatur orator, cum docet: Verùm cum huic efficiendũ ſit, nõ ſolum vt doceat, quod proprium eſt Dialecticorum, verùm etiam vt delectet, & permoueat, illuſtrior eſt oratorum ornatiorq; confirmatio, quàm ieiuna illa Dialecticorum argumẽtatio, cui tamen Rhetores omne orationis robur acceptum ferunt, ſi quid argumẽtis aut probare velint, aut reprehendere. Hinc illa profecta ſunt de argumentatione Rhetorũ præcepta, qui tradiderunt breuiſsimã ratiocinationem tribus conſtare partibus, quæ Dialecticorum propria eſt, longiſsimã quinq;, mediocrem quatuor. Quinq; partes numerát hoc ordine: propoſitionẽ, id quod ad probandũ aſſumitur: mox rationem, qua probatur id quod propoſitũ eſt: tum confirmationẽ rationis, ſeu comprobationem: deinde exornationem, quæ locupletandæ rei gratia adhibetur: poſtremo complexionem, quæ breuiter collectis argumentationis partibus propoſitionẽ concludit.

in reprehendendo redarguere contraria.
Cic. in Parti.
Quid efficiẽdũ oratori.

De ſyllogiſmo ſeu ratiocinatione, eiuſq; partibus.

Exem-

Exempli causa, propositio sit: Optima primũ sunt discenda: Ratio, quoniam prima ætas ut docilior est, ita & tenacius, quæ percepit, retinet: Confirmatio, quia vacuum adhuc est ingeniũ curis, necdum vitiis occupatum. Exornatio, quemadmodũ enim vacuæ tabulæ facilius quiduis inscribitur, molliq; ceræ imprimitur, & quo semel est imbuta recens seruabit odorem testa diu: sic tener animus & facilius optima percipit, & fidelius retinet, &c. Cõplexio, Optima igitur primum ac statim sunt discenda. Quinque partitæ ratiocinationis in Dialecticis nos etiã meminimus, & eius partes ita numerauimus ex sententia Ciceronis li. 1. de Inuentione, ut exornationis loco posuerimus aßumptionẽ, quo loco illud quoq; admonuimus, quod hic repetendum est, non teneri semper illum ab arte præscriptum ordinẽ, sed persæpè mutari, nec semper quinq; partes requiri, sed ex paucioribus constare poße, ipsumq; argumentationis initium plerumq; ab aßumptione duci, interdum etiã à probatione, nonnunquã ita concludi, ut in unũ conducatur & propositio & aßumptio. Duplex est locorum tractatio, una generalis & communis, quæ ad nullum causæ genus respicit, quæ propria

De duplici locorum tractatione.

propria dialecticorum est. Altera specialis, qua loci quidam ad vnumquodq; genus à Rhetoribus accōmodantur. Sunt enim certa quædam in singulis causarū generibus præcepta cōfirmationis tradita, velut in demonstrationibus tria bonorū genera, &c. in deliberationibus, honestū, vtile, &c. in iudiciis, ad coniecturā confirmandā volūtas, facultas, &c. in definitiuo statu loci definiendi: in qualitate partes iuris, &c. ex quibus refutandi quoque ratio petenda est. Quibus aūt modis aduersarij confirmatio aut diluatur, aut infirmetur, aut eleuetur, Cicero in Rhetoricis docet his ferè verbis: Omnis argumentatio reprehēditur, si aut ex his quæ sumpta sunt, non conceditur aliquid vnū plura ve, aut his cōcessis cōplexio ex his confici negatur, aut si genus ipsum argumentationis vitiosum ostenditur (veluti cū docemus falsa esse pro veris assumpta) aut si contra firmā argumentationem alia æquè firma aut firmior ponitur. Hæc pluribus explicantur à Cicerone, li.1.de Inuent. & lib.2.Rhetor. ad Heren. & a Quintil. lib.5. cap.13. — *Confutatio. Lib.1.de inuent.*

De peroratione.

Peroratio est extrema pars orationis, seu artificiosus orationis exitus, qui constat ferè vel — *Perorationis partes duæ: Enumeratio, quæ ad me-*

moriā spectat & Affectus, qui ad animi cōmotionem.

vel enumeratione, vel affectibus. Enumeratio est breuis potissimorum argumentorum repetitio, qua redeat in memoriam auditor, quid per totam orationē dictum sit, totamq; summatim causam denuo cognoscat. In hac obseruandum est, vt summa quæq; repetamus, et non partes partium retexamus. Affectibus vtemur hoc loco vehementioribus illis, ad impellendos auditorum animos, quibus moueantur vel ad amorem, in laudibus & exhortationibus: vel ad indignitatem in vituperationibus, dehortationibus, & accusationibus: vel ad misericordiam in defensionibus. Miseratio ad mouendam iudicum mentem reo necessaria est, indignatio accusatori. Has partes Cicero perorationi subiecit, enumerationem, indignationem, & conquestionem. Cornificius enumerationem, commiserationem, & amplificationem, qua vehementer aliquid vel exaggeratur vel extenuatur, quæ per locum communem sumitur instigationis auditorum causa. Seruandum hoc in epilogis præcipitur, vt breues sint, ne vel inflammatus iudex refrigescat, vel miseratione motus, alio se animo & cogitatione conuertat, tùm vt acres sint, & quasi

Lib. 1. de Inuentione.
Ad Herenn. lib. 2.
Amplificatio

aculeis quibusdam animos pungant.

De generibus causarum.

Tria causarum genera, demonstrationem, deliberationem, & iudicium, supra definiuimus, ad quæ referri potest, quicquid oratione suscipitur explicandũ. Primi generis sunt laudatio vel vituperatio personarũ, factorũ, & rerum, præterea gratiarum actio, expositio historica, cuius est & vtilis imprimis & iucunda lectio, gratulatio, lamentatio, cõmemoratio beneficiorum, &c. Additũ est huic didascalicum seu didacticum genus ab ijs, qui latius hoc causæ genus patere volunt, vt nõ tantum finitam complectatur quæstionẽ, sed ad infinitã etiam extendatur, & ad quamcunq; rem propositam, de qua dißeri via & ratione poßit. Hoc genere continentur theses seu loci communes, & simplices & copulati, quorum tractationem Orator à Dialectica methodo accipit. Eam rationem Cicero in Officiis sequutus est. Et quoniam singulorum generum fines indicauimus, statuatur & huius generis finis, cognitio. Nominatum est genus demonstratiuum ex eo quod quale sit aliquid demonstret, vel laudando, vel vituperando, vel narrando, vel docendo. Alterum causæ genus

Quæ contineantur gñe demonstratiuo.

Historia Rhetoricæ pars, est copiose ornateq; narrandi facultas.

Plato in Sophiste, teste Quint. lib. 3. cap. 4.

Quæ referantur ad deliberat.

genus continet suasionem, dissuasionem, exhortationem, dehortationem, petitionem, cōciliationem, consolationem, commendationem, &c. Tertio generi subiiciuntur accusatio, defensio, expostulatio, exprobratio, comminatio, purgatio, deprecatio, aliaq; similia. In iudicia & deliberationes interdum demonstratio incidit, vt in Orationibus Ciceronis pro Cælio, pro Archia, pro Pompeio: Item in Pisonem, Oppianicum, Catilinam, Græcorum vanitatem. Ac vix vlla Ciceronis atque aliorum etiam Oratorū oratio reperietur, in qua non tria illa causarum genera, aliqua ex parte liceat inuenire. Et tamen vnaquæque oratio suo generi tribui possit, vt ea quæ pro lege Manilia dicta est, quæ pro lege agraria, aliæq; similes ad populum, vel ad Senatum, deliberatiuo. Ea vero quæ pro Milone, quæ contra Verrem, atque aliæ ad iudices Orationes, iudiciali sint attributæ.

Quæ ad iudicia.

Demōstratio in aliis generibus incidit.

De demonstratione personarum.

Lib. 1. de Orat.

Demonstrationis finem esse diximus honestatem. Cicero in hoc genere ad personarum dignitatē omnia referri scribit, quo cōtinetur laudatio vel vituperatio personarum, vt Augusti, Helenæ, Neronis: Factorū, vt Sceuolæ, Coclitis,

Coclitis,Lucretiæ:rerum, vt eloquentiæ,agri-
culturæ,pacis,belli, &c. Huc referuntur de-
scriptiones animantium, monstrorum,regio-
num, vrbium,arcium, domorū, locorum, tē-
porum,tempestatum,conuiuiorum,pomparū,
fluuiorum,fontium,plantarum.In demōstra-
tione personarū exordia liberiora sunt, quàm
in deliberatiuo & iudiciali:Nam in his natu-
ra causarum diligenter inspecta facilè suppe-
ditabit exordium.In hoc genere exordia bene
uolos, attentos, & dociles faciunt, ac sæpè ab
aliquo ducūtur affectu, velut à querela, a gra-
tulatione, similibusque, à studio, & officio.
Nulla ferè narratio est, quæ si inciderit, breuis
erit.Propositio & partitio ostendunt, quibus,
& quot de rebus, et quo ordine simus dicturi.
Loci confirmationis in hoc genere magis ad
ornandum & amplificandum, quàm ad pro-
bandum adhibentur,qui perpetua quadā nar-
ratione continentur,quæ constat virtutum et
bonorum quæ ad imitationem & admiratio-
nem proponuntur,amplificatione,vitiorumq;
& malorum quæ fugienda sunt vehementi
vituperatione.Suntq; hi,patria,parentes,bo-
na animi,corporis & fortunæ, vt ingeniū &
indoles, forma, opes, educatio, adolescentia,

Genus demonstratiuū personarum.

C iuuen-

iuuentus, senectus, res gestæ, mors, & quæ mortem sunt consecuta. Ac primum quidem personæ laudari solent ab ijs, quæ vitā antecesserunt, veluti à natione, patria, parentibus, maioribus, quorum & nobilitati respondisse, & ignobilitatē illustrasse pulchrum est: dedecori fuisse, turpe. Hoc loco res præclarè à maioribus gestæ proferātur. A prodigijs & miraculis, si qua natalem antecesserint. Deinde ab ijs quæ in vita euenerunt, velut à nomine, à bonis corporis, vt forma, ab educatione, in qua spectatur ingeniū puerile & indoles, docilitas, institutio atq; cura parentū et præceptorum. Benè honesteq; educatum esse, laudabile est. In adolescentia spectantur mores, & laudatur studiū virtutis & sapiētiæ. Hic dicendū est, quomodo vitam egerit, apud quos, quibus vsus præceptoribus, quibus æqualibus, quibus studiis, quibus artibus delectatus. In iuuentute cōmemorantur, vitæ genus, conditio, fortunæ bona: laudantur facta præclarè, prudenter, iustè, fortiter, moderatè, idq; tum publice, tum priuatim. In senectute, cōsilium & pietas. In morte, constantia & fiducia. Partiri licebit narrationē huius partis in bona animi ac morū, in corporis & fortunæ, inter quæ

quæ sola animi bona verã merentur laudẽ, vt indoles & bonitas naturæ, docilitas, celeritas ingenii, memoria, eruditio, probitas, integritas, pietas, humanitas, benignitas, moderatio, prudentia, & cæteræ virtutes: In quibus explicãdis sequemur aut ætatis, aut rerũ gestarũ ordinem, qui maximè probatur, vt quid puer gesserit, quid adolescẽs, quid iuuenis, quid vir, quid senex: qualis fuerit in patriã, in parentes, in vxorẽ, in liberos, in amicos, in collegas, in ciues, in peregrinos, &c. aut virtutũ distributionẽ, in qua commemorandum est qua fide fuerit, qua beneuolentia, qua continentia in summis opibus, qua fortitudine in rebus aduersis, qua moderatione in magistratu gerendo, qua iustitia, qua prudẽtia, &c. Sed hic cauendum est ne longius ab historico rerũ ordine recedamus. Corporis bona, vt forma, valetudo, vires, velocitas: & fortunæ, quæ sunt externa bona, vt genus, opes, honores, auctoritas, amicitiæ, liberi, propinqui, & quæ sunt generis eiusdẽ, ideo laudatur vel vituperantur, non quod habuerit quis ea, sed quod iis rectè vel malè sit vsus. Postremo laudes sumuntur ab iis quæ post mortẽ extiterũt, vt ab honoribus, a põpa funebri, à fama, à literarũ monumẽtis.

Bonũ dicitur, quod vt profuturũ expetimus: malũ, quod vt nocĩturũ fugimus

Optanda corporis & fortunæ bona, sed animi laudanda.

Vera laus virtuti debetur, sine qua nihil laudari potest. 2. de Oratore.

Vide Cic. Partit. de distributiõe virtutũ et honorũ: Sed absolutiorẽ bonorũ & virtutũ ac vitiorũ cognitionẽ ex Aristo. Ethic. et Cic. libris de Officiis accipies, quæ laudãti & vituperãti necessaria est.

Bona corporis.

Bona fortunæ.

Vituperaturus, omnia in contrarium torquebit, referetq; generis humilitatem, malã educationem, &c. docebit illum eſſe, & naturæ & fortunæ bonis abuſum, ſceleratè vixiſſe, & impiam obiiſſe mortem. Confutatio rarius incidit. Si tamen occurret aliquid inter laudandum quod reprehenſione dignum ſit, id vel defendendum erit, vel excuſandum. Vt laudaturus Dauidem prophetam, adulterium cæde cumulatum excuſabit. Perorationibus vtemur breuibus, & vel ad imitationem, vel ad gratulationem auditores excitabimus in lætis, aut in triſtibus conſolabimur, miſeratione ve permouebimus, vel turpitudinem deteſtabimur.

De demonſtratione factorum.

In hoc genere eadem eſt, quæ in ſuperiore fuit exordiendi ratio. Narratione rarius vtimur integra, niſi fortè nobis dicendum eſſet apud eos, quibus hiſtoria facti non ſatis eſſet nota, ſed huius loco ferè propoſitionem adhibemus, quæ ſummam rei breuiter complectitur. Ea per comparationem proponi ſolet hoc ferè modo: Inter omnia fortitudinis exempla, præclariſſimo illi Horatij Coclitis facinori iure dandus principatus videtur.

detur. Id splendidius efferendum est. Deinde subiicienda orationis partitio. Confirmationis loci deliberatiuo generi sunt communes, honestum, vtile, iucundum, possibile. Ad honestum referuntur decorum, fas, æquum, gloriosum, magnum. Ad possibile, impossibile, facilè, difficilè, contingens, necessarium. Honestum dicitur, quod sua vi ac natura laudabile est, propterq; se expetendũ. Huc subiciũtur virtutes, religio, pietas, beneficentia, liberalitas, clementia, prudentia, fortitudo, temperantia, modestia, pudor, & reliqua virtutum genera. Huc legitimum pertinet, quod est legibus sacris & profanis, & exemplis bonorum commendatum, Vtile dicitur, quod non propter se, sed propter fructum & commodũ expetitur. Vtilia maximè sunt ea, quæ ad vitam tuendam, & salutis conseruationem spectant: proxima sunt, quæ ad augendam rẽ familiarẽ. Sunt vtilia quædã cum honesto coniuncta, vt gloria, dignitas, amicitia, & quæ sunt similia. Adiiciũtur huc: Tutum, quod positum est in tuenda incolumitate, & sua & suorũ. Iucundũ, quod honesta quadã voluptate aut animũ, aut corpus, aut vtrunq; delectat. Dynaton, quod possibile vocant, id dicitur,

Vide lib. 3. Rhetoric. ad Heren. et lib. 2. de Inuent. Deliber.) Vt enim facienda suademq. ita facta laudamus.

Honestum à rei natura petitur, cæteræ ferè à circunstantiis.

Ad honestũ referuntur, decorum, æquum, gloriosum, &c.

Vtile.

Tutum.

Iucundum.

Possibile.

quod fieri vel esse natura potest, id quod nō potest, ἀδύνατον, impossibile. Contingens, quod euenire solet. Necessariū, vel quod aliter fieri non potest, vel, vt ait Cicero, sine quo salui liberiue esse non possumus: hoc deliberationem habet, illud non habet. Facilè dicitur, quod vel nullo vel non magno labore, sumptu, molestia, quàm breuissimo tempore confici potest. Hunc locum probant attributiones, tēpus, occasio, modus, instrumentum, locus, & aliæ quædā. Contrarium est difficile. Spes consequendi id quod arduum videbatur, facit, ne languescat animus. Hic frequenter incidunt loci illi cōmunes, quibus aliquid in alterutram partem, vel attollitur vel deprimitur, cum in ea quæ reprehendimus, verbis acribus & sententiis vehementioribus inuehimur, eaque rursum quæ placent extollimus & prædicamus. veluti si quē laudes à iuris studio, locus cōmunis erit, quantam adferat vtilitatem humanæ societati iuris cognitio. Si Coclitis fortitudinē, quàm necessaria Reip. Romanæ fuerit. Sunt hi loci non tantùm virtutum & vitiorum, sed aliarū etiā rerum, de quibus in vita cōmuni & literarum tractatione dici solet. In omni doctrinæ genere plurimum prodest

Impoßibile. Contingens. Necessariū. Cic. in Parti. & 2. de Inuentione. Facile.

Difficile. Spes.

De locis communibus. Locus cōmunis est, quæ rē laudatā vel vituperatam amplificat, demonstrata iam argumētis causa, tanquā in campum quendā excurrens.

Ratio colligēdi locos communes.

deſt præcipua complecti capita, quibus artis ſumma breuiter contineatur. Non caret tamē etiam vtilitate ſtudium colligēdi ſententias, & memorabilia ſcriptorum dicta. Habent enim teſtimonij pondus à viris magnis proditæ ſententiæ. De hac annotādi ratione Rodolph. Agricola epiſtolam ſcripſit, & alii nonnulli ad ſtudioſorū vtilitatē præcepta quædam dederunt. Sunt autem loci: Ratio, artes, virtutes, vitia, affectus, œconomia, coniugiū, politia, magiſtratus, lex, mos, bellum, pax, vita, mors, ætas, forma, fortuna, opes, honores, aliiq; plurimi, ab aliis ordine collocati. Adhibentur hi quidem extra cauſam, ſed qui cauſæ adiuncti illā reddāt illuſtriorē. Quare cauendum eſt, ne videantur affectati & alieni, tanquam panni quidam ab inepto temerè aſſuti.

De circunſtātiis.

Quoniā aūt præter honeſtū, quod à natura petitur, cæteri loci ferè ducūtur ab attributionibus, quas vulgo circūſtātias appellari diximꝰ, de his quoq; breuiter explicemus. Circūſtantiæ nominatæ ſunt, propterea quod rem ipſam circūſtent. Ea Latinè vocātur, quæ ſunt perſonis & rebus attributa, quibus cauſa probabilior & magis perſpicua redditur: à quibus Hermogenes oīa duci argumēta ſcribit. Earum vſus

Attributiōes cauſam probant.

ad amplificationes confert plurimū. Obseruātur non solùm in demonstratione factorū, in quibus explicādis considerari maximè debēt, sed in alijs etiam causarum generibus diligenter spectandæ sunt, ac potissimum sex: persona, res, causa, tempus, locus, & modus, ad quē facultas & instrumenta referri possunt, de quibus ita quæri solet: Quis, quid, vbi, quādo, quomodo, quāobrem? Persona spectatur his ferè modis, noīe, natione, patria, genere, dignitate, fortuna, corpore, institutione, moribus, victu, arte, cōditione, habitu, vultu, incessu, oratione, affectu, &c. quæ sunt attributa personis, explicata etiā a nobis in Tabulis Dialecticis, sub capite de locis personarū. Res ita consideratur: an illa potuerit ab illo homine, illa causa, illo loco, illo tēpore, illo modo fieri. Hac enim ratione circunstantiæ omnes inter se cōiunguntur. Caussa, vt ira, spe lucri, ebrietate, amore, misericordia, &c. factū esse. Tēpus, vt die, noctu, die festo, profesto, fasto, nefasto, etc. Locus, vt in templo, in lupanari, in sylua, etc. Modus, vt clā, palā, violēter, impotenter, insidiosè, imprudenter, casu, &c. Eodem & facultas refertur & occasio, quæ tēpori subijcitur. In exemplo quod modo posui sic quæri potest:

Personæ attributa sunt animi, corporis, & fortunæ bona.

[illegible] locus, [illegible]us, causa, & modus [illegible]es attributa [illegible]nt.

poteſt: Quis? Horatius Cocles ſolus ſuſtinuit. Quid? Totum hoſtium agmen. Vbi? In ponte ſublicio. Quando? Bello Hetruſco hoſtibus in vrbē irrumpere conātibus. Quomodo, & qua occaſione? Occupato primo pontis aditu, modo ſingulos prouocās, modo increpās oēs impetum hoſtiū retardauit, donec poſt tergū ſuū pontē vidit abruptum. Quibus auxilijs? Incredibili ſua tantū fortitudine, & indefatigabili pugna. Quāobrem? ne totius imperij Romani fortuna ſemel vno momēto corrueret. Cōfutatio raro incidit, quòd certa, nō ambigua laudētur. Peroratio breui enumeratiōe colligit inſignia aliquot eius facinoris cōmoda: & affectus mouet, quos in demōſtratione perſonæ diximus. A cōtrarijs locis factorū vituperatio ducitur.

De demonſtratione rerum.

In demonſtratione rerum, veluti pacis, eloquentiæ, hiſtoriæ, &c. exordia tractātur, vt antè docuimus. Sæpè ducuntur ab inſigni aliqua laude eius rei, de qua dicendum eſt. Nonnunquam omiſſo diligētiori exordio, propoſitio, quæ narrationis loco profertur, adhiberi per cōmendationem ſolet in hanc ferè ſententiam: Nulli ſcriptores melius de rebus humanis meriti ſunt, quàm ij, quorum ſtudio res

geſtæ

gestæ superiorum seculorum memoriæ proditæ sunt. Huic partitio succedit. Confirmatio laudes refert. Argumenta laudum sumuntur ex locis, honesto, vtili, iucundo, possibili, &c. Honestas antiquitatem, originem, inuentores, & rei dignitatem ac præstantiam complectitur. Huc loci dialectici referuntur, causæ efficientes, & ipsæ rerum definitiones, ex quibus laudis ratio omnis ducitur, vt si philosophiam laudans voces donũ Dei. Vtilitas & vsus cõmoda rei profert, continetq; locos dialecticos, effecta, fines, partes, &c. Circumstãtiarum hic quoq; habẽda ratio est: docebimus enim, quibus, quãdo, vbi, cur vtile sit. Quãdo facilitas laudanda sit, aut contra difficultas, prudens orator considerabit. Confutatio iisdẽ quibus confirmatio locis vtitur, & quæ ab aduersarius vel obiecta sunt, vel obiici poterant, diluit. Peroratio potissima colligit argumẽta, & affectus mouet. Atq; hæc quidẽ laudationi proposita sunt. Vituperatio verò contrariis ex locis cõstat, quibus ostendendum est, rem inhonestam esse, inutilem, iniucundã, non necessariam, &c. Ad eundẽ ferè modũ loca laudãtur, vt regiones, vrbes, domus, agri, mõtes, fluuii, fontes, aliaq; multa. Regiones laudãtur ab an-

Tractatio honestatis & vtilitatis.

De locorũ demõstratione.

Laus regionũ

ab antiquitate & primis cultoribus, ab amplitudine, situ, principibus, vrbiũ frequentia, fertilitate, tuto itinere, fortitudine bellica, humanitate, studijs, aeris clemẽtia ac salubritate, etc. Vrbes quoq; laudãtur ab antiquitate, origine, cõditoribus, situ, munitionibus, prĩcipibus, Reip. legibus & institutis, religione & scholis, à populi frequẽtia, ab ingenijs & studiis, à fortitudine & vrbanitate, à domorũ elegãtia, vicorũ latitudine & mũditie, à variarũ rerũ copia, à cœli tẽperie & amœnitate, &c. *Laus vrbiũ.* Flumina laudantur ab ortu, scaturigine copiosa, velocitate, colore, à pisciũ generibus et multitudine, ab alijs fluuijs quos recipiunt, à locis quæ alluunt, à nauiũ frequẽtia, & alijs cõmoditatibus. *Laus fluminum.* Domus laudãtur ab area, atrio, amplitudine, figura, materia, cubiculis, penetralibus, à situ & prospectu, ab horto, a puteo vel fonticulo, etc. *Laus domorum.* In agrorũ cõmẽdatione spectari solẽt hæc: amœnitas loci, fertilitas, et vbertas frugũ & fructuũ, varietas pomorũ, arborũ et herbarũ genera, cultura, & prædia, &c. *Laus agrorum.* Mõtes laudãtur à magnitudine, à radicibus, à miraculis, & prodigiis, et rebus memorabilibus, à frugũ vbertate et copia. *Laus montium.* Dictio seu figura dicendi generis demonstratiui libera est virtutẽ præ- *Dictio generis demõstratiui. d[illegible]b. & ind.*

prædicans & exornans: Deliberatiui grauis ac prudens: Iudicialis vehemẽs & concitata.

De genere deliberatiuo.

Deliberationis finis est vtilitas, eaq; cum honestate coniuncta, vel vt Antonio apud Cice. & Quintiliano placet, dignitas. Ex tribus illis statibus, de quibus infra dicemus, an sit, quid sit, Quale sit, duo ferè in deliberationes incidunt, an sit, & quale sit, vt, sintne discẽdæ literæ græcæ. Et, sintne honestæ, vtiles, necessariæ, &c. Illud quoq; spectari maximè solet, an fieri possit, & an fieri debeat, de quo deliberatur. Itemq;, an expediat, & vt expediat, an huic, hac ætate, hoc tẽpore, &c. Exẽplis hoc genus est potissimũ illustrandũ. Nam futura è præteritis certiùs colliguntur, & alienæ fortunæ successu audientiũ animi, vel demittuntur, vel eriguntur. Tractãtur exordio, narratione, propositione, cæterisq; partibus. Exordio semper aliquo vtendũ est. Nec enim abrupta placere potest oratio, nec vndè libuit, incipere licet. Hic tamen breuiora solent esse principia. In senatu & in cõcionibus eadẽ est ratio, quæ apud iudices, conciliandæ beneuolẽtiæ, hãc orator à sua persona captabit, si dixerit, se nulla cupiditate, nullo metu, nullo odio, alióue

Lib. 2. de Orat. Lib. 3. cap. 10 Instit.

Quintilia. lib. 3. cap. 8.

aliòve quopiam affectu adductū. In publicis
consiliis docilitas est necessaria. Priuatæ con-
sultationes non videntur egere conciliatione,
quòd ei quisque conciliatus est, quē consulit.
Non solum autē hic sumuntur exordia ab of-
ficio personæ, verumetiam à necessitate vel
vtilitate rei, à periculi magnitudine, & ab a-
liis rebus. In hoc genere moderatus orationis
ingressus probatur. Narrationē priuata quidē
deliberatio non admodum requirit, sed concio
nes postulant. Tum demum verò narramus,
cùm gestum aliquid erit, ex quo nostra deli-
beratio nascitur. Vt pro lege Manilia narrat
Cicero, Bellum geri cū potentissimis regibus,
vnde nascebatur consultatio de imperatore
deligendo. Narrationis igitur loco propositio-
ne per amplificationem elata vtemur, quæ nū-
quam omitti potest, vt pacem suasuri, paucis
proponemus, nos de pace humanæ societatis cō
seruatrice cōsiliū daturos prodiisse, &c. Parti
tio rerū ordinē de quibus dicturi sumus osten-
dit. Confirmationis loci sunt: honestum, vtile,
iucundū, possibile: ad quos, vt ante dictū est,
reliqui referri possunt. Atque hi quidem in
exhortando adhibentur. Dehortationes con-
trariis locis constant, turpi, pernicioso, mo-
lesto,

lesto, difficili, periculoso, etc. Honestas sumitur ex legibus, & natura, & virtutũ descriptionibus, quæ pertinent ad locos dialecticos, ex definitionibus & causis efficientibus. Huc dignitas, gloria, fama & infamia referuntur, quæ plurimũ in deliberando valẽt. Vtilitas & facilitas exaggerãdæ sunt. Incõmoda, & quæ difficilia videbuntur, attenuãda erunt. Spectatur aũt facultas tum in viribus ingenij, corporis, & rerũ externarũ, veluti amicorum, opũ, dignitatis, autoritatis, &c. in circumstantijs temporis, loci, modi, &c. Necessariũ reliquis omnibus violentius vrget, & ad vtilitatem à Fabio refertur, itemq́; a Cicerone in partitionibus oratorijs, vt sit necessitas vtilitas necessaria, sine qua salui liberiue esse nõ possumus. Duplex enim est necessitas, vt idẽ Cicero scribit in secundo de Inuẽtione libro: vna simplex & absoluta, quæ nõ cadit in deliberationem: altera cum adiunctione, siue exceptione, siue conditione, qua vel grauiorũ metu faciendum aliquid proponitur, vel honestati, incolumitati, aut etiã cõmoditati consulendũ, de qua hic loquimur: vt si necesse dicas esse dedere vrbẽ, nisi fame perire malint: necesse liberare socios, fines defendere, si dignitatem retinere, si

Necessarium in delibera- [illegible] dū.

vitam

vitam cōseruare volumus. Confutatio diluit, quicquid ab aduersario poßit obÿci. Peroratione colligit Orator quæ firmißima sunt, rerumq; gestarū exemplis, quæ plurimū in hoc genere valere diximus, hortatur & affectus mouet. Huius generis exempla paßim obuia sunt in poematis & historÿs, & in epistolis. Vnus Liuius multa suppeditabit. Cicero Philippica 7. suasoris & dißuasoris partes agit. Suadet bellū cōtra Antonium: Si pace frui volumus, inquit, bellum gerendū est: si bellum omittimus, pace nunquam fruemur. Dißuadet pacem, quia turpis est, quia periculosa, quia esse non potest. His tribus argumētis absoluta dißuasione perorat his verbis: Nolite igitur velle quod fieri non potest, & cauete per deos immortales, P.C. ne spe præsentis pacis perpetuam pacem amittatis.

De genere iudiciali.

Finis generis iudicialis, vt ante diximus, est æquitas. Partibus orationis hoc genus constat ÿs, quibus omnis perfecta oratio. In exordio beneuolentiam aut à nostro officio, aut ab eius pro quo dicimus cōmiseratione, aut ab aduersarii qui periculum innocenti facessat inuidia, aut à iudicis persona ducimus. Attētio

magni

magnitudinem causæ cõmemorat. Docilitas perspicuitatem & breuitatem pollicetur, ac summam causæ indicat. Narratio rem gestam exponit, multis passim suspicionibus tãquam seminibus argumentorum sparsis, quam inde ducemus, vnde causa nostra maximè fit verisimilis, & vsque eo prosequemur, dum id incidit, quod in controuersiam adductum est. Ex narratione quæstio, seu status, seu propositio ducitur, quæ causæ commemorationi statim succedit, quod confirmationis omnis caput est. Confirmationis loci pro statuum varietate sunt diuersi. Refutatio aduersariorum sententiam reprehendit. Peroratio propositionem & argumenta potissima repetit, & affectus mouet, quibus aut ab accusatore iudex inflammetur, & odium reo concilietur: aut à defensore ad misericordiam flectatur. Cùm autem in hoc genere varij sint, vt modo dictum est, pro diuersis statibus loci: quid sit status ostendamus.

Status seu constitutio.

Statum seu constitutionem Rhetores vocant id, de quo controuersia est, caput summam causæ, ac totius orationis veluti scopum, ad quem omnia debent argumenta dirigi. Neque vero solum in iudicijs spectatur status, sed in alijs etiam causis animaduerti potest,

test, ut in demonstratione, sitne laudandum aliquid aut vituperandum: in deliberatione, sitne utile, honestũ, necessarium, possibile, facile, &c. Sed hic diligentissimè debet obseruari status, id est, quod orator præcipuè sibi obtinendum, & iudex spectandum maximè intelligit, & velut cardo, in quo tota causa vertitur, quem nisi primum inueniat orator, multa in argumentando aut aliena, aut inutilia, aut ipsi etiam nocitura dicturus est. Status triplex est, Coniecturalis, cùm quæritur an sit factum: finitiuus, cum quid sit factum: & iuridicialis, cum quale sit quæritur, qui status qualitatis appellatur, & iurène an iniuria sit factũ. Nascitur status ex intentione accusatoris, & depulsione rei: quorum ille crimen infert, hic diluit ac propulsat, vel inficiando, vel definiendo, vel iure factum defendendo, ut, occidisti Aiacem Vlysse. nõ occidi. status, an occiderit? Fecisti sacrilegium. non sacrilegium, sed furtum feci. status, quid fecerit? Illud coniectura, hoc finitione tractatur. Interfecisti Clodium Milo, interfeci quidem: sed iure. status, an iure occiderit? Reperto statu quærenda sunt ratio & firmamentum. Ratio τὸ αἴτιον id appellatur,

Cõiecturalis. An sit factũ. An futurum. An fiat.

Ratio.

 quod

quod criminis depellendi causa reus adfert, quod nisi attulerit, nullum erit iudicium. Firmamentum est id, quod continet accusationem, & συνέχον græcè dicitur, infirmatio rationis allatæ. Iam ex ratione & firmamento κρινόμενον existit, seu iudicatio, siue qua de re agitur. Exempli causa. Intentio sit: Sacrilegus es: Depulsio, non sacrilegus sed fur: Status seu quæstio, quid sit, quóue nomine appellandus? Ratio: Rem enim profanam sustuli redditurus quadruplum. Firmamentum: sed ex æde sacra depositam pecuniam surripuisti. Iudicatio: Sacrilegium ne fecerit an furtum, qui profanã pecuniam ex æde sacra sustulit? Item. Intentio est: Occidisti Clodium. Depulsio: Occidi, sed iure. Status, Iuréne id an iniuria fecerit? Ratio: Nam insidiatorem ius est occidere. Firmamentum: At hominem indemnatum occidere nisi non licuit. Iudicatio: An iure Milo insidiatorẽ Clodium indemnatum occiderit? Plura autem possunt ad unicam rationẽ adferri firmamenta, & ad unum firmamentum plures rationes. Sed in cõiecturali statu nec ratio nec firmamentum quæritur, sed ex intensione & depulsione iudicatio constituitur, quæ eadem erit, & status & quæstio,

Firmamẽtũ. Vide partit. Cic. lib. 1. de Inuẽt. & Cornific. ad Herennium.

Iudicatio siue qua de re agitur. Cic. in Topic. siue disceptatio. in Partit. illud in quo quasi certamen est. Quint. lib. 3. cap. vlt.

quæstio. In vnaquaq; oratione quamlibet longa, semper vnus aliquis ex omni argumentorum turba præcipuus syllogismus obseruãdus est, in quo pars extrema quæ conclusio seu cõplexio dicitur, status est, vt in tabulis dialecticis ostendimus: sumptionũ verò, quas vulgus præmissas appellat, ea, quæ manifesta est, & quæstioni fidem facit, αἴτιον seu ratio nominatur: altera quæ controuersa est, & cui probando ratio adhibetur, κρινόμενον græcè, latinè indicatio vocatur. Indicationis autem probatio σύνεχον appellatur græcè, latinè continens seu firmamentum, in quo vis omnis posita est confirmationis.

In quauis oratione vnus aliquis obseruãdus est præcipuus syllogismus.

De locis status coniecturalis.

Status coniecturalis duo sunt loci: Voluntas & facultas, qui suspicionem probant, docentque & voluisse & potuisse eum qui accusatur, argumentis à circunstantiis personarum & rerũ ductis. Voluntas qualitatẽ personæ, & causam inducentem ad suscipiendum facinus complectitur. Huius causæ loci duo sunt: Impulsio & Ratiocinatio. Ad impulsionem pertinent affectus temerario impetu ad maleficiũ excitantes, velut ira, odium, amor, vinolentia. Vt si dicatur Clodius odisse Milonem

Voluntatẽ et facultatẽ dialectici finẽ & efficientẽ causam appellãt.

Coniectura petitur à circunstantiis.

Voluntatis loci.

Impulsio.

nem, & ob id extinctum voluisse, argumentum ab efficiente causa ductũ est. Hic illa diligenter spectanda sunt, persona, natio, vita integra aut corrupta, studia, natura, affectio animi, habitus corporis, fortuna, & reliqui loci personis attributi.

Ratiocinatio

Ad ratiocinationẽ referuntur, quæstus, præmiũ, spes cõmodorum, honorum, &c. vel euitatio incõmodorum, infamiæ, doloris, &c. Et hinc tanquam ex fine ducetur argumentũ, si probemus profuturum Clodio fuisse Milonis interitum: Ex quo probabile fit, Clodium insidias posuisse: si doceamus illud quoque, alij nemini id bono præterquam reo fuisse, aut alium neminem æque perficere potuisse. Contra defensor negabit fuisse causam, si poterit: sin minus, eam vehementer extenuabit. Deinde iniquũ esse dicet, eos, ad quos emolumenti aliquid peruenire potuerit, in suspicionem maleficij vocari. Tum id alijs quoq; bono fuisse, aut alios quoq; facere potuisse.

Facultatis loci signa & circunstantiæ.

Facultatis loci sunt, signa & rerũ circunstantiæ, quibus probatur suspicio.

Signa.

Signum est veluti dictum aut factum antecedens vel consequens, vel cum ipsa re cohærens, quod nocentes sequi ferè solet, vt minæ, sica deprehensa, titubatio, trepidatio, pallor,

rubor

rubor, & similia signa, quæ sæpè nocẽtes produnt. A signo antecedente Cicero probat Clodiũ insidias posuisse, non Milonem, quod ille, expeditus in equo profectus sit, hic in rheda cum vxore & liberis. Circunstãtiæ sunt, velut locus, tempus, occasio, spatium, spes perficiendi, & celandi, modus, instrumenta, vires. *Circunstantiæ.* Status coniecturalis dicitur etiam inficialis, coniecturalis quidẽ ab accusatore, quod is factum quibusdam coniecturis probet: à defensore verò inficialis, quod is inficietur & neget. *Coniecturalis vnde dictus.* *Vnde inficialis.* Inficiationis autem iidem sunt loci, qui cõfirmationis. Hic enim defensor singula accusatoris argumenta, quoad poterit, infirmabit, & vel voluisse, vel potuisse negabit, quod non eo sit ingenio, non ea animi impotentia, non iis viribus aut opibus. Et quoniam de signis contenditur vel confirmandis, vel infirmandis, duo peculiares defensoris loci traduntur ad contrariam signorum interpretationẽ: *Peculiares defensoris loci.* Absolutio & inuersio. Absolutio est, per quã signum vel causam contra nos allatam diluimus, & longè aliter ac aduersarius, interpretamur, Verbi causa: occidisti quia sepelisti: sepelii quidẽ, nõ vt factũ celarẽ, sed vt à ferarũ laniatu miserũ & derelictum defenderẽ. In- *Absolutio.*

Inuersio. uersio signũ inuertit, & quod contra nos est obiectum pro nobis facere docet, vt sepelijsti, ergo occidisti, inuertitur sic: Imò si occidissem, non sepelijssem. Communes sunt loci: á testibus, contra testes: á rumoribus, contra rumores: ab argumentis & signis, contra argumenta, &cæ. De quibus Cornificius ad Herennium lib. 2.

De statu finitiuo.

Status finitiuus. Vide Cic. Partit.

Vide l. sacrilegi. ff. ad legẽ Iul. pecul.

Dispositio status finitiui.

Status finitiuus dicitur, cum de nomine facti quæritur. vt, si quis rem profanam è loco sacro furatus neget sacrilegium à se factũ, quòd nihil de rebus sacris attigerit, sed furtum esse velit: Accusator sacrilegium esse contendat, quòd è sacro abstulerit. Vel si quis in domo meretricia pro mœcho comprehensus neget se adulterium cõmisisse, quamuis vxorẽ habeat, Res via & ratione dialectica explicabitur. Dispositio & ordo orationis hic teneri potest: Exordiendũ est, deinde narrandum factũ, hinc proponendum, mox partienda oratio, tum nostra definitio confirmanda est, vt cum ipso facto congruens, & contrariæ defensionis ratio refellenda, si falsa, si turpis, si inutilis, si iniuriosa sit, &c. Postremò ad causam vtiliter perorandum est.

De sta-

De statu Qualitatis seu Iuridiciali.

Status qualitatis est, quum factū esse constat, sed quale sit, & iurene an iniuria factū sit quæritur: Vnde & iuris seu iuridicialis status appellatus est. Et quia de vi & natura & de genere negotij controuersia est, constitutio generalis etiam vocatur, vt si quis hominem quidem a se fateatur occisum, sed vel insidiatorem, vel furē nocturnū, vel proscriptū, etc. Sic à Milone Clodium interfectum esse cōstabat, sed iure interfectū insidiatorē Cicero probat. In hoc genere vehementer obijcitur ab accusatore crimen amplificatū attributionibus loco, tempore, persona, modo, & cæteris, itēq; verbis, sententijs & figuris, quæ defensori prudenter omnia & callidè sunt vel refutanda, si poßint, vel extenuanda, si nō poßint dilui. Partes eius sunt: Exordium, narratio, propositio cum partitione, confirmatio, confutatio, & peroratio. Confirmationis proprij sunt loci: reliquæ partes ex superioribus notæ sunt. Confirmationi tribuuntur hi loci: natura, lex, (scripta vel diuina vel humana, tum publica tū priuata) cōsuetudo, æquū bonū, iudicatum, pactū. A natura seu naturali iure defenditur Milo, qui vi coactus, cū alterutrū ei faciendū esset,

esset, & aut occumbendum aut occidendus Clodius, sibi melius esse quàm alteri maluit. A lege, Vim vi repellere licet, & insidiatorē occidere ius est. A consuetudine: licuit semper more patrio vim omnē à capite & vita propulsare. Ab æquitate seu æquo bono: Quid enim gladij volunt, si his vti nullo pacto liceret? quis tuto facere iter aliquo posset, obsidētibus vias sicarijs? Et bene profectò cum latronibus ageretur, si liceat impunè grassari, nemine repugnante. A iudicato seu præiudicio: Sæpè iudicum sententijs liberatū fuisse accepimus, qui vi coactus necem latroni intulisset. Pactum in Miloniana non incidit. Pone conuenisse inter creditorem & debitorem, vt si creditori intra biennium solutum non erit, ius ei sit greges debitoris abigere. Refutationis ijdem sunt loci, qui confirmationis.

Iudicatū exē[illegible] etiā cōple[illegible] & illu[illegible] [illegible] testimonia.

De duplici statu qualitatis, Absoluto, & Assumptiuo.

Defensori duplex status est. Absolutus, quum simpliciter quod factū est defenditur, veluti cùm id quod obijcitur, iure factum esse dicimus. & Assumptiuus, quū per se infirma est defensio, sed assumpta re extranea cōprobatur, veluti cū per se probari factū nequit,

sed

sed extrinsecus accersito colore iuuatur, & extenuatur crimen. Assumptiui status loci sunt quatuor. Concessio, Relatio seu translatio criminis, Remotio, & Comparatio criminis. Concessio dicitur, cùm non defendit factũ, sed postulat vt ignoscatur sibi reus. Concessionis duæ sunt partes, purgatio & deprecatio. Purgatio est, cùm reus consulto aut dolo se fecisse negat, factumq; cõcedens culpã remouet. Ea diuiditur in necessitudinẽ, fortunã, & imprudentiam, quibus honesta aliqua facti excusatio continetur. Necessitudo est, cui nulla vi obsisti potest, vt cũ se violẽto impetu coactũ fecisse reus fatetur, veluti tẽpestate, &c. In qua considerandum est, num per culpã in eam necessitudinẽ ventum sit, num quo modo vis illa vitari potuerit, tum si maximè necessitas fuerit, conueniat ne satis idoneam eam causam putari. Ad necessitudinem fatum quoque refertur. Fortuna seu casus est, cùm demonstratur aliqua fortunæ vis voluntati obstitisse. veluti si quis adiecta pœna, pecuniam certo loco soluturum se promiserit, & maturè domo profectus vsque aduersis tempestatibus vsus ad diem præstitutam non venerit: hic casum & fortunam excusabit. Eadem hic sunt consi-

Loci status assumptiui.

Concessio.

Purgatio seu excusatio.

Necessitudo.

Fortuna.

consideranda, quæ de necessitudine præscripta sunt. Imprudentia est, quum scisse aliquid, is qui arguitur, negatur. Vt si venatoris hasta in feram missa, in hominē inciderit. In hac quæritur, vtrum potuerit scire an non potuerit? Deinde vtrum data sit opera vt sciretur, an non? vtrum casu nescierit an culpa? Nam qui amore, vino, ira vincitur: suo vitio videbitur nescisse, non imprudentia. Sic reiicientur illa: feci iratus, ebrius, amoris impotētia, &c. Ex coniecturali constitutione quæritur, vtrū scierit an ignorauerit, & satis ne imprudentia præsidij debeat esse, cū factū esse constet. Altera concessionis pars deprecatio est, cùm simpliciter misericordiam is petit, quem peccasse & consulto fecisse cōstat. Exēplū aliquod esse potest, apud Ciceronē in oratione pro Q. Ligario. Huius rarus vsus est in iudicio, nec adhiberi solet, nisi cū pro eo dicimus, cuius multa extiterint præclara facinora, & qui Reipub. causa interdū pericula subierit. Sed in cōcione populi apud imperatorē vel senatum frequentius vsurpatur. Ratio ignoscēdi petitur ex his locis: Si plura aut maiora officia, quàm maleficia constare videbuntur: si qua virtus singularis aut nobilitas in supplice erit: si qua spes eum

Imprudētia.

Deprecatio.

eum aliquãdo vsui futurũ ostẽdetur: si ille ipse supplex, mãsuetus, misericors in potestatibus probetur fuisse: si non odio, neq; crudelitate, sed officio, et certo studio cõmotus deliquerit: si tali de causa alijs quoq; sit ignotũ: si nihil periculi eo dimisso relinqui videatur: nulla deniq; reprehẽsio vel suspicio mali. Relatio seu trãslatio criminis est, cũ fecisse nos nõ negamus, sed coactos, aut aliorũ peccatis lacessitos dicimus, vt, promisi, sed metu permotus. Orestes matrẽ interfecit, sed impia patris nece coactus. Maritus vxorẽ in adulterio deprehẽsam gladio trãsfixit, sed rei indignitate & acerbo dolore impulsus. Imperator militẽ occidit, quòd in acie exclamauerit, vincimur. Milo Clodiũ insidiatorẽ, & qui Rẽp. vexabat. In hac specie quæritur, verène in aliũ crimẽ trãsferatur: oportueritne in ea re peccare, in qua ali⁹ ante peccarit; oportueritne ante iudiciũ fieri, etc. Accusator dicet, nõ licuisse de indẽnatis suppliciũ sumere defẽsor peccati atrocitatẽ exaggerabit eorũ, in quos crimẽ transferetur. Remotio criminis est, cũ à nobis nõ crimẽ, sed culpã amouemus, et peccati causã vel in rẽ quampiã veluti legẽ, vel in hoĩem, cuius iussu fatemur esse factũ, cõferimus, vt Seruili⁹ Hala Sp. Meliũ interfecit, sed

Relatio criminis.

Remotio criminis.

sed Dictatoris iussu. Lictor insontem percussit, sed præcepto consulis. Remotio criminis hoc a relatione differt, quod remotione totum penitus crimē tollitur: relatione minuitur duntaxat culpa rei aliorum peccatis lacessiti.

Comparatio.

Comparatio est, cùm dicimus necesse fuisse alterutrum facere, & quod à nobis factum est, satius fuisse fieri. Veluti si dux, qui iniquo loco deprehensus, impedimentis relictis exercitum fuga saluum educere, quàm nulla spe victoriæ confligere maluit, accusetur maiestatis. Hic quærendum est, fueritne satius, honestius, vtilius potuerit ne vitari, ne in eum locū veniretur: & oportuerit ne ipsum iniussu eorū quorū fuit statuēdi potestas, id facere, etc.

Ex lib. 2. de Inuent.

De controuersiis, ex scripti interpretatione.

Constitutio legitima, seu status legalis

Ad qualitatem pertinere videntur controuersiæ ex legis aut scripti alicuius interpretatione, cùm aut scriptum sit ambiguū aut contrarium, aut discrepans à scribētis sententia, quæ referuntur ad statum legitimum seu legalem, cuius quinque formæ sunt: Ambiguum. Scriptū & sentētia, Scripta contraria, Ratiocinatio, Translatio. Præter hos legales, Quintilianus omnes status rationales appellat. Legales

Status duplex est, vnus in ratione iuris

gales erunt quinq; ,si Translatio cum cæteris quatuor annumeretur, & Ratiocinatio, quem Syllogismum Græci vocant, retineatur: pauciores erunt, si scriptum & voluntatem, ad ambiguum referri posse dicatur. Ex his sine controuersia tres ab omnibus ferè sunt recepti, nimirum, ambiguũ, discrepantia scripti & voluntatis, & scripta contraria, quos autore Cicerone in lib. 2. de Oratore, & in partitionibus oratorijs rectius ad statum qualitatis, quam finitionis referimus, sicut & Translationem, quòd hæc iuris & iniuriæ partibus, qui sunt qualitatis loci, potissimum contineatur, quæ tamen quibusdã status esse non videtur, quod non constituat, sed excludat potius actiones, vt aiunt. Nos eam tamen omittendã non putantes, postremã reliquis adiunximus.

& æquitatis positus rationalis, alter in scripto legitimus seu legalis.

Tria sunt, inquit Cic. in Top. quæ controuersiã in omni scripto facere possunt, ambiguum, discrepantia scripti & voluntatis, scripta contraria. Idem in Oratore omnia ad ambiguũ & contrariũ refert.

Status ambigui.

Ex ambiguo nascitur controuersia, cùm scriptum duas aut plures accipit sententias, quæ vel ex verbi vel orationis ambiguitate colligitur: vt, Benedicite aquæ supra cœlos domino. Hic quæritur à quibusdam, an supra cœlestes orbes aquæ sint. Quidam amico gallum legauit: post mortẽ eius, amicus seruũ petit nomine gallum: hæres autẽ se debere dicit. Lege quæ traduntur à Dialecticis de homonymia et amphi-

Dispositio status ambigui.

amphibologia. Dispositio: Exordiũ recitatio scripti sequetur, id deinde interpretabimur, ac docebimus, quod nos interpretamur, id perspicuum esse, & minimè absurdũ, ac fieri posse honestè, rectè, lege, more, natura, bono & æquo: quod aduersarius interpretatur ecõtrario.

Status scripti et voluntatis.

Scriptum & sententia cõtrouersiam faciũt, cùm scriptoris voluntas à scripto dissidere videtur: vel cum pars altera scripto nititur, altera voluntate: veluti, si, quod scriptũ est, pugnare cũ æquitate, vel absurdi aliquid aut ambigui continere dicatur. Vt: Quisquis inflixerit colaphum in dexteram maxillam, obuerte illi & sinistram, cupientiq; tunicam tibi detrahere, permitte & pallium. Et. Facilius est camelum per foramẽ acus transire, quã diuitẽ in regnum Dei ingredi. Voluntas autem & sententia scriptoris ex aliorum locorum collatione constat. Lex erat, quæ legatis ferro interemptis statuam decernebat: Seruius Sulpitius legatus ad Antonium missus in legatione non ferro, sed labore legationis perijt, Huic Cicero illum honorem decerni volebat in Philippicis. In confirmatione scripti hunc licebit ordinem sequi: Exordio recitatio scripti subiungetur, quæ narrationis & propositionis loco

Dispositio status scripti & sententiæ.

nis loco fuerit. *Argumenta sumentur, primũ à scriptoris collaudatione, deinde à scripti recitatione, tum à collatione, quid iudicẽ sequi cõueniat, utrum id quod diligenter perscriptum sit, an quod acutè excogitatum: quærendum, cur eam sententiam, quæ falso ab aduersarijs scripto attribuitur, homo diligentissimus exprimendã verbis non putarit: postremo proferentur exempla, & res iudicatæ, atq; ostẽdendum est, quam periculosum sit à scripto recedere, præsertim cũ dilucidè, breuiter, commodè, & perfectè scriptum sit. Sententiam probaturus exordietur, & scriptum recitabit: deinde cõmodam breuitatẽ sciptoris laudabit, qui tantum scripserit, quantum necesse fuit: id verò quod sine scripto facilè potuit intelligi, scribendum non putarit. Dicet calumniatoris esse verba & literas sequi neglecta voluntate: deinde id quod scriptum est, non posse fieri, lege, natura, more, aut æquo bono, quæ tamen omnia scriptorem voluisse quam rectissimè fieri, neminé dubitare: Contrariam sententiam dicet iniquam, stultam, & cũ superioribus & inferioribus collatã nõ constare, aut cum iure, legibus, & natura pugnare. Circunstantiarum semper habenda ratio est.*

Aequitas

Aequitas ex causis & effectibus colligitur. Contrariorum scriptorũ, ut contrariarum legum status existit, cùm duæ sententiæ, aut leges pugnare inter se videntur, aut casu aliquo colliduntur. Veluti, si lex una iubere aut permittere videatur, et altera vetare. Ut, Furti cõuictus quadruplum restituat. Et, Fur suspendatur. Hic & accusator & defensor suam uterq; legẽ habet, qua se tueatur. Item: Parendũ est magistratui. Etiamne si quid impium præcipiat? Hic repugnantia oritur. Reconciliabimus illa superiora, si doceamus in iure ciuili noua lege veterem abrogari, vel aliquid de ea derogari, sicut & lege speciali de generali. Scriptum quoq; ius consuetudini interdum cedere. Posteriora desinent pugnare, si dicamus, humanas leges diuinis cedere: Dei; voluntati magis obedire nos quàm hominũ oportere. Dispositio orationis hæc erit: Exordiendum: deinde recitandum: mox videndum est, num qua sit abrogatio vel derogatio: tum nostræ legis expositio proferenda est, & perspecta circumstantiarum ratione, si fieri possit, pugnantes conciliandæ sunt: si non possit, altera penitus reycienda est, ut inhonesta, iniqua, inutilis. Quod de legibus, inquit Fab. Quin-

Contrariorũ legũ status.

Dispositio status cõtrariarum legum.

Quintilianus, dico: idem accipi volo de testamentis, pactis, stipulationibus, omni denique scripto, idem de voce. Ratiocinationis status est, cùm res, quæ propria lege non est comprehensa, ex alijs legibus propter similitudinem iudicatur. Sed hîc videndũ est, num ea res similis sit ei, de qua quæritur, an dissimilis: & quæ sint eius dissimilitudinis causæ: num ex alio aliud necessario colligatur. Qui parentem interfecerit, parricida est, quid? si matrẽ? aut etiam quemuis propinquum? Cic. in Topicis: Quoniam vsus autoritas fundi biennium est, sit etiam ædium. At in lege ædes non appellantur. Hoc est, quoniam fundum biennio vsucapi lege permissum est, vsucapiantur & ædes biennio. Translationis seu commutationis status est, cùm reus litem defugiendo, aut tempus, aut accusatorem, aut iudices mutandos dicit, negatque debere se videlicet accusari apud hos iudices, hoc tempore, hac lege, hoc crimine, hoc modo, hoc loco, hoc accusatore, hac pœna, &c. Hic Iurisconsulti consulendi sunt, lib. 44. pandect. tit. 1. & lib. 8. Codicis. tit. de exceptionib. seu præscriptionib. qui docent, quando vel respondẽdum ad rem sit, vel arte fugiendum iudicij periculum. Cõfirmatio

Status ratiocinationis.

Translatiõis, seu commutationis status.

Hinc Quintilianus litem præscriptionis vocauit, quam & exceptionem licebit appellare.

petitur ex causis, effectis, legibus, more, &c. Dispositio: Exordiemur, deinde narrabimus, si quid erit: mox proponemus, tū excipiemus, exceptionem confirmabimus, & contraria remouebimus, postremo perorabimus. Vide Quintilia. lib. 3. cap. 6.

De dispositione, secunda artis dicendi parte.

Dispositio est apta rerum inuentarum collocatio, in qua vel maximè oratoris prudentia spectatur. Ea triplex est: Prima partium orationis, altera locorum & argumentorum: tertia argumentationum. Prima duplex est, vna artis, qua naturalis ordo seruatur, vt primo loco sit exordiū, deinde narratio, tum propositio, & ita deinceps ordine ab arte præscripto reliquæ partes subiungantur. Altera iudicij est, quæ nullis præceptionibus tradi potest, & ad rationem temporis accōmodatur, qua nonnunquam exigente causa ab artis ordine recedendum est, & vel pars aliqua orationis relinquenda, vel alia alij præponenda, incipiendumque nonnunquam à firma aliqua argumentatione, interdum confutatio narrationi & probationi præponenda, vt in Miloniana causa Cicero prius confutat, & præiudicijs

Dispositio partium orationis duplex.

Dispositio artis.

Dispositio iudicii.

dicijs reum liberat, quàm narrare incipit. Et in oratione pro Sylla confirmationem præcedit confutatio. Est illud accusatoris, primū cōfirmare, deinde refutare: contrarium rei, qui prius aduersarij tela retorquet, quàm sua profert argumenta. Nihil hic de artificiosa poetarum dispositione dicere institui, qui consulto naturæ ordinem relinquentes, vel à medio, vel a fine auspicari solēt. Cōtra Historici res, vt gestæ sunt, exponunt, naturæ sequētes ordinem. Locorum & argumentorum dispositio, sicut omnis rerum collocatio, oratoris iudicio relinquitur, ille totius causæ natura bene perspecta videbit, vnde sit vtiliter exordiendum, de quo nihil certi præcipi potest. Illud tamen obseruandū est, in oratione Cic. pro Archia poeta, itemq; pro M. Marcello, generalem quandam studiosis imitandam exordij collocandi rationē proponi, quam tradit Hermogenes. Narratio temporū ordinem obseruabit, cui subijciuntur propositio & partitio. Succedit his causæ totius explicatio, cōfirmatio, & confutatio. Omnes autem, probationes & argumenta ducuntur ex locis, quorum ea dispositio seruari solet, vt firmissimæ probationes & primo et postremo loco ponātur,

Dispositio locorum.

Collocatio exordii.

Narrationis.

Probationū.

ut statim initio moueatur iudex, & postremum argumentorum pondere impellatur: mediocres & infirmiores in mediū agmen conijciantur, quomodo ab Imperatore perito solet acies instrui. Atque hæc quidem in genere iudiciali potissimum obseruari debet. In demonstratione personæ, discrimina ætatis indicabūt ordinem: in demonstratione facti & in deliberatione primo ferè loco erit honestas, secundo utilitas, tertio facilitas uel difficultas. Argumentationis hic ferè tenetur ordo atq; dispositio, ut posita quæstione, propositio prima syllogismi seu ratiocinationis pars collocetur, ex qua uis omnis emanat argumētationis: sequatur eius ratio quæ id quod proposuimus uerum esse demonstrat: tum assumptio, quæ id quod est in controuersia cum argumento coniungit, & mox eius addatur approbatio: postremo complexio, quæ concludit argumentationem ac perficit. Vide Cic. li. 1. de Inuētione. cuius autoritatem nos etiam in tabulis dialecticis sumus secuti, in explicando syllogismo Rhetorico, cuius partes ita numerauimus, propositionem, propositionis rationē, assumptionem assumptionis rationē, & complexionē, seu conclusionem. Harum autem partiū quan

In iudicio.
In demonst.

Collocatio argumentationum.

quam

quam abesse interdum aliqua possit, ut quadripartita sit ratiocinatio, cum alterius sumptionis ratio prætermittitur, tripartita, cùm utriusque: tamen absolutissima est ea, quæ cōstat ex omnibus. Sæpè rationes confirmantur, non raro confirmationes desiderantur. His interdum adijcitur exornatio seu expolitio, quæ rei honestandæ & locupletandæ causa adhiberi solet, argumento iam confirmato.

De elocutione, tertia parte officii oratorii, eaque præcipua.

Elocutio est orationis exornandæ ratio, seu idoneorum verborum & sententiarum ad res inuentas accommodatio, quæ facit ut Latinè, ut planè & dilucidè, ut ornatè, ut aptè dicamus. Hæc pars Rhetoricæ maximè propria est, & plurimum præceptis iuuatur, quippe quæ sola constet arte. Cùm enim inuentio & dispositio, quæ magis ingenio atq; prudentia cōparātur, quàm arte, cæteris quoque disciplinis scientijsq; sint communes: sola ornatè copioseq; dicendi facultas oratorū propria est. Oratio commendatur his maximè luminibus: perspicuitate, probabilitate, splendore, iucunditate, ac suauitate, quæ Cicero breuiter in partitionib. explicat. Et apud eundem

Nam ab eloquendo & orator & res oratoria, & ipsa oratio dicuntur.

Orationis lumina & via dicendi.

Craßus lib.3.de orat. Quină igitur, inquit, dicendi est modus melior, quàm ut Latinè, ut planè, ut ornatè, ut ad id quodcunque agetur, aptè congruenterq; dicamus? Quatuor hæc ad illa tria dicendi genera sunt adhibenda, quæ Græci orationis ideas seu characteres appellant, quasi formas figurasq; dicendi, de quibus multi scripserunt, Hermogenes et Demetrius Phalerius, & Cicero in Oratore copiose, & Fabius lib.12.cap.12. Genus dicendi seu idea definitur, apta rebus & personis orationis forma: quæ triplex ferè traditur, humilis seu tenuis, mediocris & sublimis. Humile dicendi genus seu summißum, seu attenuatū dicitur, quod puro atque dilucido sermone contentum figuras parcius adhibet. Hoc genus in orationibus Atticū dicebatur, tersum & limatum, philosophorum disputationibus usitatum, & aptū sermoni familiari. Sed in hoc illud fugiendum est vitium, ne sit aridum & exangue orationis genus, quod exile vocatur. Tenui genere Cicero usus est, interdum in Dialogis, in philosophicis disputationibus, in epistolis multis, atque etiā in aliquot orationibus, ut pro Cecinna, pro Quintio, pro Roscio Comœdo. Iulius Cæsar in Commentarijs, Et Terentius,

Triplex orationis genus, seu tres species, & quasi [illegible] nomine.

rentius, & Plautus poetæ comici. Medium seu mediocre siue æquabile dicendi genus est, quod constat ex humiliore quidem, sed nō infima tamen aut peruulgatissima verborum dignitate, plurimū suauitatis habens, cui omnia dicendi conueniunt ornamenta. Comparatur autem hæc suauitas præter alia numeris, compositione, & concinnitate. Ac de numeris & compositione ac iunctura verborum infra dicetur. Concinnitas in verborum & sententiarum ornamentis posita est, maximeq; relucet in illis schematibus, vt in Oratore Cicero docet, quibus paria paribus redduntur, contraria contrarijs opponuntur, & casus in exitu similes sunt. Vitium huius generis fluctuans & dissolutum appellatur, quod sine neruis & articulis huc illuc fluctuat: humilemque fugiens figuram nimium assurgit, aut inflatum & tumidum vitans humi serpit. Vtitur mediocri genere Cicero in Oratione pro lege Manilia, post reditum ad Quirites, & in Senatu, pro M. Marcello, pro L. Cor. Balbo. Sublime seu grande genus est, quod constat verborum grauium & sublimium ampla atque ornata constructione, & plenissima cōpositione, qualis ferè Ciceronis dictio est in oratione

Mediocre.

Sublime genus dicendi.

pro Rabirio, pro Milone, in Catilinam prima, in Antonium 2. in Verrem, in Pisonem. Cuius vitium est turgidum & inflatũ atq; verborum insolentia horridum. Primo generi propositum est docere, Secundo delectare, Tertio animos concitare. Ex his tribus generibus maximè spectatur eloquentia. Is enim, inquit Cicero, eloquens est, qui humilia subtiliter, & magna grauiter, & mediocria moderatè potest dicere: hoc est, vt idem scribit, qui ad id quodcunque decebit, poterit accõmodare orationẽ. Et ita dicet, vt rebus ipsis par & æqualis sit oratio. Res igitur magnæ vt heroicæ & tragicæ sublimitatem, atque grauitatem: humiles vt plebeæ & comicæ subtilitatẽ: mediocres mediocritatem requirunt. Atq; hoc illud est, de quo multa Cicero scribit, aptè dicere, decorũ in dicendo obseruare, vt rebus & personis apta sit & congruens oratio. Admonendum hic illud videtur, cum dicimus orationes Ciceronis alias in attenuato genere, alias in mediocri, alias in sublimi versari, id ex earum inter ipsas cõparatione dici, qua rebus ita postulãtibus alia grauiore, alia subtiliore dictione tractat, cum nulla ferè sit oratio, in qua non omnia hæc dicẽdi genera interdum reperiantur.

Quis eloquẽs? Is erit, qui poterit parua summiße, modica tẽperatè, magna grauiter dicere. Cic. in Orat.

Quid aptè dicere.

Misceri genera dicendi. Cic. in Orat. At hæc, inquit, inter sũ tẽperantia et variãda sũt. Quod igitur in accusationum 7. libris non reperitur genus? quod

viantur, vt in exordio ferè mediocriter, in narratione attenuatum, in confirmatione & refutatione plerunq; subtile, sæpe etiam graue. Sed in peroratione ferè vehemens illud genus ad excitandas grauiores animi perturbationes adhibetur. Verum cùm nihil similitudinis tædio sit molestius, artificiosè rebusq; congruẽter illa dicendi genera misceri solent, vt humilia subtiliter atq; perspicuè, magna & mediocria pro dignitate dicantur, qua varietate mirificè recreatur animus auditoris. Elocutionẽ omnem tribus ex rebus constare traditum est, Elegantia, Compositione, & Dignitate. Elegantia facit, vt vnumquodque purè & apertè dici videatur: Compositio, vt distinctè: Dignitas, vt ornatè & ad rerum dignitatẽ aptè & quasi decorè. Elegantia grammaticorum propria est, qui curant, vt latina & perspicua sit oratio, sine qua nulla esse potest orationis exornatio. Est enim, vt Aristoteles scribit in tertio Rhetoricorum libro, caput atque initiũ elocutionis, emendatè loqui. Quoniam autem eloquentia cõstat ex verbis & sententijs, perspiciendum est, vt verba quibus vtaris vsitata sint, & significantia, & propria, ex quibus oratio pura & emendata conficiatur.

in Habiti? quod in Corneli? quod in plurimis nostris defensionibus, &c.

Elocutionem diuidunt in elegantiam, cõpositionẽ, et dignitatem, quibus efficitur, vt latinè, vt planè, vt ornatè, vt ad id quodcunque agetur aptè congruenterq; dicatur. lib. 3. de Orat.

Ratio puri dilucidiq; sermonis prima esse debet.

Fugienda vitia, barbarismus, barbaralexis, solœcismus.

Latinã efficiemus orationem, si purũ illũ Ciceroni similibusq; scriptoribus Romanis vsitatum sermonem conseruemus: eaq; fugiamus, quæ latinitatẽ vitiát, qualia sunt, Barbarismus, Barbaralexis, & solœcismus. Barbarismus est verbũ contra Latinæ linguæ præcepta vitiose scriptum aut pronunciatum, quod fit quatuor modis, adiectione, detractione, immutatione, & transpositione, vel literæ, vel syllabæ, vel tẽporis, vel toni, vel aspirationis: versaturq; in ortographia & prosodia, de quo lege Donati libellũ, qui cætera quoq; vitia persequutus est, quibus deinde figuras grãmaticas & tropos adiunxit. Barbaralexis Barbara et peregrina dictio, vt bladum pro frumento, rec̃openso pro c̃openso, &c. Vtrunque vitiũ est in verbis singulis: Solœcismus autem est in cõiunctis: vitiũ Latinæ consecutionis, quod fit immutatione generum, casuum, numerorum, personarum, temporũ, qualitatis verborum, modorũ, &c. Nam vt in simplicibus verbis, inquit Cicero, quod nõ est Latinũ, sic in coniunctis quod non est consequens vituperandum est.

Solœcismus est oratio inconsequens, vt ait Comminianus, teste Sosipatro.

Quæ sit oratio perspicua

Perspicuam efficiemus orationem & apertam, si verbis vsitatis & proprijs eius rei, qua de agimus, vtamur, & quæ perspi-

cuitati

cuitati aduersantur vitia fugiamus, qualia sunt ἄκυρον & acyrologia, quæ nõ vtitur propria verbi significatione, vt sperare pro timere, & promittere pro minari. Virg. Promisi vltorem, & cõtra minari pro polliceri. Horat. 2. Serm. saty. 3. Atqui vultus erat multa & præclara minãtis. Amphibologia, quæ sensum dubiũ facit, & multis modis fieri potest. Eclipsis, defectus, quã inter figuras grãmaticas explicabimus. Brachylogia breuior quàm oporteat, & cõcisa nimis oratio. Contrarium vitiũ est Macrologia. Sed merito laudatur breuitas integra, quæ inter virtutes orationis annumeratur, cũ dilucidè multa paucis cõplectimur. Hoc male imitantes sequitur obscuritas, vt Quint. ait li. 8. c. 3. Hyperbatõ est ordinis perturbatio, & Synchesis confusio, quũ omni ex parte verborũ ordo perturbatur. Virg. Treis notus abreptas in saxa latentia torquet, Saxa vocãt Itali medijs quæ in fluctibus aras. Verborum in his versibus ordo est: Notus torquet tres scilicet naues abreptas in saxa, quæ saxa latẽtia in medijs fluctibus Itali vocant aras. Horat. Nãq; pila lippis inimicũ et ludere crudis. Ordo est, ludere pila est inimicũ lippis & crudis. Ανοικονόμητον malè collocatũ, cũ nihil recte

Quæ vitia. Obscuri species.
Acyron non proprium.
Amphibologia.
Eclipsis.
Brachylogia.
Macrologia.
Hyperbaton, Transgreßio.
Synchesis.
Ανοικονόμητον.

Compositionis et dignitatis vitia referuntur ad tria capita, barbarum, obscurum, & inornatum.

Inornatum.

rectè & suo loco dispositũ est. Et vt cætera pergam enumerare vitia & compositionis & dignitatis, quæ referuntur omnia ad capita tria, barbarum, obscurum, & inornatum, cùm de duobus dictum sit, nunc de postremo dicendum est. Inornatum vocatur, cum sua verbis abest dignitas, atque elegantia seu ornatus. Eius genera sunt hæc: Pleonasmus, quo superuacuis oneratur verbis oratio, vt Ore locuta est. Perissologia, superuacua locutio, qua sine rerum pondere adijcitur aliqua sententia. Eadẽ vel certè maximè cognata videtur esse Macrologia, longior quàm oporteat sermo, vt apud Liuium: Retro domum, vnde venerant, abierunt. Tautologia, eiusdem verbi aut sermonis iteratio. Vt Egometipse, &c. Periergia, superuacaneus labor, & mala ac stulta copiæ consectatio. Tapinosis, qua rei dignitas verbi humilitate deprimitur, vt verruca mõtis, pro cacumine montis à M. Varrone posita, teste Gellio. Virg. In gurgite vasto, pro in mari. Μείωσις, oratio tenuior magnis rebus accõmodata. Contraria μειώσει est πομφολογία, cùm res tenues oratione tumidiore efferuntur. Asiatismus est inane rebus orationis genus. Cacemphaton siue Cacophaton, siue Aeschrologia di-

Pleonasmus

Perissologia.

Macrologia.

Tautologia.

Periergia.

Tapinosis.

Μείωσις.

Pompholigia.

Asiatismus.

Cacophaton, seu Aeschrologia.

gia dicitur, cùm in obscœnum intellectum detorquetur sermo. Vt arrige aures Pamphile. Vel cum iunctura durè cohæret. Virg. Numerum cũ nauibus æquet. O fortunatam natam. O Tite tute Tati. Cacozelia, peruersa æmulatio, vt si quis iudicio carens id consectetur, cui par esse non possit, vel imperitè aliquid imitetur boni specie deceptus. Aschematiston, id est, malè vel ineptè figuratum, figuris carens. Huic non dissimilis est Homæologia, cum tota est vnius coloris oratio, nulla varietate aut suauitate fastidium leuans. Contrariũ vitium ποικιλογία, nimium depicta, & in qua nihil rectum aut proprium sit, oratio, qualis est ferme sermo Apuleij & eius imitatorũ. Soraismos, inepta quædam sermonis coaceruatio ex varijs idiomatibus apud Græcos, & apud nos ex verbis barbaris & Latinis, proprijs & improprijs, obsoletis, & nouis, figuris poeticis et oratorijs. Hæc vitia tradita sunt, aliaq; nonnulla, vt cognita facilius euitentur. Compositio est verborum apta & cõcinna, suauiterq; numerosa constructio, qua lenis & æquabilis suisq; modulis perpolita fluat oratio. Eius tres sunt partes: iunctura seu coniunctio, ordo, & numerus. Hac compositione quanquã oratores

Cacozelia.

Aschematiston.

Homæologia

ποικιλογία.

σωραισμός

Compositio complectitur iuncturam, ordinem, & numerum.

vtantur

Compositio communis. vtantur potißimũ, negligentius verò cæteri scriptores, præsertim in epistolis, & sermone familiari, ac disputationibus philosophicis: cõ-

Iunctura. munis tamen omniũ est apta verborũ cõstructio, qua leniter ingrediatur, ac nusquã offendat oratio: in qua præcipitur, vt caueatur primũ crebra vocalium cõcursio: Deinde eiusdẽ literæ, aut syllabæ, aut dictionis vel initio, vel in fine frequẽtatio, & insuauis ac sibilãs literæ S. geminatio, plurium vel longarũ vel breuiũ syllabarũ, vel monosyllabarũ continuatio: postremò incõcinna verborũ traiectio, & or-

Ordo. do perturbatus. Præcipitur & illud cauendũ,

Fab. lib. 9. cap. 4. ne decrescat oratio, ne grauiori leuius aliquid subijciatur. Augeri enim & insurgere debẽt sentẽtiæ. Traditur hoc quoq;, vt ne turbetur naturalis rerum ordo, vt viros ac fœminas, diẽ ac noctẽ, ortũ & occasum dicas potius, quam

De vocaliũ concursione. retrorsum. De vocalium concursione, quando non semper ea vitari potest, id admonendum est, non solum vt aurium consulamus iudiciũ, quod primum est, verùm etiam quas Cicero vocales sæpius, quas rarius coniungere soleat, obseruemus. Raro coniunxit A & E, A & I, O & E, O & I, A & V, A & A, quæ insuauem sonum efficiunt, vastum & hiantem.

tem. Paulò sæpius ille coniunxit E & A, I et A, E & O, I & O, V & A, quæ sonant suauius. Spectatur & in singulis literis cum vocalibus tum cõsonãtibus vel amplitudo soni, vel tenuitas, vel asperitas. Ex vocalibus A et O, clarissimè & plenissimè sonãt, E & V, tenuiter, I omnium tenuissimè. Ex consonantibus ample sonãt B. M. P. asperè R & X, atq; etiam F: clarè L & N, quum vel subijcitur L, his literis, C, F, G, P. vel in fine ponitur, & N, in fine & in initio: leniter L præcedens vocales, tenuiter geminatũ, & N in medio, & T, D, S, Z: cæteræ mediæ censentur. Compositio Rhetorica facit, vt leni cursu facilique lapsu profluat oratio, quibusdã quasi vinculis extremas potissimũ mẽbrorũ partes numeris astringens. Hæc duabus in rebus posita est, periodis & numeris. Periodus est oratio, quæ plenam aliquam & aptè cohærentibus inter se partibus perfectam, numerisq; congruẽtibus astrictam sententiam suo ambitu cõplectitur, hoc modo: Si quantum in agro locisq; desertis audacia potest: tantum in foro atque in iudicijs imprudentia valeret: non minus in causa cederet Au. Cecinna Sex. Ebutij impudentiæ: quam tum in vi facienda cessit audaciæ.

Compositio. Rhetorica periodos & numeros cõplectitur.

Periodus.

Periodi

Partes periodi. *Ex Aquila Romano.* *Comma est pars mēbris.* *Colon pars periodi.*

Periodi partes præcipuæ sunt cōmata seu incisa, & cola, seu membra. Comma pars est orationis nondum quicquam absolutè significans, ex duobus aut pluribus verbis constans: quale est, Et si vereor iudices. Colon perfectè quidē aliquid significat, sed iustam nō absoluit periodum, & suspendit magis, quàm perficit sententiam, hoc modo: Et si vereor iudices, ne turpe sit pro fortissimo viro dicere incipientem timere. Quemadmodum autem colon interdum, si breue sit, comma nominatur, itemq; cōtra, si comma longum sit, coli nomen accipit: ita si colō periodi pars non sit, sed ipsum per se perfectam sentētiam reddat, periodus appellatur, seu monocolos, seu simplex. Constat ambitus ex mēbris minimū duobus, aliàs tribus, nonnunquam quatuor, atque etiam interdum pluribus. Cic. in Orat. E quatuor quasi hexametrorum instar versuum quod sit, constat ferè plena comprehensio. Et vt scribit Demetrius Phalerius in lib. de Elocut. Ex ambitibus ij quidem qui sunt minores, ex duobus membris constituuntur: maximi vero ex quatuor. Fiūt etiam quidam, qui tribus membris, quidam qui vno continentur, quas simplices continuationes appellamus. Periodis aūt non semper omnibusq;

Quot mēbris absoluatur periodus.

Quādo periodis vtendū.

nibusque locis vtimur, sed vt Quintilianus docet, in prooemiis potissimum, in laudibus ac vituperationibus, in locis cõmunibus, in amplificationibus, in epilogis. In medio dicendi genere artificiosæ plerunq; sunt & longiores periodi, vt etiam in exordiis orationum Ciceronis. In graui sunt itẽ artificiosæ, sed minus longæ, & in hoc plura membratim & cæsim, quam in illo dicuntur. In subtili liberiores sunt ac breuiores, & membratim ac cæsim magna ex parte tractatur oratio. Vehemẽtes affectus & acriores cõtentiones, crebris incisis & mẽbris efferuntur. Et narrationes aut membris aut periodis laxioribus. Sed, quod in omnibus obseruari debet, hic vitãda satietas est, ne frequentia periodorum fastidiũ pariat, aut cæsa vbique oratio scriptoris imperitiam arguat. Quare suo quæq; loco permista pro conditione rerum accommodentur. In epistolis familiaribus (nam epistolæ interdum grauia tractãt argumenta.) In dialogis & Philosophorũ disputationibus rariores sunt periodi, frequẽtia cola, & commata, quibus sermo quoque familiaris ferè constat. Numerus est certa quædam tẽporis in syllabis obseruatio, modulis quibusdã astringẽs orationẽ. Sed hic à poetico nume-

In tenui dicen. i genere numeri & periodi minus obseruantur, satis est, si nõ vagetur, aut nimis dissoluta sit oratio. De numeris, vide Cicero. in Orat.

ro seu versu plurimum differt. Versus enim certum habet ordinem & finita spatia: numerosa autem oratio similis est numerorum, non planè è numeris constans, sed maximè à versu, quo nihil est in oratione soluta vitiosius, abhorrens. Adhibetur numerus potissimum in periodorum principijs, nonnunquam & in medijs, maximè vero in clausulis. Medijs in partibus minus obseruātur pedes: in his amplissimi sunt pæan primus -uuu, & quartus uuu -, creticus - u -, bacchius u - -, dochmius u - - u -. Pedes à Cic. principijs orationis atque etiā cōprehensionū & membrorum ferè dantur: Spondæus - -: Dactylus - uu: Anapæstus uu -: Creticus - u -: Pæan primus - uuu: Amphibrachys u - u. Molossus - - -: Dochmius u - - u -: Iambus orationis initio, quia numerum habet humiliorē, non congruit, sed periodis & colis adhiberi potest. In clausulis ab eodem maximè probati sunt Dichoræus seu Ditrochæus - u - u (cui Creticus optimè præponitur vel Bacchius u - -, vel Spondæus, inconcinnè Tribrachys, non rectè Dactylus, ne desinat in Sapphicū.) Pæan quartus & Spondæus, seu Dactylus cum Bacchio - uuu - -: Creticus iteratus - u - - u -: vel Creticus cum

Qui pedes in medijs.

Qui pedes in principiis.

Qui pedes in clausulis.

Vltima cuiusque clausulæ syllaba censetur cōmonis, vt in Oratore Cicero docet.

Dactyl.

Dactylo - ∪ - - ∪ ∪. Communis enim censetur vltima cuiusque clausulæ syllaba. Bacchius ∪ - - : Creticus - ∪ - : Choræus cum Molosso siue Creticus cum Spondæo - ∪ - - - : Spondæus & Bacchius - - ∪ - - : Dochimus qui constat ex Bacchio & Iambo, siue Iambo & Cretico ∪ - - ∪ - : Dispondæus - - - - si præcedat Choræus, qui numerus grauitate plenus iudicatur. Sed cauendum est, ne nimis numerosa videatur oratio, néue deprehēdatur affectatio, tùm ne similitudine & cōtinuatione fastidium pariatur, quod vt euitetur, permiscendi pedes sunt & grata vtendũ est varietate, sed aurium semper adhibito iudicio: & pro diuerso orationis genere vel angustæ & concisæ, vel collocatæ & diffusæ, numeri quoq; vel angustiores ac demissiores, vel grandiores ac sublimiores quærendi sunt. Cùm enim tria sint dicendi genera tenue, sublime, & mediocre, tenui cōueniunt maximè Iambus, Choræus, Tribrachys, Molossus, Diābus, Antispastus, qui constat ex Iambo & Choræo, Choriambus, Dichoræus: Sublimi Pæon, Creticus, Bacchius, Palimbacchius, cōiuncti Dactylus & Bacchius, Creticus & Spondæus siue Choræus. Medio præcipui tribuuntur Dactylus, Spondæus,

Adhibēdum est aurĩ iudiciũ, sed principum oratorũ lectione diligenter informatum.

Anapæstus, Scolius seu Amphybrachus, constans è breui lõga & breui, Dichoræus, Antispastus, Choriambus, Ionicus maior --uu & minor uu--. Cumq; pedes sint alijs alij celeriores & tardiores, nec eodẽ modo fluere debeat oratio, sed vt rebus ipsis par & æqualis sit, aliàs incitatius, aliàs tardius, & cõtentiones, vt Cicero docet in Oratore, cursum requirant ac celeritatẽ, expositiones ac narrationes tarditatem: intelligendũ est, eam nõ solũ in pedũ breuitate vel tarditate, verùm etiã periodorũ spectari. Sed hic admonendũ est, quod eodem libro Cicero præcipit, vt ita pedes hi inter se misceantur ac temperentur, ne delectationis aucupium & quadrandæ orationis industria possit animaduerti. Vt enim nimia eorum negligentia, ita nimia cura & solicitudo vituperari solet. Non bene claudunt duo pyrrichij, iambus et pyrrichius vel diiambus, anapæstus & spõdæus, tribrachys & molossus. Cur malè claudãt duo dactyli, itẽq; dactylus & spõdæus, ea causa est, quod illi in Asclepiadeum desinãt, hi in heroicũ, qui versum etiam efficiunt Adonium. Nec probantur in clausulis plures syllabæ breues, nec satis gratus est eruditorum auribus anapestus. Permistio verò

Inconcinnæ clausulæ.

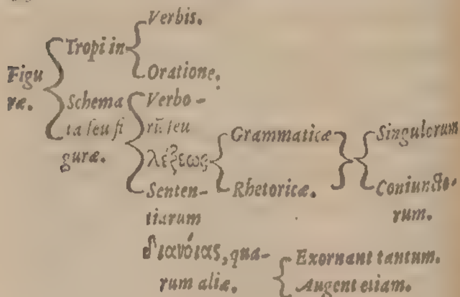
longa-

longarum breuiumque syllabarũ grata est, ea præsertim, in qua dominentur longæ: Vt hic, More maiorum: Timendum fuisse cognouit: Esse videbatur. Obseruatum hoc quoque est à viris eruditis, lõgiores periodos à Cicerone polysyllaba ferè dictione claudi, magisq; verbo quam nomine, & ex nominibus adiectiuo potius, vt vocant Grammatici, quàm substantiuo. Dignitas est, quæ ornatam reddit orationem, & grata varietate distinctam. Constat ex verborum & sententiarum ornamentis, quibus præter vulgarem consuetudinẽ expolitur oratio, efficiturq; iucunda, illustris, copiosa, & grauis. Hæc dicitur & exornatio, quã definit Fabius arte nouatam dicendi formam, quæ diuiditur in tropos & schemata, quæ propriè vocantur figuræ. Exornationum autẽ seu figurarum tres ordines constituuntur, quorum primus ad verborũ exornationes pertinet: secundus ad sententias & orationẽ figurandã, tertius ad amplificandam atq; augendã. Primus cõplectitur schemata λέξεως. Secundus et tertius διανοίας. Primũ Grammatici explicãt, quo Tropi continentur & Schemata. Ac de Tropis dicemus primũ, qui latè & variè per omnes Schematum ordines sæpè diffundũtur.

De dignitate

Quid figura. Fab. lib. 9. cap. .

Figurarum ordines.

De Tropis seu modis.

Tropos immutationes Latinè Cicero vocat.

Tropus est verbi vel orationis à propria significatione ad similem aut vicinam cum quadam venustate translatio. Duplex est tropus, verborum vnus, alter orationis: in illo mutatur vnius verbi in oratione significatio, in hoc plurium. In verbis sunt hi tropi: Metaphora seu translatio, Metonymia seu denominatio. Metalepsis seu transumptio, Synecdoche seu intellectio, Antonomasia seu pronominatio, Catachresis seu abusio. His adiecerunt Onomatopeiam seu nominis confictionem, ac veluti procreationem, verũ hæc non in verborum cohærentia, quod troporum proprium est. spectatur, sed in singulis verbis: nec in his mutatur significatio, sed nouæ rei nouum inditur nomẽ. vt, Taratantara clãgor tubarum, bõbarda pro tormento bellico, quod

Tropi verborum.

Onomatopeia. Nominatio auctor lib. 4 ad Heren.

nouum

nouum & durū verbū est. sed vetera & recepta sunt hæc: grunnitus, mugitus, mugire, cornicari, patrißare, aliaque multa, quæ vel per similitudinem, vel per imitationem soni à veteribus ficta reperiuntur. non temerè noua nunc fingenda sunt. In his Græci Latinis longe sunt fœliciores. Metaphora seu translatio dicitur, cùm verbum à propria significatione ad aliam non propriā per similitudinem transfertur, vt molestiā deuorare pro perferre, videre pro intelligere, &c. Inuenta est primum translatio neceßitatis causa, veluti cū dicūtur vites gēmare, fructus laborare, lætæ segetes, luxuriosa frumenta, homo durus: Deinde adhibita est non tātum vbi proprium deesset verbum, verùm etiā vbi translatū vel significantius eßet vel grauius, vt ardere cupiditate, incensus ira: vel ornatus & delectationis causa, vt lumen orationis. procella temporis, tempestas pacis, seges ac materia gloriæ, flos ætatis. Nihil hoc tropo in omni scripti genere frequentius est. Huc illa referri potest imago, seu rei similitudo, quæ comparandi vocibus effertur, quales sunt, similis, alter tanquam, sicut, velut. Vt, Tauro vel leoni similis, Vt Leo sæuit, sicut Taurus. Minutis interro

Metaphora, seu trāslatio.

Cur inuenta sit trāslatio.

*Translationē genuit necessitas inopia coacta, post aūt delectatio, iucū-
ditasq; celebrauit.
Cic. lib. 3. de Orat.*

Imago.

gatiunculis & quasi punctis. In scholam tanquam in pistrinũ detrudi. Imagines apud Oratores breuiores sunt, apud Poetas copiosiores & frequentiores. Metonymia seu denominatio est, qua res vna per aliam vicinam intelligitur, veluti per causas effecta, vt Bacchus pro vino, Venus pro libidine, Mars pro bello. Liuius, Vario Marte pugnatũ est. Cicero pro libris ab eo conscriptis: Christus pro veritate, quam in lucem protulit. Vel per effecta causæ efficientes, vt Pallida mors, tristis senectus, cæca ira: vel per id quod continet, res quæ cõtinetur, vt Roma pro Romanis. Cælo gratissimus amnis, pro cælitibus. Spumantẽ pateram, pro vino. Itemq; contra: vt, Vina coronant, id est, pateras. Hunc tibi comedendum propino. De sene gustare, id est, de pecunia senis, apud poetas: Vel per ducem milites, vt Cæsus Annibal: Vel per signa res signatæ, vt fasces & secures pro imperio consulari, toga pro pace: Vel deniq; subiecta per adiũcta, vt scelus, pro homine scelesto. Metalepsis seu transumptio, vt Quintil. vertit, figura poetica est & rara, cũ gradatim itur ad id quod significatur, & ex effectu causa intelligitur: vt Spelũcis abdidit atris. Hic ex nigrore tenebrosæ, et ex tenebris profun-

Metonymia. Denominatio.

Metalepsis.

profundæ intelliguntur. Et, post aliquot mea regna videns mirabor aristas: per aristas spicæ, per spicas messis, per messem æstas, per æstates anni intelliguntur. Synecdoche seu intellectio, cùm vel totum ex parte, vel partem ex toto significamus: vt, Mucro pro gladio, tectũ pro domo: ridiculum caput, pro homine. Liuius, Romanus prælio victor, pro Romanis victoribus. Cicero, Nos populo imposuimus, et oratores visi sumus, cùm de se tantum loqueretur. Greges armentorum, pro magno grege. Et in sacris literis, Græci pro Ethnicis, ac paganis. Fontemq; ignemq; ferebãt, id est, partem aquæ fontanæ, &c. Vel ex specie genus, apud poetas. Vt Iracundior Adria, pro quouis mari. Auster pro vento: vel ex materia rem confectam, vt ferrum, pro gladio: aurum, argentum, æs, pro pecunia. Deniq; cum aliud ex alio quoquo modo intelligitur, vt Virgineam soluit zonam, pro, virginitatem violauit: vixerunt, pro mortui sunt. Fuimus Troes, fuit Ilium, & ingens gloria Dardanidum, id est, periit. Huc referatur Antonomasia seu pronominatio, cùm aliquid pro nomine ponitur, veluti proprium pro communi, vt Sardanapalus, pro molli: Curius, pro homine frugi: Cato,

Virgil.

Synecdoche.

Antenomasia. Pronominatio.

pro

pro graui & sapiente: Epicurus, pro voluptario: Aristides, pro iusto: Crœsus pro fortunato: Irus pro paupere: Thersites pro deformi: Venus pro formosa Sic Pœnus accipitur pro perfido: Cretensis, pro vano & mendace : Cares, pro vilibus militibus. Vel commune, pro proprio, vt Poeta, pro Homero apud Græcos, & apud nos pro Virgilio: Orator, & Romanæ eloquentiæ princeps, pro Cicerone: Seruator aut Dominus, pro Christo Iesu liberatore nostro. Vel patronymicũ loco proprij, apud poetas. vt Pelides aut Aeacides, pro Achille. Sic pro Ioue Saturnius. Vel possessiua patria, vt Cytherea pro Venere, Cyllenius pro Mercurio. Andria pro Chryside. Vel definitio, aut descriptio, aut notatio pro verbo ponitur, vt diligens disserendi ratio, pro Dialectica. Troiani belli scriptor pro Homero: studium sapientiæ pro philosophia. Huc retulerunt quidam Epitheta quæ dicuntur adiectiua (Cic. ea vocat addita ad nomen, & ad nomen adiuncta) quæ proprio nomini vel substantiuo apponuntur, vt, diuinus Plato, mobile vulgus. de quibus id admonendum est, ne adhibeantur ociosa in oratione soluta (quod in carmine permitti solet, vt candida nix, liquidi fontes) sed

Epitheton.

ea quæ

ea quæ necesſaria ſunt vel ſignificantia. Epitheton autem, quia nihil vertat, non video quomodo tropus dici poſsit. Catachreſis quoq; ſeu abuſio videtur eodem referēda, quæ verbo ſimili & propinquo pro certo & proprio abutitur: vt, Parricida pro eo qui matrem, aut fratrem, aut aliquem propinquum interfecit. Vir gregis ipſe caper. Et, Equum ædificant, Vires hominū breues, Grādis oratio. Minutus animus, pro paruo. Vir magnus, pro eo qui ingenio & magno animo ac virtute præſtat. Equitare in arundine longa. Cogimur hac vti figura, deficiente nomine: quanquā ea nonnunquam vtantur oratores de induſtria, vt cū pro temeritate fortitudinem, & rurſus pro auaritia frugalitatem dicunt, extenuādi cauſa. ſed in his non verbum pro verbo, ſed res pro re ponitur. Additur Acyrologia, quæ eſt verbi ſignificatio non propria, vt ſperare pro timere. Terent. Accede ad ignē hunc, iā caleſces plus ſatis, hoc eſt, ad meretricē. Sed hanc ſupra inter vitia numerauimus. Itē Antiphraſis, verbum è contrario ſignificans, vt, bellum quod minimè ſit bonum: lucus, quòd in eo minimè luceat. Parcæ deæ, quòd nemini parcant: Et, ſi nanum vocemus Atlantem. Tropi qui ſpe-

Catachreſis, Abuſio.

Acyrologia.

Antiphraſis.

Tropi orationis.

ctantur

ctantur in tota sententia, ponuntur à veteribus: Allegoria, Paræmia, Aenigma, Ironia, Asteismos, Dyasyrmos, Charientismos, Mimesis, quibus addiderunt & Periphrasin & Hyperbolen. Allegoria, permutatio seu inuersio est, quum aliud dicitur, aliud intelligẽdum est: siue oratio, qua aliud verbis, aliud sensu (quod tamen non sit dissimile) significatur. Terent. Ouem lupo commisisti. Virg. Et iam tempus equûm spumãtia soluere colla, hoc est, carmen finire. Lupus est in fabula. Flamma fumo proxima. Mali corui malum ouum. Hæc si vulgo trita sit, & in omnium ore versetur sententia, Parœmia dicitur, seu prouerbiũ, seu adagium, quod Erasmus definit, dictum celebre, scita quapiã nouitate insigne. Admonet Quintilianus id in primis esse custodiendum, vt quo ex genere cœperis translationis, in hoc desinas, ne cum initium à tempestate sumpseris, incendio aut ruina finias. Aenigma, obscura est allegoria, & occulta rerum similitudine inuoluta sententia, vt, Dimidium plus toto. Virg. Dic, quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo, Treis pateat cæli spatium, nõ amplius vlnas? Vbi carissimè vẽditur aqua? apud œnopolas. Vbi viuos homines mortui incursant boues?

Allegoria est oratio, aliud dicens, aliud significans. Et continuatio translationum.

Prouerbium, seu adagiũ.

Lex translationis.

Aenigma.

Ironia, Diſſimulatio, ſeu Illuſio.

boues? In piſtrino, apud Plautum. Ironia, diſſimulatio quædam eſt, & contrariũ verbis indicat. Cic. in Verrẽ: Quid ais bone cuſtos defenſorq; prouinciæ? Virg. Scilicet is ſuperis labor eſt. Et: Egregiam vero laudem. Terent. Id populus curat ſcilicet. Virg. I nunc ingratis offerte irriſe periclis, Tyrrhenas i ſterne acies.

Quatuor ſpecies Ironiæ. Sarcaſmos.

Ironiæ numerãtur formæ quatuor, Sarcaſmos, Aſteiſmos, Diaſirmos, Charientiſmos. Sarcaſmos eſt amarus iocus, & hoſtilis irriſio. Virgil. En agros, & quam bello Troiane petiſti Heſperiam, metire iacens. Cic pro Cælio: Quod facerẽ vehementius, niſi mihi intercederent inimicitiæ cum iſtius mulieris viro, fratre volui dicere, ſemper hic erro.

Aſteiſmos.

Aſteiſmos, vrbanus & facetus iocus longiùs petitus. Virg. Qui Bauium non odit, amet tua carmina Meui (hoc eſt, qui Bauium malũ poetam amat, etiam Meuium illo peiorem amare poterit) Atque idem iungat vulpes, & mulgeat hircos (hoc eſt, abſurdè agat.)

Diaſyrmos.

Diaſyrmos eſt irriſio, cùm ludentes quæ ab aduerſariis dicuntur, diſſoluimus: Qualis eſt in oratione pro Muræna totus ille in Sulpitium locus de iure ciuili.

Charĩtiſmos

Charientiſmos, cum dura gratioſis verbis molliuntur. ſic mitigare ſolemus ira commotos:

motos:

motos: vt Dauus herum, cum pistrinum deprecaretur, Bona verba quæso, inquit. Huc illa significationis mutatio pertinet, cum pro seruo puerum dicimus. Mycterismos, quum naso suspenso deridemus, ac fastidimus, idq; magis gestu, quàm verbis. Mimesis, cùm alterius gestum aut verba imitamur, vt Phedria apud Terentium actus 1. Scena ij. verba Thaidis eludens atque eleuans repetit. Huc referri possunt apologi & fabulæ poetarum, quarum interpretatio mythologia dicitur. Annumerantur quoque tropis, Periphrasis & Hyperbole. Periphrasis, vulgo circumlocutio, est longior verborum circuitio, quæ vel necessitatis causa adhibetur, vt aut turpia vitentur, quale est, ire ad requisita naturæ, pro cacare & meiere: aut vt res, cuius nullum extat nomen, significetur: vel ornatus apud poetas, vt, Tempus erat, quo prima quies mortalibus ægris Incipit, & dono diuum gratissima serpit. Quod si Periphrasis orationi vitium magis, quam elegantiã adferat, Perissologia dicetur. Hyperbole siue superlatio, est oratio superans veritatem, alicuius augendi minuendi ve causa. Virg. Fugit ocyor Euro. Et, Vix ossibus hærent. Et, Geminiq; minantur in cælum

Mysterismos

Mimesis.

Periphrasis, Circuitio.

Hyperbole ẽ ẽuẽs super iectio. Fab. Sed huius rei seruetur men

lum

lum scopuli, Cic. Vomens, frustis esculentis gremium suum & totum tribunal impleuit. Per emphasim dicuntur hæc, scelus, pestis, carcer. pro scelesto, pestilenti, & carcere digno. niue candidior, limace tardior, Proteo mutabilior, Cyclope immanior, Thrasone gloriosior, Catone seuerior, Timone inhumanior, milite gloriosior. Vide Erasmum in Commentariis de Copia. Cùm hæc recognoscerem, incidi fortè in Valentini Erithræi libros duos, vnum de figuris Grammaticis, alterum de tropis, qui de vtrisq; scripsisse mihi videtur accuratissimè: dignus qui studiose legatur.

sura quædã. Quamuis enim est omnis hyperbole vltra fidem, non tamen esse debet vltra modum. vẽ:itur quidem, sed non ita vt mendacio fallere velit. Fab. lib. 8. ca. vlt.

De schematibus seu figuris.

Schema vel figura propriè, est quædam arte nouata dicendi ratio, et quasi gestus quidam orationis, in quo necesse non est, id quod in tropis fieri solet, mutare vocum significationem. Schematum genera duo sunt, vnum verborum seu λέξεως, alterum sententiarum seu διανοίας. Inter quæ hoc interest, quod verborum conformatio, si verba mutaris, vel ordinem non seruaris verborum, tollitur: sententiarum permanet, quibuscunque verbis vti velis. Illa in vno sæpè verbo continetur: hæc totius sententiæ comprehensione. Est igitur figura

Differentia schematũ & troporum.

Schema duplex.

Quid inter conformatione verborum & sententiarum intersit. Cic. lib. 3. de Orat.

Schema λέξεως duplex. figura λέξεως seu dictionis, gestus quidã orationis, qui in verbis est, seu verborum situ. Hoc schematis genus duplex est, Grammaticum, quod à Grammaticis tradi solet, & Rhetoricum, quod à Rhetoribus.

De figuris grammaticis.

Grãmaticum genus duplex verborũ singulorum, & coniunctorũ. Apud Grammaticos figurarum genera duo sunt, vnum verborum singulorum, alterum coniunctorum, quorum superius poetis concessum est, oratoribus negatum, quod in versu Metaplasmos dicitur, in oratione verò soluta Barbarismus. Posterius in consecutione spectatur, quod genus Grammatici vocant Locutionis & Constructionis, paulumq; à communi grammaticæ consecutionis sine syntaxeos ratione recedit. Metaplasmus Metaplasmus dictus est, quod afficiat & veluti transformet verba, contra communem loquendi seu scribendi consuetudinem, eorumq; vel literas vel syllabas, vel quantitatem, necessitatis, aut etiã ornatus causa in carmine immutet. Cuius Prothesis. species numerantur hæ: Prothesis appositio est literæ vel syllabæ ad caput ipsius verbi adiunctio, vt gnatus, gnarus, gnauus, tetuli pro tuli. Apheresis detractio, est literæ vel syllabæ de initio dictionis abiectio, vt, Ruit omnis Apheresis.

latè, pro eruit: tẽnere, pro contẽnere. Sed mittere sanguinẽ, pro emittere, & mittere pro tacere & omittere, vsitata sunt. Epẽthesis, est literæ vel syllabæ in medio verbi interpositio, vt relligio, nauita, simillimus, alituũ, Mauors, cinctutus: *Epenthesis.*

Syncope imminutio, est literæ vel syllabæ è medio dictionis reiectio. vt, repostum, accestis pro accessistis, extinxsti pro extinxisti. Sed nosti pro nouisti, redij pro redivi, & quæ similia sunt, etiam in oratione soluta frequentantur. Vsitatius etiam dicitur triumuirûm, fabrûm, festeriûm, nummûm, quàm orum, autore Cicerone in Orat. *Syncope.*

Paragoge seu Proparalepsis est, qua ad finem aliquid adiicitur: vt dicier, pro dici. *Paragoge.*

Apocope, amputatio seu resectio, qua detrahitur vel litera vel syllaba: vt, peculi, pro peculij, parce metu, pro metui. hic tamen etiam Synaeresis esse potest. Mage pro magis. Hymen pro Hymeneus. *Apocope.*

Metathesis, transpositio seu transmutatio est, qua literæ in verbis singulis transferuntur, vt Tymbre pro Tymber, nisi vocatiuum esse malis à nominatiuo Tymbrus, Pistris pro pristis. *Metathesis.*

Antithesis seu ἀντισοιχον cõmutatio est, cũ litera pro literã ponitur: vt olli pro illi: impete pro impetu. *Antithesis seu ἀντισοιχον.*

Synæresis contractio, *Synæresis.*

 est,

est coniunctio duarum syllabarum in unã, ut alueô pro aluëo, aêripidem cervã, pro aëripidẽ. Vna eâdẽq; via sanguisq; animusq; sequũtur. Virg. Episynalepham Diomedes vocat: Diæresis, diuisio, est diphthongi vel syllabæ unius in duas distractio: vt, aulai pro aulæ, persoluenda pentasyllabũ, suasit trisyllabũ. Sistole est syllabæ longæ, versus necessitate, facta contractio. Virgil. Obstupui, steteruntque comæ. Et, connubio iungam stabili. Et, Nimbosus Orion. In primo te, in altero nu, in tertio o longa corripiuntur. Diastole seu Ectasis, est productio syllabæ natura contractæ: vt, Exercet Diana choros. Et, versa puluis inscribitur hasta. Synalæpha est, cum vocalis in fine dictionis à vocali proxime sequenti in metiendo versu quasi deletur: vt, Carthag' Italiam contra. Cast' est quam nemo rogauit. Ecthlipsis est, qua m litera in fine cũ sua vocali ab insequente vocali eliditur: vt, Gratum opus agricolis. Sic olim veteres literam s elidebant: vt, Aut ouium fœtus, aut vrentes culta capellas. Vita illa dignus locoque.

Diæresis. *Systolæ, correptio.* *Diastolæ seu Ectasis, porrectio.* *Synalæpha, abiectio vocalis.* *Ecthlipsis, abiectio literæ m.*

De scematibus verborum coniunctorum.

Schemata Syntaxeos,

SCHEMA Grammaticum seu figura, quæ

quæ συντάξεως græcè, & consecutionis dicitur
latine, est immutatio quædam & arte nouata
certis de causis, atque vsitata bonis scriptori-
bus dicẽdi ratio. Cui subyciũtur hæc: zeugma
duplex, Rhetoricum & Grammaticum. Rhe- Zeugma Rhetoricum.
toricum zeugma dicitur, cum verbũ vel ad-
iectiuum ad substantiua diuersa ita refertur,
vt cum omnibus conueniat, sed non mutatũ:
vt, Vicit pudorem libido, timorem audacia, ra-
tionem amentia. Aut ætate forma defloreſcit,
aut morbo. Ouidius, Non Venus & vinum
sublimia pectora fregit. Grammaticum zeu- Zeugma Grãmaticum.
gma dicimus, cum verbum vel adiectiuum
vni tantùm rectè coniungitur propiori, sed
ad alterum vel plura non nisi mutatum refer-
tur. Terent. Dati annuli, locus, tempus con-
stitutum est. Cic. Ego illum de suo regno, ille
me de nostra republica percunctatus est. Et,
Non curia vires meas desiderat, nõ rostra, nõ
amici, non clientes, non hospites. Virgil. Hic
illius arma, hic currus fuit. Vocatur prozeu- Prozeugma,
gma, cum verbum vel adiectiuum antecedit:
Mezozeugma, cum interponitur: Hypozeu- Mezozeugma
gma, cum sequitur. Contraria zeugmati Hy- Hypozeugma
pozeuxis, Disiũctio est, quum singulis rebus Hypozeuxis zeugmati cõtraria.
sua subiunguntur verba: vt, procumbunt pi- Disiunctio.

ceæ, sonat icta securibus ilex, Fraxineæq; trabes, cuneis & fissile lignum Scinditur: aduoluunt ingẽtes mõtibus ornos. Et, Venit hyems, teritur Sicyonia bacca trapetis, Glande sues redeunt læti, dant arbuta syluæ. Et, Varios ponit fœtus autumnus, & altè Mitis in apricis coquitur vindemia saxis.

Syllepsis seu comprehensio, quam conceptionem vocant.

Syllepsis est duorum pluriumve ac diuersorum substantiuorũ comprehensio, quibus adiectiuum aut verbum additur, quod præstantiori vel generi vel personæ respondeat. Præstat autem genus virile fœmineo & neutro: numerus singularis plurali: persona prima, secundæ & tertiæ: casus rectus, obliquis. Ouidius: Mulciberis capti Marsq; Venusq; dolis. Neq; ego neq; tu fecimus. Cic. Si tu & Tullia nostra valetis, ego & suauissimus Cicero valemus. Poeticum est illud Ouidij: Ilia cum Lauso de Numitore sati. Et Virgilij, Remo cum fratre Quirinus Iura dabunt. Sed rerum inanimatarum adiectiuum plurale ferè neutrum desiderant: nisi quod interdum si res eiusdem sint generis, adiectiuũ simile esse potest. Cic. Regna, imperia, nobilitas, honores, diuitiæ, opes, in casu sita sunt.

Prolepsis, Præsumptio.

Prolepsis præsumptio est, cùm totũ seu genus numero ferè multitudinis propositũ rursus in parti-

partibus intelligitur, vel consentiens cũ mem bris, vel mutatum. illam Grãmatici locutionis prolepsim vocant, hanc constructionis: vt milites pugnant, alij pro patria, alij contra patriam. Bonorum alia sunt animi, alia corporis, alia fortunæ. Aquilæ volabant, hæc quidẽ ab ortu, illa verò ab occasu. Virg. Interea reges, ingenti mole Latinus Quadriiugo inuehitur curru, &c. Teren. Curemus æquam vterq; partem, tu alterum, ego item alterum. s. curabo. Hoc vocant prolepsim implicitã. Sic Virg. Quisque suos patimur manes. In magnis læsi rebus vterque sumus. Liui. In Mauros pro se quisque armati discurrunt. Eclipsis est, vocabuli vel oratiunculæ ad rectam orationis cõsecutionẽ necessariæ in sensu prætermissio, bonis scriptoribus vsitata. Teren. Vbi ad Dianæ veneris, ito ad dexteram, subaudi ædem, vel templum. Cic. recta venit ad me. s. via. Castra aberant bidui. s. itinere. Virg. Hic sæuus tendebat Achylles. s tentoria, vel pelles. Sic Cæsar, Qui sub valle tenderent. Terent. Non posteriores feram. s. partes. Ferina. suilla, bubula s. caro. Quartana. s. febris. Accusatus repetundarum. s. pecuniarum. Varro, Denarius, quod denos æris valebat. s. nummos. Sestertiũ Eclipsis.

vicies.s.centena milia.Cic. Cæsar magnas copias breui habiturus est.s.tempore. Et, Complectar breui.Explicabo breui.s.oratione. Dissseram pluribus.s.verbis. Ita aiũt,ferunt.s.homines.Tuum est.s.officium.Ex quo,ex illo.s.tempore,apud Virgilium.Natalis.s.dies. Memini videre.s.me. Bene habet.s.se. Cic.Sales in dicendo mirum quantum valent. Mirũ ni cãtem.Nec enim mirũ,si &c.mirum.s.est.Terent.Vultu adeo venusto,adeo modesto, vt nihil supra.s.esse possit.Eleganter etiã dicũtur, Ne multis,pro ne multis agã, Ne multa? quid multa.s.dicã. Sed hæc hactenus.s.dicta sint. Terent.Scire fidibus.s.canere.Cic.in Pompeianum statim cogito. Et,inde ad taurum cogitabam.s.ire. Occupationum mearum hoc signũ erit, quod epistola librarij manu est.s.scripta. Quarto, Kalendas, Nonas, Idus maij.s. ante. Sic pridie Kalendas Maias. Virgili. Abde domo.s.in. Et, Italiam venit.s.in vel ad, quod poetæ permissum est. Cicero. vereor ne satis diligenter in senatu actum sit de literis meis, pro,ne non satis.Terentius.Negat quis, nego, pro si negat. Aposiopesis seu reticẽtia & præcisio est,qua per iram & indignationem,vel pudorem, vel metum pars aliqua orationis ve

Aposiopesis, Reticẽtia, seu Præcisio.

luti

luti præciditur. Virgilius: Quos ego: ſed motos præſtat componere fluctus. quos ego. ſ. puniam. Idem: Nouimus & qui te tranſuerſa tuentibus hircis. Terentius, Quid ais omnium? Et, iam ſi verbum vllum poſthac. Et, Quem ego ſi ſenſero, ſed quid opus eſt verbis? Fit interdum quædam præciſio per tranſitionem. Virgilius: Nec requieuit enim, donec Calchante miniſtro, Sed quid ego hæc autem? Deeſt, donec Calchante miniſtro, quod voluit perfecit. Liptote λειπτότη vocatur, quum minus dicitur, & plus intelligitur: vt, Non ſum adeo inhumanus. Virgilius: Munera nec ſperno, id eſt, libenter accipio. Aſyndeton, ſiue Dialyton eſt, cùm ſententia nullis coniunctionum vinculis alligatur. Cicero: Abijt, exceſſit, erupit, euaſit. Virg. Ferte citi flammas, date tela, impellite remos. Rhetores articulum vocant, vt infra dicemus. Polyſyndeton eſt, cum oratio coniunctionibus abundat. Virgilius: Athamaſque, Thoaſque, Pelideſque Neoptolemus, primuſque Machaon. Figura eſt Poetis quàm Oratoribus vſitatior. Scheſis onomaton, cũ ſingulis nominibus ſingula epitheta coniunguntur. Virgilius: Marſa manus: Peligna cohors: feſtina virûm vis.

Liptote.

Aſyndeton, Diſſolutio ſeu Diſſolutio.

Polyſyndetõ. Coniunctio.

Scheſis onomaton.

Epitheton. Epitheton est, quod proprio nomini aut ornandi aut vituperandi, aut indicandi, aut etiam significantius exprimendi causa attributum est, vt Alma Ceres, turpis egestas. Epitheta apud Oratores otiosa vituperantur, quæ tamen in carmine tolerātur. *Epimone.* Epimone, cùm versus idem vel sententia sæpius inseritur, qualis est ille Virgilianus: Incipe Menaleos mecū mea tibia versus. *Paradiastole.* Paradiastole est, qua res quæ similes esse videntur, disiunguntur, & quantū distent ostenditur, addito vnicuiq; rei proprio vocabulo. Virg. Triste lupus stabulis, maturis frugibus imber, Arboribus venti, nobis Amarillidis iræ. Non te frugalem appellabo, cùm sis auarus: non liberalem, cùm sis prodigus: non fortem, cùm sis temerarius: non sapientem, cùm sis astutus. *Pleonasmos.* Pleonasmus est, cùm superuacuis verbis exaggerationis causa, vel extenuationis, oneratur oratio. (Nam cùm sine causa adhibetur, vitium est, quod supra indicauimus) Terent. Hisce oculis egomet vidi. Cice. Accipies igitur hoc paruum munusculum. Minutis interrogatiunculis. Terent. Nonne oportuit præscisse me ante? Et Tum hoc alterum, id verò est, quod ego puto, palmarium me reperisse. Et: Si est vt velit,

pro

pro si velit. Virg. Voce vocans Hecaten. Et, Retro sublapsa referri. Et, Multa quoque & bello passus, hic redundat &. Parelcon est, cùm vel ornatus, vel carminis causa verbum syllabæ adiectione extenditur. Terent. Sosia adesdum. Et, Ehodum ad me. Et: Hoc tu facito dum animo cogites. in Adelph. Epanalepsis est eiusdem verbi, vel idem valentis, post quædam interposita repetitio. Cic. Caue enim existimes brute (quanquam non est necesse ea me ad te, quæ tibi nota sunt, scribere) caue putes, &c. Idem: Confirmato illo, de quo si mortales animi sunt, dubitare non possumus, quin tantus interitus in morte sit, vt ne minima quidem suspicio sensus relinquatur: hoc igitur probè stabilito & fixo illud excutiendum est. Hendiadis est, cùm substantiuum versus causa in adiectiuum soluitur, vel in vnū duo contrahuntur. Virg. Pateris libamus & auro, id est, pateris aureis. Et, Ipsumq; vocemus In prædam partemq; Iouem, pro in partē prædæ. Et, Molemq; & montes insuper altos. i. molem altorum mōtium. Εἱρμὸς, Irmus, est series seu cōnexio orationis, eodem quasi filo ad clausulam vsque deductæ, per eiusdem casus continuationem. Virg. lib. 6. Principio cælum

Parelcō. productio seu adiectio.

Epanalepsis.

Hendiadis vulgo vocatur, Græcè ἓν διὰ δυοῖν Figura poetica est.

Irmos.

ac terras camposq́ue liquentes, Lucentemq́ue globum lunæ, Titaniaque astra Spiritus intus alit.

Enallage duplex.

Enallage, Commutatio seu variatio, qua vel partes orationis inter se, vel partium accidētia seu attributa inter se cōmutātur. Est.n. duplex: vna appellatur ἀντιμερία, quæ partium est, posterior ἑτέρωσις, quæ accidentium est cōmutatio. Superioris exēpla sunt: Scire tuum, pro tua scientia, apud Persiū. Teren. Ego verò ac lubens, pro lubenter. Virgil. Sole recens orto. Liuius, Beluæ recens captæ. Plaut. recens natus. nomen recens vsitatū pro aduerbio recenter, quod est inusitatum.

Recens natus dicitur, quia recenter est inusitatum.

Toruū tuetur, poeticè, pro toruè. Et, qui Curios simulāt, & Bacchanalia viuunt, pro Bacchatim, seu potius more celebrantiū Bacchanalia. Crastinus, pro postero die. apud Virg. Hesternus pro pridiano, apud Terent. Horrentia Martis arma, pro horrenda. Et bellantur pro bellant apud Virg. Cic. Conficior lachrymis: quod vtinā minus vitæ cupidus fuißem: pro vtinam autē fuißem. Eleganter cum, pro quo die, vel quo tēpore ponitur. Cicero: Vtinam illum diem videam, cùm tibi agam gratias, quod me viuere coegisti. Vix annus intercesserat, cum iste, &c. Vergili. Ante leues ergo pascentur in æthere

cerui, pro priùs. Et Veneris contra sic filius orsus, pro inuicem. Salustius: Hyemē atq; æstatē iuxta pati, pro æquè. Posterioris exempla potissimum spectantur in commutatione casuum, generū, numerorum, personarum, modorum, ac temporū. Enallage casuum Antiptosis dicitur, cùm casus pro casu ponitur, Virg. Proijce tela manu sanguis meus, pro mi. Lucanus: Tutumque putauit iam bonus esse socer. Ouidi. Acceptum refero versibus esse nocens. Virgilius: Placitóne etiam pugnabis amori? pro cum amore. Terent. Eunuchum quem dedisti nobis quas turbas dedit? Salust. Vterq; graues inimicitias cum illo exercebant. Hora. Macte virtute esto. Virg. Hæret pede pes, pro pedi. Genus cū genere cōmutatur. Virgi. Dulce satis humor. Numerus pro numero ponitur. Salust. Interea seruitia repudiabat, cuius rei ad eum magnæ copiæ concurrebant, pro quorum. Terent. Adeon homines immutarier ex amore, vt non agnoscas eundem esse, pro eosdem. Salust. Maxima pars vulnerati. Virgil. Pars in frusta secant. Et, Pars stringunt gladios. Ouid. Pars volucres factæ. Et: Vtraq; formosæ Paridi potuere videri. Virg. Turba ruūt. Hanc figuram Synthesin vocant, vsurpatam poetis

Heterosis casuum. Antiptosis.

Anallage generum.

ἀλλοίωσις Heterosis numerorum.

Synthesis.

poetis & historicis, raro oratoribus, qua sensus magis resq; significata, quàm vocabulum inspicitur. Nā collectiua nomina multitudinē significant, qualia sunt, populus, gens, exercitus, ciuitas, &c. Huc pertinent: Anser fœta. &, Centauro inuehitur magna. s. naui. Teren. In Eunuchum suam. s. fabulam, vel comœdiā.

Synecdoche. Referenda huc quoque videtur Synecdoche figura Græcorum propria, cū pars in accusandi casu iungitur adiectiuo vel verbo: siue, cùm id quod partis est, toti attribuitur. Virg. Omnia Mercurio similis, vocemq; colorēq;, &c. Et, Expleri mentem nequit. Et, At cætera Graius. Horat. Miles iam fractus membra labore. Liuius: Vt verò Annibal ipse dum murū incautus subit, aduersum femur tragula grauiter ictus cecidit. Auferendi casus Latinis vsitatior est. Martialis: Crine ruber, niger ore, breuis pede, lumine læsus. Et, Ore tener, latus pectore, crine glaber.

Enallage personæ. Enallage personæ. Terē. Si quis me quæret rufus. præsto est, desine. pro præsto sum. nam de se loquitur. Licebit huc figuram eam referre, quam Grāmatici nominānt

Euocatio. Euocationem siue Auocationem, qua reuocari volunt nominatiuū tertiæ personæ ad primam aut secundam, vt sit vtrunque vel primæ

mæ vel secundæ personæ, ratione pronominis aut expressi aut intellecti. Tradunt enim illi nomina omnia tertiæ esse personæ, & figuram appellari, cùm nomen verbo primæ vel secundæ personæ iungitur: eamq́; explicitam dici, cùm exprimitur pronomen: implicitam, cùm reticetur. Virg. Ille ego qui quondam, &c. Arma virumq́ue cano. Et, Coram quem quæritis adsum Troius Aeneas. Enallage modi. Virg. Impulerat ferro Argolicas fœdare latebras, pro impulisset. Et, Si fœtura gregem suppleuerit, aureus esto, pro eris. Terent. Omnes inuidere mihi, & mordere clanculum, ego autem floccipendere. infinitiuus modus est pro imperfecto indicatiui, vsurpatus poetis & historicis, nonnunquam etiam oratoribus. Enallage temporis. Terent. Tu si hic sis, aliter sentias, pro esses & sentires. Virg. Vulnus alit venis, pro alebat. Et, Fumat, pro fùmauit. Et, progeniem sed enim Troiano a sanguine duci audierat, pro ducendam esse. Liuius: Si tales animos in prælio habebitis, vicimus, pro vincemus. Hyperbaton, est ordinis grammatici perturbatio seu immutatio, cuius formæ sunt: Anastrophe, Tmesis, Histerologia, Histeronproteron, hypallage, Parenthesis

Enallage modi.

Enallage temporis.

Hyperbaton.

thesis, Sinchisis. Anastrophe, est verborum inuersus ordo. Virgilius: Italiam contra. Et Spemque metumque inter dubij. Horatius, Quem penes arbitrium est. Cicero: Cuius cum patre magna mihi fuit familiaritas. Quorumè numero. Cuius in labris. Cæsar, Diu cùm esset pugnatum. Tmesis seu diacope, sectio, est vocabuli compositi per vnũ aut plura interiecta diuisio. Virgi. Qualis Hyperboreo septẽ subiecta trioni. Terent. Quæ meo cunq; animo lubitum est facere. Et: Thais maximo te orabat opere. Et: Per pol quàm paucos reperias fideles, pro perpaucos. Cice. Est enim munus eius non ingenij solum, sed laterum etiam ac virium. Hysterologia est, cùm præpositio non cum eo casu quem requirit, sed cum verbo tanquam cum eo composita coniungitur: Virg. Tyriam qui adueneris vrbem, pro ad vrbem. Histeron proteron siue prothysteron, est inuersus sententiæ ordo, quo id quod secundo loco fit, priori ponitur. Virgil. Postquam altos tetigit fluctus, & ad æquora venit. Et, Area tum primum magno est æquãda cylindro, Et vertenda manu. Differt à superiori prothysteron, quod in illa vocabulorum, in hoc autem sensuum & rerum ipsarum est commutatio.

Anastrophe. Peruersio seu inuersio.

Tmesis seu Diacope. Diuisio seu Sectio.

Hysterologia

Histeron proteron.

Hyp-

Hyppallage est, cùm oratio mutato rerum ordine effertur. Virgilius: Ibant obscuri sola sub nocte: pro, soli sub obscura nocte. Dare classibus austros, pro dare classes austris. De parenthesi infra dicetur. De Synchysi dictum est inter compositionis vitia. Hyppallage.

De scematibus Rhetoricis

Schemata Rhetorica sunt exornationes & lumina orationis, quibus supra quotidianum sermonem illustratur oratio, & veluti coloribus depingitur, vt sit elegantior & iucũdior. Sunt horum quoq; genera duo, vt ante dictũ est, vnum verborum, alterum sententiarum. Hæc vtiliter quidam nostræ memoriæ viri docti in tres ordines partiti sunt, quorũ Primus continet ea, quibus verba exornantur. Secundus ea complectitur, quibus ornatur oratio. Tertius ea, quibus augetur, & amplior efficitur. In primo sunt exornationes verborum: in secundo orationis: in tertio amplificationis. Primi ordinis figuræ. Repetitio ἀναφορὰ, cùm eadem vox aliquot membrorum initio repetitur. Cic. Nihil te nocturnum præsidium palatij, nihil vrbis vigiliæ, nihil concursus bonorum omnium, &c. nihil horum ora vultusq; mouerunt? Terent. Hoccine est humanum factum

Schema Rhetoricũ duplex
Schematum tres ordines.
Primi ordinis figura.
Repetitio.
Anaphora & Epanaphora.

factum aut inceptū? hoccine officiū patris? Nihil hac exornatione crebrius occurrit. Epanalepsis (conduplicationem Cic. vocat) cū eadem vox initio & in fine ponitur. Ouid. Pauper amet cautè, timeat maledicere pauper. Pater inquam, me lumine orbauit pater. Cognitū est te rempublicam venalem habuisse, cognitum est. Epizeuxis, subiunctio (quæ Palilogia quoque dicitur) est eiusdem verbi vehemens geminatio. Cicero: Viuis & viuis, non ad deponendā, sed ad confirmandam audaciam. Vos vos appello fortissimi viri. Virgil. Ah Corydon Corydon. Et, Me me adsum qui feci, in me conuertite ferrum. Anadiplosis, reduplicatio, qua præcedentis versus vel commatis dictio initio sequentis iteratur. Virgil. Sit Tityrus Orpheus Orpheus in syluis. Cic. Hic tamen viuit, viuit? imò vero in Senatū venit. Hæc duo Cicero in partition. vocat geminata atque duplicata. Conduplicatio (quam Anadiplosim Aquila vocat, Martianus Capella replicationē) est, cùm quæ in superiore mebro postrema ponuntur, ea in posteriori prima repetuntur. Terent. Negat Phanium esse hanc sibi cognatā Demipho? hanc Demipho negat esse cognatā? Cōmotus non es, cùm tibi mater pedes

Epanalepsis. Est alia figura, cuius supra meminimus inter figuras grammaticas. pag. 105.

Epizeuxis, quæ & Palilogia.

Geminatio verborum. Sed iteratio dicitur cum aliqua geminatis interponitur. vt, Me, inquam, me, &c.

Anadiplosis.

Conduplicatio.

pedes amplexaretur, non es commotus? Adhibetur hæc figura, vbi iam incalescit oratio. Cõuersio ἀντιστροφὴ (Rutilius ἐπιφορὰν appellat) cum eadem voce commata clauduntur, vt, Pœnos populus Romanus iustitia vicit, armis vicit, liberalitate vicit. Frumenti maximus numerus è Gallia, peditatus amplissimæ copiæ è Gallia, equites numero plurimi è Gallia. complexio συμπλοκὴ, cum eadem vox repetitur, & in initio & in fine membrorum. Cicero, Quis eos postulauit? Appius. Quis produxit? Appius. Quẽ senatus damnarit, quem populus Romanus damnarit, quem omnium existimatio damnarit, eum vos sententijs vestris absoluetis? Copulatio πλοκὴ cũ idem verbum quod hominis est, repetitũ mores significat, vt, Ad illum diem Memmius erat Memmius, id est, erat sui similis. Simia est simia, etiam si aurea gestet insignia. Antistasis est, vt ait Rufinianus, cum idem verbum repetitur in contrario sensu, vt, Vna salus victis nullam sperare salutem. Et, Ex illo Corydon Corydon est tempore nobis. Cicer. Quis ignorat in eiusmodi domo, &c. seruos non esse seruos? Atq; hæc quidem ornamenta, quæ sunt explicata, repetitionẽ continent,

Conuersio.

Complexio, Symploce.

Ploce, Copulatio.

Antistasis.

Traductio, μεταβολὴ, [illegible] [illegible] ca[illegible] varie- tate distincta

quorum quædam præter venustatem etiam acrimoniam addunt orationi. Traductio est, cum idem verbū aliquoties diverso casu concinnè variatum repetitur, Rutilius πολύπτωτον vocat. Cic. Sit denique in civitate ea prima res, propter quam ipsa est civitas omnium princeps. Qui nihil habet in vita iucundius vita, is cum virtute vitã non potest colere. Pater hic tuus nunc deniq; est, vt alat inopiã tuam? patrem nunc appellas, quem prius egentem auxilio tuo vt alienum deseruisti? patris filius es ad potiundas opes? Ouidius: Talis mater erit, si modo mater erit: id est, si modo maternum erga filiam animum geret. Terentius: Eius me miseret, ei nunc timeo, is nunc me retinet. Idem, In te spes Hegio sita est, tu es patronus, tu parens, ille tibi moriens nos commendauit senex. Virgilius: Littora littoribus contraria, fluctibus vndas Imprecor, arma armis, pugnent ipsique nepotes. Persius, Ex nihilo nihil, in nihilum nil posse reuerti. Articulus ἀσύνδετον ἢ διάλυτον Dissolutio, cum multa sine coniunctione cõmata seu incisa cohærent: vt, Acrimonia, voce, vultu, aduersarios perterruisti. Terent. Cæteros ruerem, agerem, raperem, tunderem, prosterr-

Articulus Asyndeton si ue dialyton.

prosternerem. Veni, vidi, vici. Abijt, excessit, euasit, erupit. Hic etiam veluti per gradus crescit oratio. Virgil. Ferte citi flammas, date tela, impellite remos. Vtimur hac figura, cum quid acriter & instanter dicendum est. Superiori contrarium est Polysyndeton, cum oratio multis coniunctionibus copulatur. Virgil. Tectumque, laremq́;, Armaque, Amycleumq́; canem. Similiter cadens, ὁμοιόπτωτον, quum ijsdem casibus verba vel sententiæ finiuntur, quod fit in orationis partibus, quæ casibus variãtur, vt, Hominem laudas egentem virtute, abundantem fœlicitate. Similiter desinẽs, ὁμοιοτέλευτον, cum dictiones vel sententiæ similiter exeunt, quod fit in reliquis orationis partibus casu carentibus, vt, Turpiter audes facere, nequiter studes dicere. Hos deduci quàm relinqui, euehi quàm deseri malui. Cicer. Qui armati Senatum obsederint, magistratibus vim attulerint, rempublicam oppugnarint. Compar, ἰσόκωλον cum membra constant pari ferè numero syllabarum, vt, In prælio pater mortem oppetebat, domi filius nuptias comparabat. Nec reipublicæ consuluisti, nec amicis profuisti, nec inimicis restitisti. Sed in his tribus est cauendum,

Polysyndetõ.

Similiter cadens.

Similiter desinens.

Compar seu membrum.

Paranomasia. Immutatio.

ne fastidium pariat assiduitas. Paranomasia, seu Prosonomasia, Agnominatio, cum literis paulum immutatis quadã similitudine vocem in contrariam significationem deflectimus. Terent. Inceptio est amentiũ non amantium. Et, tibi erant parata verba, huic homini verbera. Arator est, non orator. Non decet hominem genere nobilem videri mobilem. Magistratus oneri est illi potius, quam honori.

Antanaclasis.

Antanaclasis, superiori vicina, est eiusdem verbi mutata significatio. vt, Amari iucundum est. si curetur ne quid insit amari. Huc illa quoque referri possunt: Oppugnari vir bonus potest, expugnari non potest. Immorandum studijs est, non inmoriendum. Non expectat mortem tuam filius, imò oro, inquit, vt meam mortẽ expectet: cum significaret malle se mortem suam expectari quam expeti ac maturari. Hypallage, Eclipsis, Aposiopesis, Onomatopeia, Antonomasia, Metonymia, Catachresis & Allegoria, quæ ad hunc ordinem pertinent supra sunt explicata.

Secundi ordinis figuræ. Interrogatio.

Secundi ordinis figuræ: Interrogatio, qua non simpliciter quærimus sciendi causa, sed instamus, asseueramus, indignamur, miseramur, admiramur, dubitamus inter-

interrogando. Græci vocant ἐρώτησις. Cicer. Quousque tandem abutere Catilina patientia nostra? Seruare potui, perdere an poßim rogas? Interrogatio vehementißima ἐπιτροχασμὸς dicitur & πῦσμα, quæ pluribus interrogationibus & acriter vrget. Terent. Quis tu homo es? quid tibi vis? quid cum illa rei tibi est? Subiectio, cùm ipsi nostræ interrogationi respondemus. Cic. Domus tibi deerat? at habebas. pecunia superabat? at egebas. Ac dicet aliquis, hæc igitur tua disciplina? &c. ego iudices, &c. Exclamatio est, per quam intentiore pronunciatione motum animi nostri testamur. Cic. O tempora, ò mores. Hac vtimur, cùm iam inclinatis auditorum animis velut erumpimus in hæc verba. Virgil. Quid non mortalia pectora cogis Auri sacra fames? Dubitatio, ἀπορία seu διαπόρησις, vt Aquila vocat, cùm dubitare nos & quid dicendum faciendumve sit nescire significamus. Cicero: Quid primum querar, aut vnde potißimum exordiar Iudices? Virg. Eloquar an sileam? Terentius: Vbi quæram? vbi inuestigem? quem perconter, qua insistam via, incertus sum. Cic. Vtrum difficilius aut maius eßet negare tibi sæpius idem roganti, an efficere id quod rogares,

Epitrochasmos
Pysma.
Subiectio.
Exclamatio.
Dubitatio, ἀπορία.

 res,

Paradoxon Inopinatum.

res, diu multumq; Brute dubitaui. Paradoxon seu inopinatũ, cum suspensis auditorũ animis inopinatum aliquid ac minimè expectatum subiungimus. Terent. In me quiduis harum rerum conuenit, quæ sunt dicta in stultum, caudex, stipes, asinus, plumbeus: in illum nihil potest: nam exuperat eius stultitia hæc omnia. Huc referri etiam potest, cum negamus nos vel suspicari potuisse, vt Nunquam credidi fore iudices, vt reo Scauro ne quid in eius iudicio gratia valeret, precarer. Miror vnde tibi in suspicionem venerim.

Adynaton.

Adynaton, quod fieri non potest. Virgil. Non mihi si linguæ centum sint, oráque centũ, Ferrea vox, omnes scelerũ cõprehendere formas, Omnia pœnarũ percurrere nomina possem. Non dici potest, quam topere me tuæ literæ delectauerint.

Cõmunicatio ἀνακοίνωσις.

Cõmunicatio ἀνακοίνωσις, cùm aut ipsos aduersarios consulimus, aut cum iudicibus quasi deliberamus: vt, Cedo, si vos in eo loco essetis, quid aliud faceretis? Cõmunem rẽ putare, ac vos huic præpositos. Virgil. Fuit & tibi talis Anchises genitor, Dauni miserere senectæ.

Permißio. Epitrope.

Permissio ἐπιτροπὴ superiori vicina, cùm quædam iudicibus aut aduersariis æstimanda relinquimus. In actis Apostolorũ: Sitne magis hominibus obtem-

obtēperandū, quàm Deo, ipsi iudicate. Perfrica frontē, & dic te digniorem, qui prætor fieres, quàm Catonem. Aut cum rem totam alterius potestati permittimus, velati cum nostræ causæ ita confidimus, vt iudicibus largiamur de ea quod videtur statuendi facultatē (Græci vocant ἐπιτροπὴν, teste Rutilio) vt, Sed ego iam iudices summum ac legitimum quod exposui meæ causæ ius omitto, vobis quod æquissimū videatur, vt constituatis permitto: Non enim dubito, quin etiam si nouum sit vobis instituendum, libēter id quod postulo propter vtilitatē cōmunis cōsuetudinis sequamini. Permissio per dissimulationē est, cum permittendo deterremus, & inuitos permittere nos ostendimus. Virg. I sequere Italiam vētis, pete regna per vndas. Teren. Effundite, emite, facite quod vobis lubet. Et: Profundat, perdat, pereat, nihil ad me attinet. Licentia παῤῥησία loquendi libertas appellatur, cùm quædam liberius dicuntur vel cōmonefaciendi, vel obiurgandi causa Miramini Quirites, quod ab omnibus ratiōes vestræ deserātur, &c. id tribuite culpæ vestræ, atque desinite mirari, &c. Sed hac figura prudenter vtendum est, & cauendum ne molesta sit licentia, & auditorem offendas.

Quintil. ex Caluo citat.

Permißio per dißimulationem.

Licentia. Parrhesia.

Apostrophe.

fendat. Apostrophe seu Auersio est, cùm sermonem auertimus ad absentem, vel etiā præsentem, vt Cicero fecit, à Cæsare conuertens orationem ad Q. Tuberonem. Quid enim tuus ille Tubero in acie Pharsalica gladius agebat? &c. Idem, Vos enim iam ego Albani tumuli atque Luci, vos, inquam, imploro & obtestor, &c. O Leges Portiæ, legesq; Semproniæ.

Tertii ordinis figuræ.

Tertij ordinis figuræ, quo continentur amplificationis exornationes. Amplificationis figuræ sunt, quæ non ad ornandam solùm orationem, sed ad augendam etiam comparātur, & à Cicerone sententiarum exornationes vocantur, à Quintiliano partim inter amplificationes, partim inter argumēta recensentur. Nihil enim prohibet ex iisdem locis & amplificationum ornamenta & probationes peti: ac ornamenta quidem dici, cùm ornandi causa adhibentur: argumenta verò, cum probant.

Ex iisdem locis amplificationes et probationes peti, Cic. lib. 3. de Orat.

Figuræ ex loco definitionis.

Auxesis.

Oriuntur igitur hæc schemata potissimum ex locis Dialecticis, velut ex definitionis loco: Auxesis αὔξησις quum verbo grauiore quàm pro re vtimur, atrociusq; proprij loco substituimus, veluti cum latronem dicimus, qui sit improbus: sacrilegum, qui sceleratus: veneficam, quæ mala sit: asinum, qui stolidus: mutum,

tum, qui nihil respondeat: scelus pro errato: debacchari pro conuiciari: inflammare pro hortari. Et cùm res altius tolluntur, veluti si rei dignitatem supra modum exaggeremus. Tapinosis, ταπείνωσις, vel μείωσις diminutio, extenuatio, superiori contraria: vt, cum perstrinxisse dicimus, qui vulnerauit: attigisse, qui colaphum infregit: seuerum, qui crudelis sit: affabilem qui adulator: liberalem, qui prodigus: curiosam, quæ venefica sit. Erratum pro scelere. Sic res extenuantur, veluti cùm difficultas minuitur, vel ars cum alia collata deprimitur, vt in oratione Ciceronis pro Murena, ars militaris scientiæ iuris ciuilis antepo nitur. Vel cum nimium contemnimus hominem, vel rem vt inutilem deprimimus. Huic subijcitur λεπτότης: qua quippiam arrogantiæ vitandæ causa attenuamus. Cic. Si quid est in me ingenij iudices, quod scio quam sit exiguum, &c. Emphasis, Significatio est, qua significantius aliquid ex verbis intelligitur, siue latens, siue expressum. Virg. in Bucol. Cantando tu il lum? quasi dicat, indoctus peritissimum? Et in 1. Georg. Quum iam glandes atque arbuta sacræ Deficerent syluæ. hoc est, non solum prosanæ, sed etiam sacræ. Synonimia, Interpretatio,

Tapinosis. Vel Meiosis. diminutio.

Leptotes.

Emphasis significatio.

Synonymia. Interpretatio.

pretatio, cũ multa verba idẽ significantia coniungimus. Cic. Abijt, euasit, erupit. Idẽ: Promitto, recipio, spondeo. Et: Quoniam semper appetẽtes gloriæ atq; auidi laudis fuistis.

Expolitio.

Expolitio, ἐξεργασία, quæ eandem rem cõmutatis sententijs explicat. Cic. Quid enim tuus ille Tubero in acie Pharsalica gladius agebat? cuius latus ille mucro petebat? quis sensus erat armorum tuorum? quæ tua mens, oculi, manus, ardor animi? quid cupiebas? quid optabas? (Potest hoc & ad synonymiam referri, quod in apostrophe quoque positum leges.) Tale est Lucani exordium: Bella per Amathios, &c. Non vtendũ est hac figura, nisi cùm prodest in aliqua re commorari, & diutius auditorem detinere, vnde & Cõmoratio dicitur, eademq. ἐπιμονή.

Cõmoratio hæc epimone quoque dicitur.

Vitiũ autem existet, quod Periergia dicitur, si in re tenui varianda nimis curiosam operam & superuacaneam ponas. Definitio est, qua inter duo plurave quid intersit ostenditur. Hanc definiendi rationem Dialectici κατὰ διαφορὰν appellant.

Definitio per differentiã.

Vt: Non est fortitudo, sed temeritas sine honesta ratione adire pericula. Non est rex dicendus, qui non iure, sed vi dominatur, qui suis, non reipublicæ commodis studet, qui non defendit, sed opprimit bo-

nos. Ex loco diuisionis oriuntur hæc: Distributio, μερισμὸς, cum rem in partes diducimus. Cicero: Hæc studia adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, aduersis perfugium & solatium præbent. Cuius omnes corporis partes ad nequitiam sunt appositissimæ: oculi ad lasciuiam, manus ad rapinam, venter ad auiditatem & libidinem, pes ad fugam, &c. Lege primam locupletandæ sententiæ rationem apud Erasmum, lib. 2. de Copia. Dialysis, dissolutum, vt Iudices partim gratia, partim pecunia corrupti sunt. Epanodos, Regressio, cùm id quod erat propositum per prolepsim in partibus iteratur, vt, Vicerunt Romani Carthaginenses mari, terra Gallos. Dilemma, seu Complexio, qua duo contraria distinguuntur subiecta ratione. vt, Cur ego illum puniam? Si probus est, non commeruit: Sin improbus, non emendabitur. Vel auaritia te impulit, vel inopia: non autem auaritia, cum sis prodigus: non inopia, cùm circumfluas opibus. Paradiastolen supra definiuimus disiunctionem eorum quæ vnam vim habere videntur, vt: Non sapiens, sed astutus, non fortis sed confidens, non seuerus sed maleuolus, non parcus, sed auarus.

Figuræ ex diuisionis loco.

Distributio.

Dialysis seu Dissolutum.

Epanodos.

Dilēma seu diuisio.

Paradiastole (supra) inter schemata grāmatica.

Premi-

Expeditio siue enumeratio. Premitur veritas, sed non opprimitur. Expeditio siue Enumeratio est, per quam pluribus rebus expositis, ac cæteris infirmatis, vna reliqua confirmatur, hoc modo: Cùm fundus iste meus fuerit, quem tu nunc inuasisti, necesse est, aut vacuum occupaueris, aut vsu tuum feceris, aut hæreditarium acceperis, aut donatum, aut vi me deieceris: Vacuum autem occupare, aut vsu tuum facere, cùm ego adessem, nō potuisti: emptio nulla profertur: testamento ad te peruenire me viuo non potuit, &c. Relinquitur ergo, vt me vi de meo fundo deieceris.

Congeries. Congeries συναθροισμὸς, coacervatio verborum varia significantium. Terent. In amore hæc omnia insunt vitia, iniuriæ, suspiciones, inimicitiæ, induciæ, bellum, pax rursum, &c. Salust. Animus audax, subdolus, varius, cuiuslibet rei simulator & dissimulator. Differt à Synonymia, quòd in Synonymia multa verba idem penè declarant, vt prostrauit, afflixit, perculit. Cic. Non feram, non patiar, non sinam: in congerie multa res diuersas notant. Ad hoc genus exornationum ascribas licebit Frequētationem, qua res in tota causa dispersæ coguntur vnum in locum, quo grauior aut acrior, aut cri-

Synonymia.

Frequētatio.

minosior, oratio sit, ut ait Cornificius lib. 4. ad Heren. Cui cognata videtur Continuatio, quæ definitur eodem libro, densa & continens frequentatio verborum, cum absolutione sententiarum, hoc est, breuis quædam vno circuitu conclusa argumentatio. Incrementum dicitur, quum veluti gradibus quibusdam peruenitur non modo ad summũ, sed quodammodo etiam supra summum. Cic. v. actione in Verrem, Facinus est vincire ciuem Romanũ, scelus verberare, prope parricidium necare, quid dicam in crucem tollere? Pecuniam, honores, regnum, ipsam denique vitam præ patriæ charitate contempsit. In hoc etiam circunstantijs rem augemus, vt Cicero vomitũ Antonij: O rem nõ visu modo fœdam, sed etiam auditu. Si inter cœnam in tuis immanibus illis poculis hoc tibi accidisset, quis nõ turpe diceret? in cœtu vero populi Romani, negotium publicum gerens magister equitũ, cui ructare turpe esset, is frustis esculentis vinum redolentibus, gremium suum & totum tribunal impleuit. Hic singulæ voces incrementum habent. Ex causis. Aetiologia est, cùm propositi alicuius causam statim subijcimus: vt, Iure Archias fructũ ex meis studiis repetit, fuit enim mihi adiu-

Continuatio

Incrementũ.

Ex causarũ loco.

Aetiologia.

adiutor ad suscipienda hæc studia. Terent. Si Simo hunc noris satis, non ita arbitrêre, nã bonus hic est vir. Apophasis est, cum quasi alio interrogante nobis ipsi respõdemus, & rationem reddimus. Cic. Si quis furem occiderit, iniuria occiderit, quamobrem? quia ius cóstitutum nullum est, quid? si se telo defenderit? non iniuria, quid ita? quia cõstitutum est. Dicæologia, cũ causam quam adferimus, vt æquam defendimus. vt, Quanquam est amicus, tamen amicitiæ anteferenda est veritas. Amauit Pamphilus, dũ ætas tulit. Fecit iratus, iniuria affectus. Virg. Furor arma ministrat. Non dissimilis est huic schemati Necessitas ἀναγκαῖον cùm necessitatẽ causamur. Annibal apud Liuiũ. Illis timidis & ignauis esse licet, qui receptũ habent, nobis necesse est esse fortibus, quibus ad effugium nihil reliquum est. Deseruit amicũ, nõ voluntate, sed coactus legibus. Metastasis est, cum causa transfertur in locum digniorem, aut magis profuturum dicenti. Cicero pro Marcello: Tueri vitam Cæsar debes, si non tua causa, at Reipublicæ. Color χρῶμα, est callida & probabilis suspectæ causæ ac rei perperam actæ defensio. Terentius: Postquam ad iudices ventum est, non potuit co-

gitata

Apophasis, quæ ratiocinatio dicitur lib. 4. ad Herenn.

Dicæologia.

Necessitas.

Metastasis.

Color.

gitata proloqui, ita eum tum timidum obstupefecit pudor. Gradatio, κλίμαξ, cùm gradibus quibusdam ita ab vno ad alia transimus, vt semper proximum verbum repetatur: vt, Africano industria virtutem, virtus gloriam, gloria emulos comparauit. Cic. Quæ reliqua spes est libertatis, si illis & quod libet licet, & quod licet possunt, & quod possunt audent? Terẽtius: Accepi, acceptam seruabo. Virgilius: Quæ Phœbo pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo Prædixit, &c. Et Torua leæna lupum sequitur, lupus ipse capellam, &c. Huc pertinet Epiploce, quam Rutilius posuit, qua complures sententiæ inter se connexæ continentur. Vt: Expugnauit domũ, expugnata vi domo familiam abstraxit, abstractam tormẽtis omnibus excruciauit, etc. Ex contrarijs: Contentio seu contrarium, ἀντίθεσις, cum ex contrarijs amplificatur oratio, quod fit vel singulis verbis: vt, Vulgo placere, non vera, sed falsa gloria est. In fuga fœda mors, in victoria gloriosa. Vel sententijs, vt: Pellitur è medio sapientia, vi geritur res. Inimicis te placabilem, amicis inexorabilem præbes. Atque hæc contentio quæ fit sententiis contrariis, huius ordinis propria est,

Gradatio.

Epiploce.

Figuræ ex cõtrariorum loco. Contentio seu cõtrariũ.

est. Ouid. Donec eris fœlix, multos numerabis amicos: Tempora si fuerint nubila, solus eris. Huc illa Rhetorū Enthymemata ex cōtrariis conclusa pertinent. Horat. Cur nescire pudens praue, quàm discere malo? Contrariū appellat autor Rhetor. ad Heren. sumptā ex aduerso probationem, vt: Quos ex collibus eiecimus, cū his in cāpo metuimus dimicare? Commutatio, ἀντιμεταβολή, cū inuertitur aliqua sententia per contrarium. Cic. de leg. Vereque dici potest, magistratum legem esse loquentē, legem autem mutū magistratū. Esse oportet vt viuas, non viuere vt edas. Poema loquens est pictura, pictura autem tacitū poema. Eripis vt perdas, perdis vt eripias. Hoc Rufinianus Metathesin appellat. Inuersio, qua docemus argumentū, quod contra nos affertur, pro nobis facere, vt sepelysti solus, igitur occidisti. Imo si occidissem, non sepelyssem. Communicatio, συνοικείωσις, cùm duæ res contrariæ cōiunguntur: vt, Tam deest auaro quod habet, quàm quod non habet. Labor est etiam ipsa voluptas. Vterq; vituperandus, & prodigus & auarus: quod neuter suis rebus bene vtatur. Correctio ἐπανόρθωσις, quæ tollit quod dictum est, & pro eo quod magis videtur idoneum, repo-

Cōmutatio. Antimetabole.

Inuersio.

Cōmunicatio

Correctio.

reponit. Cic. Quas ille leges, si modò leges nominandæ sunt, ac nō faces vrbis. Crudelis homo, imò ne homo quidem. In Verrem: Non enim furem, sed raptorem: nō adulterum, sed expugnatorem pudicitiæ, &c. Idem: O clementiam populi Romani, seu potius patientiam miram ac singularem. Punitus est, quanquam illa non pœna, sed proditio sceleris fuit. Terēt. Non tu hoc argentū perdis, sed vitā tuam. Item: Ciues inquam, si hoc eos appellari nomine fas est. Quintilianus id reprehensionem vocat. Huc pertinet Diaphora apud Rutilium, cū verbum iteratum aliam sententiam significat atq; significauit primo dictū. Vt: Huius ærūnæ quēuis cæterorum hominum, modo hominē, cōmouere possent. Item: In vniuersum mulierē, quid potius dicam aut verius, quàm mulierē? Reiectio, ἀποδίωξις, cū quippiam ab aduersario allatum eludimus: vt, Hac de re quid attinet dicere? Erit alias oportunior dicendi locus. Præteritio, παράλειψις est, cùm nos omittere simulamus quod maximè dicimus: vt, Non dico te ab socijs pecunias accepisse, &c. Occupatio, seu præsumptio, πρόληψις et προκατάληψις, est, cùm id quod obijci nobis potest, ante occupamus ipsi, atque diluimus. Cicero pro Archia:

Diaphora.

Reiectio.

Præteritio.

Occupatio.

Ac ne quis à nobis hoc ita dici miretur, quod alia quædam in hoc facultas sit ingenij, &c. Quæret quispiam. Virgil. Nec vos arguerim Teucri. Huc referri poterit βραχυεπεία, i. Rutilio explicata, cum orator breuitate sententiæ præcedit auditoris expectationem. Lysias, Quæris à me quo iure obtinere possim? quo iure Polyenus reliquit, quo iure prætor dedit possessionem, leges me defendunt, ad te non pertinent, hi veritatem sequantur. Concessio, παρομολογία, cum quædam aduersario concedimus, deinde inferimus, quod aut maius sit quàm superiora, aut etiam omnia quæ concessimus infirmet. Cic. Dominetur in concionibus inuidia, iaceat in iudicijs. Fueris illi aliquando amicus intimus & familiarissimus, beneficia contuleris: quid tum? an non amicitia omnis isto tuo facinore dissolui potuit? Confessio, superiori vicina, cum callidè omnia aduersario permittimus. Cicero, Habes igitur Tubero, quod est accusatori maximè optandũ, confitentem reum. Consensio quoque superioribus cognata est. Cicero in Verrem, Gaudeo etiam si quid ab eo abstulisti, & abs te nihil rectius factũ esse dico. Anthypophora, oppositio, & ἀντεισαγωγή cõpensatio, qua nobis aduersario-

Brachyepia.

Concessio, paromologia.

Confessio.

Consensio.

Antipophora

rum dicta proponimus, vt illis respondeamus. Cic. Difficilis ratio belli gerendi, at plena fide, plena pietatis. Virg. Verùm anceps fuerat fortuna, fuisset, Quem timui moritura? Differt ab Hypophora, quòd hæc aduersæ partis intentio est, illa eius responsio. Anasceue est, qua ab aduersarijs proposita eleuamus, & vt falsa reiycimus. Virgil. Nunc Lyciæ sortes, nunc & Ioue missus ab ipso Interpres diuum fert horrida iussa per auras. Terent. At ego nesciebam, quorsum tu ires: Paruula hinc est abrepta, eduxit mater pro sua, &c. Eadem in tropis annumerata Mimesis dicitur. Ex similitudine. Comparatio, qua vel paria cum paribus, vel minora cũ maioribus, vel maiora cũ minoribus conferuntur, idq; magis ornandi, quàm argumentandi causa. Virg. O terq; quaterq; beati, Queis ante ora patrum Troiæ sub mœnibus altis Contigit oppetere. Cic. Serui mehercule mei si me isto pacto metuerent, domum meam relinquendam putarẽ. Idem, Si quis me exire domo coegisset armis, haberem actionẽ: si quis intrare prohibuisset non haberem? Parenti non obtemperat, & audiet alienum? Videtur huc referri posse etiam ille amplificandi modus, qui ratiocinatio dicitur, qua res

Hypophora.

Anasceue.

Figuræ ex similitudine.

Cõparatio.

Ratiocinatio

augetur coniectura ab aliquo signo sumpta, vt apud Ouidium 13. Metamor. quãtus fuerit Polyphemus, ex eo intelligitur, quod eius capilli non pectinibus, sed rastris pecterentur. Et apud Virg. 3. Aeneidos: Trunca manum pinus gerit, & vestigia firmat. Et: Graditurque per æquor Iam medium, nec dum fluctus latera ardua tinxit. Ad comparationem pertinẽt: Exempla παραδείγματα, quæ sunt item aut paria, aut maiora aut minora, & similia, aut dissimilia, aut contraria. Adhibentur autem vel hortandi causa, vt illud Virgilij: Antenor potuit medijs elapsus Achiuis, Illyricos penetrare sinus: vel deterrendi, velut: An non sic Phrygius penetrat Lacedemona pastor, Lædæamque Helenam Troianas vexit ad vrbes? Differt exemplum à similitudine, quod exemplum facta commemoret, vel hominum, vel cæterarum animantium, vel etiã inanimorum: vt, Delphini minores vagari incomitatos non sinunt: quid nos facere liberis adhuc teneris oportet? Vnaquæque arbor alit quod genuit: & non alet mater suo lacte liberos? Similitudo rem minus cognitam per eam quæ notior est, demonstrat, hoc modo: Vt Sol vnus omnibus lucet, ita vox præceptoris omnibus

Exemplum.

Exemplum à similitudine quid differat

Similitudo.

omnibus discipulis vna sufficit. Et, Quemadmodum arbor excisa repullulat, euulsa verò non fruticatur. Sic malum si penitus tollas, non renascitur. Apologus est fabula, in qua muta animantia & inanimatæ res humano more inducuntur loquentia. cuius exempla suppeditabit Aesopus. Parabola seu collatio, est rerum genere dissimilium comparatio. Virgil. Qualis mugitus, fugit cùm saucius aram Taurus, & incertā excussit ceruice securim. Imago εἰκών, cum formæ similes conferuntur. Virg. Os humerosque Deo similis. Et, Duo fulmina belli Scipiadæ. Vt mare ventorum vi agitatur & conturbatur: sic populus. Huic adijciendum est ὅμοιον, cùm vel ex partibus aliqua similitudo colligitur. Virgil. Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat, vel ex actione. Cic. in Verrinis ait succinctam Scyllam lupis & canibus similem esse Verris & comitū illius. Dialogismus, qui dicitur à quibusdam sermocinatio, cùm quis secum disputat: & quid agendum sit cogitat. Cice. Domne iudicibus? mihi igitur ipsi præter periculum & infamiā quid quæritur? In Verr. Si populo redimitur, mihi præda de manibus eripitur: Quod est igitur remedium? quod? Dicitur quoque sermocinatio,

Apologus. Parabola. Imago. Homœon. Dialogismus Sermocinatio

natio, cùm apta cuiq; personæ affingitur oratio: Tales sunt cõciones apud Historicos, & orationes apud Poetas. Vide lib. 3. Rheto. ad Heren. de Sermocinatione. Ex genere. Sententia, γνώμη, est generale quoddã pronunciatum de moribus aut de vita cõmuni, quod aut quid fiat, aut soleat oporteat ve fieri, vel expeti, vel vitari, breuiter apteq;, non sigillatim, sed vniuerse demonstrat, vt: Omnes sibi melius esse malunt, quam alijs. Obsequiũ amicos, veritas odium parit. Amicus certus in re certa cernitur. Epiphonema, Acclamatio, est sententia, quæ rei narratæ iam aut probatæ additur, admirationis augendæ causa: Virg. Tantæ molis erat Romanam condere gentem. Et: Adeò à teneris assuescere multum est. Cic. Quorũ igitur impunitas, Cæsar, tuæ clementiæ laus est, eorum te ipsorum ad crudelitatem acuet oratio? Noema νόημα Cogitatio, Allusio est ad sententiam, cũ, quæ non dicimus, intelligi tamen volumus. Vt, Hortensius negabat se vnquam cum matre aut sorore rediisse in gratiam, intelligitur enim illi nunquam cum matre aut sorore incidisse dissidium. Ouid. Fortisq; viri tulit arma disertus. Liuius 1. Decad. 4. Athenienses quidem, inquit, literis verbisq; bellum

Ex loco gñis.

Sententia.

Epiphonema

Noema.

aduersus Philippum gerebant. salse notans imbellem Græcorū loquacitatem. Ex signis & circunstantijs. Signa sunt antecedentia, consequentia vel adiuncta rei, quæ tum ad amplificandum, tum ad extenuandum adhibentur. Dido apud Virgilium: Num fletu ingemuit nostro? num lumina flexit? Num lachrymas victus dedit, aut miseratus amantē est? Ex circunstātijs nascitur ὑποτύπωσις seu demonstratio, vel descriptio, qua res ita verbis exprimitur, vt penè in conspectu posita geri videatur. Hæc describendi virtus atque sub oculos subiectio etiam ἐνάργεια dicitur, Latinè euidentia aut perspicuitas. Cicero in Verrem: Ipse inflammatus scelere & furore in forum venit: ardebant oculi, toto ex ore crudelitas eminebat: expectabant omnes quo tandem progressurus, aut quid acturus esset: cùm repente hominem proripi, atque in medio foro nudari, ac deligari, & virgas expediri iubet, & quæ sequuntur. Idem eleganter & perspicuè describit in Miloniana profectionis apparatum Milonis & Clodij, ac illius in rheda sedentis penulati cum vxore: huius in equo & cum delectis villa egredientis, pugnantis è loco superiore, &c.

Ex signis & circunstātijs. Signa.

Hypotyposis seu Demonstratio vel descriptio.

Enargia.

Ouidius diluuium depingit in primo Metam. & tempestatem in secundo. Erasmus naufragium. Adhibetur autem non amplificandi modo & illustrandi causa, verum etiam ornandi & delectandi, atque affectus mouendi. Huc enim pertinent affectus, velut, Exclamationes, vt illud supra etiam positum: O tempora, ô mores. Execrationes. Cic. O scelus, ô portentum in vltimas terras exportandum. Obiurgationes. Virgil. Non ego te vidi Damonis pessime caprum Excipere insidiis? Obtestationes vel obsecrationes, vt: Per dexteram istam tuam ego obtestor. Per ego has lachrymas. Optationes. Virg. Sic pater ipse Deum faciat, sic altus Apollo, Incipias conferre manū. Adhortationes, Vt: I bone quo tua te virtus vocat, i pede fausto: Horat. Ominationes: Virgilius: Turno tempus erit, magno cum optauerit emptum Intactum Palanta, & cū spolia ista diemque Oderit. Terentius: Videre videor iam illum diem, quum hinc egēs fugiet aliquo militatum. Ad hypotyposin referuntur descriptiones personarum, rerum, locorum & temporum, quæ videntur omnes ex Dialecticorum per accidentia definitione oriri. Prosopographia, qua persona vel vera vel fabulosa

Affectus.
Exclamationes.
Execrationes.
Obiurgationes.
Obtestationes.
Optationes.
Adhortationes.
Ominationes.
Prosopographia.
[illegible]

losa describitur, ab attributis corporis & animi, quomodo Plutarchus & Aemilius Probus, & Suetonius, vitam illustrium virorum descripserunt. Ad hanc referuntur insequentia tria, Characterismus χαρακτηρισμός, quo personæ corpus & mores effingimus, vt Chærea Terẽtianus senem illum importunum exprimit. Et Thrasonem, Demeam, Mitionem, aliosq; Terentius. Furentem Sibyllam Virgilius lib. 6. Vide χρηστηρισμὸν apud Rutilium. Ethopœia ἠθοποιία, propriè dicitur expressio morum & affectuum mitiorum, quæ Græcè vocantur ἤθη, quales in comœdiis exhibentur. Pathopœia παθοποιία est, qua vehementiores & grauiores exprimũtur affectus, quorum exempla facile cognoscũtur ex Tragœdiis. Vtiliter Emporius Rhetor de Ethopœia scribens, admonet orationem pro affectibus, ætatibus, fortuna, cæterisque qualitatibus esse variãdam. Aliter enim, inquit, orationem vel incipit, vel exequitur iratus, aliter timens, aliter gaudens, aliter tristis, aliter senex, aliter iuuenis, aliter vir, aliter fœmina. Refert in dicendo, Deus an homo sit, lasciuus an tetricus, ignauus an fortis, doctus an rusticus. Sit igitur alacris lætantis oratio,

Characterismus. Notatio.

Ethopœia.

Pathopœia.

Decorum Personarũ.

tumens vani, breuis & concisa properantis, meretriculæ mollis & blanda, matronæ seria, senum grauis, temeraria pueri, misera humilis, longa & multa ambiens consitentis, parasiti faceta, matris anxia, incondita rustici, oratoris ornata. Prosopopoeia. Cõformatio. *Prosopopœia προσωποιία, personæ effictio, Latinè dicitur Cõformatio, cùm rebus mutis sermonẽ tribuimus, aut vita defunctos tanquam viuos, aut absentes tanquã præsentes inducimus loquentes. Talis est Appij cæci persona a Cicerone in oratione pro Cælio inducta. Idem in Catilinam Patriam inducit loquentem. Prodicus, vt scribit Xenophon, Virtutem & Voluptatem contendentes facit: Peniæ & Pluti personas Aristophanes fingit: Iustitiæ Chrysippus: Philosophiæ Boetius, Lamiæ Politianus: Stultitiæ Erasmus: alijq; rerum aliarum, in quibus fingendis multum sibi poetæ permittunt.* Rei descriptio. *Rei descriptio est, qua res circunstantijs explicata velut oculis subijcitur spectanda, vt si captam vrbem dixeris, omnia duobus complexus es verbis. id si aperias, apparebunt, vt Quintilianus ait, effusæ per domos ac templa flammæ, & ruentium tectorum fragor, & ex diuersis clamoribus vnus quidam sonus: aliorũ fuga incerta, pro-*

fanorum

fanorum ſacrorumque direptio, efferentium prædas, repetentiumque diſcurſus, &c. Licet enim hæc complectatur euerſio, minus eſt tamen totum dicere, quàm omnia. Vide ipſum Quintilianum, lib. 8. cap. 3. Topographia eſt vera atq; perſpicua locorum deſcriptio, vt vrbis, portus, arcis, tēpli, villæ, regionis, montis, fontis, horti, etc. velut Carthaginis & portus apud Virgil. lib. 1. Aeneid. In hac verſantur Coſmographia & Gæographia. Topotheſia eſt, ficti loci deſcriptio, cum locus aliquis ponitur, qui nuſquam eſt, vt inferorum, & Eliſij deſcriptio apud Virgil. lib. 6. Et Caci ſpeluncæ, lib. 8. Regiæ ſolis apud Ouidium lib. 2. Metamorph. Chronographia, Temporis deſcriptio, quam ſupra attigimus in Troporum explicatione ſub periphraſi, quæ frequenter à poetis ornādi & delectandi cauſa adhibetur, veluti cùm nox, dies, aurora, ver, æſtas, aliaq; deſcribuntur, vt lib. 4. Aeneid. Nox erat & placidum carpebāt feſſa ſoporem Corpora per terras, &c. & lib. 1. Meta. quatuor ætates. Ad ordinem pertinent hæc: Tranſitio, μετάβασις, qua monemus breuiter quid dictum ſit, & quid cōſequatur oſtendimus. Cic. Quoniam de genere belli dixi, nunc de magnitudine pauca di-

Topographia.

Topotheſia.

Chronographia, Temporis deſcriptio.

Ordinis figuræ.
Tranſitio.

ca dicam. Virg. Hactenus aruorum cultus, & sydera cæli, Nunc te Bacche canam. Parēthesis seu Dialysis, est ordinis per interiecta aliquam declarandi causa sententiam dissolutio. Oui. Finē qui quæris amori (Cedit amor rebus) res age, tutus eris. Inserta sententia si eximatur, sermo nihilominus perfectus relinquetur.

Parenthesis seu Dialysis.

Digressio, παρέκβασις, est alicuius rei quæ tamen ad vtilitatem causæ pertineat, extra ordinem excurrens tractatio, quæ cum delectationis tantùm causa adhibetur, vt & ornet orationē, & augeat per quandam amplificationem, tū demū inter figuras sententiarū collocari potest. Sed in hac tria sunt vitāda, primum ne longa sit à proposito digressio, alterū ne videatur aliena & peregrina, postremū ne reditus ad rem durus orationē deformet. Plures fortassis orationis exornationes occurrent, sed quas hic collegimus, satis esse ad intelligendas eloquentiū scriptorum virtutes arbitramur. Postremò admonendum illud est, ne dum virtutes consectamur, in vicium incidamus affectatæ schematum copiæ.

Digressio Parecbasis.

De memoria.

Memoria rerum perceptarum fida custos est, quam Fab. Quintil. eloquentiæ thesaurum appellat

Thesaur⁹ omniū rerū memoria. Cic.

appellat. Ea duplex est, naturalis & artificiosa, quæ sunt ita coniunctæ, vt naturalis artem conseruatricẽ requirat, & artificiosa naturæ poscat opem. De naturali Physici docent, de artificiosa Rhetores. *Naturalis memoria.* Memoria naturalis est vis animis insita, quæ & facilè res percipiat, & fideliter contineat. *Artificiosa.* Artificiosa dicitur, quæ præceptis confirmatur, constatq; locis & imaginibus tanquam chartis & literis. Sed mihi quidem hæc ratio operosior esse videtur, quàm vtilior, quòd non solùm in rebus & verbis ediscendis laborandũ sit, verũ etiam in cognoscendis atque conseruãdis locis & imaginibus rerum notis. *De iuuanda & conseruãda memoria.* Illud vtilius de memoria præcipitur, vt obseruemus, quibus rebus vel lædatur, vel iuuetur memoria. *Memoriam quæ lædunt.* Morbi quidã cerebrum inuadentes certam memoriæ mortẽ adferunt. Officiunt quoque frigus atque humor. Siccitas autem & calor vtrunq; moderatum prodest. Grauiter lædunt crapula, immoderatus potus atq; pastus, nimius somnus, cibus ad cõcoquendum difficilis, & liquidior ac turulentus, pinguis, crudus: cæpe, raphanus, sinapi, caseus, nuces, &c. violenta vina, inflatio, grauis ira, mœror, timor, atq; aliæ perturbatiões. *Quæ memoriam iuuent.* Iuuatur memoria gubernatione valetudinis, exercitatiõe moderata,

moderata, & ordine. Bona corporis cõstitutio ac temperatio magnum est naturæ donum. Quibus est calida & moderata cerebri temperatio, facilè percipiunt, & fideliter continẽt: quibus frigida, perparum capere possunt: quibus humida, facilè quidem cõprehendunt, sed non diu retinent: contra quibus sicca, ægrè percipiunt, sed bene conseruãt. Obliuiosi sunt senes, timidi, ebrij, ægroti, &c. Plurimũ prodest abstinentia moderata, & victus ratio, & remissio quædam studiorum, ne sit continuus labor, ne sint intempestiua studia, ne sit animus occupatus curis, solicitudine, mœrore, timore, ira, et cæteris, quæ modo dixi grauiter memoriam lædere. Vtilis est ante prandiũ vel cœnam moderata corporis exercitatio. Nihil æquè prodest atque vsus & diligẽtia legendi, cogitandi, & sæpè repetendi cogitata, lecta, audita, aliove modo percepta. Atq; in hac sola exercitatione Fabius omne memoriæ artificium ponit. Et Cicero memoriã vult exerceri ediscendis ad verbũ quàm plurimis & nostris scriptis & alienis. Sed in ediscendo adhibẽda est mentis intẽtio, nec parcendũ labori. Quantũ vero signatis animo sedibus, & ordine constituto iuuetur memoria, Simonides declarauit,

Memoria maximè iuuatur natura, intelligentia, cura exercitatione & ordine.

Exercitatio memoriæ.

Ordo memoriam plurimum iuuat.

uit, qui subitò euocatus è triclinio, cum reuersus ruina oppreßos interea conuiuas, atque ita obtritos, vt internosci nõ potuerint, offendisset, ex ordine quo quisq; accubuißet, omnes agnouit. Ad ordinẽ diuisio pertinet. plurimum enim et illud memoriæ prodest, si lõgior oratio in partes tribuatur, earumq; ordo retineatur.

De actione.

Actio seu pronunciatio.

In oratore.

Actio est apta orationis enunciatio, & quasi corporis quædam eloquentia. vt eam Cicero vocat; quæ sono vocis seu pronunciationis, & corporis motu constat. Motus autem in vultu & gestu moderandis cernitur. Omnia hæc præstat natura, sed auget diligentia. Efficiendum est, vt sit emendata pronunciatio, vt dilucida, vt ornata, non fracta atq; effœminata, vt apta rebus, quæ nõ vno & eodem tenore decurrat, sed quæ pro rerũ ac personarũ varietate & decoro, pro diuerso affectu, pro tempore & loco vel intendatur, vel remittatur. quæ grãdia grauiter, mediocria temperatè, summißa leniter, atrocia vehementer atq; acriter efferat. Hoc est quod præcipitur, vt vox animo respondeat, de qua traditũ est ab Horatio in epistola de arte poetica. Cauendus est omnis immoderatus gestus, incondita vocife-

Vocem commendant claritas, firmitas & suauitas.

Vitiosa est μονοτονία, id est, vna quædam spiritus & soni intentio.

vociferatio, furiosa brachiorum iactatio. Fugienda quoque inepta quorundam cantilatio, & fractæ vocis tremor. Denique vultus, & totus corporis gestus honestus sit, & modestus atque aptus, & cum oratione congruens.

De imitatione.

Cum in omnibus artibus exempla valent plurimum, tum in eloquentiæ laude paranda maximè necessaria mihi videtur imitatio, qua similes aliquorum esse in dicendo studemus. Duplex statui potest imitatio, vna rerum, quæ generalis est, altera styli atque dictionis, quæ scribendi formæ, quæ censetur optima similitudinem expetit. Generalis obseruat inueniendi, collocandi, & eloquendi rationem, scriptoribus eloquentibus non Latinis solum, verùm etiam Græcis vsitatam, à quibus discendum est, vnde sit exordiendum, quo modo narrandum, proponendũ, diuidendum, quo modo omnia aptè sint explicanda, quando amplificandum, qua ratione tractandi loci communes, qua arte sint audiētium animi vel excitandi, vel sedandi, nonnunquam iritandi, interdum placandi, sæpè conciliandi, & in quemcunque motum impellendi: qua prudentia disponendum, quo dicendi genere quicque sit

Imitatio generalis et specialis: illa rerum est, & communis omnium: hæc verborum, & elocutionis.

Generalis.

ſit explicandũ, quis qua laude præſtet maximè, non orator modo, ſed quiuis etiã ſcriptor, cuius præcipuam illam ſequamur virtutem. Altera imitationis ratio certos ſibi deligit oratores, quorum quo ſimilior quiſque ſit, hoc melior habeatur, atque in dicendo perfectior. Quod attinet ad ſermonis genus, neminem arbitror dubitare, quin optimi quiq; , vt in artibus omnibus, ita in paranda Latinè ſcribendi facultate ſint imitandi. Nec illud vnquam dubium fuit, vtile eſſe & neceſſarium imitationis ſtudium, quod hac via potiſſimum ad laudem perueniatur eloquentiæ. Prudentem nos intelligimus, non illam ridiculam quorundam & inſulſam ac ſuperſtitioſam imitationem. Quum igitur lingua Latina ex veteribus ſcriptoribus tota ſit petenda: non iam nobis, vt Romanis fuit olim, vernacula ſit: nec eam nunc, vt alia quædam parare ſolemus, noſtro, vt dicitur, Marte, poſſimus conſequi: neceſſe nobis eſt, legendis eius linguæ autoribus purè & emendatè loquendi facultatem comparare. Verùm quando plures inter ſe dicendi genere diſſimiles vna ſcribendi ratione referre nemo aptè poteſt, & vt Seneca ſcribit, nuſquam eſt, qui vbiq; eſt: facilè id intelligitur,

Specialis Imitatio.

Plinius. *in exercendo stylo paucos esse proponendos, eosque præstantissimos. Quid enim stultiùs, quam ad imitandum non optima sibi proponere? Inter optimos autem Ciceronem lectissimũ esse fatentur omnes, tùm ij, qui fœlicissima Ciceronis ætate floruerunt, qua & lingua Latina, & admirabilis illa dicendi vis apud Romanos perfecta fuit, tum etiam posteri, quorum dictio nonnihil ab illo priori sæculo recedens minus candida visa est latinè sciẽtibus. Quare illud inter omnes constare iam videtur, auream illam Ciceronis ætatem esse omnibus purè & emendatè loquendi studiosis imitandã, quæ verba nobis verborumq; coniunctionem atque orationem suppeditabit, & puram, & planam, & ornatam, atque aptam, omnisque prauæ consectationis expertem, ac verè Latinam, qua laudabiliter quacunque de re scribendum sit, vtamur. Omnium autem scriptorum vt optimum & in omnibus eminentissimum Quintilianus summo statuit loco M. T. Ciceronem, in quo multorum ac præstantium virtutes emineant, vis Demosthenis, copia Platonis, suauitas Isocratis, & quæcunq; vllo in genere laus oratoris vnquam fuit. quem dicit omnium esse candidissimũ, & ita aper-*

Li.12.ca.10.
Cicero in omnibus quæ in quoque laudantur eminentissimus
Lib. 2. ca.5.

Lib.10.cap.1

apertum, vt amari possit, qui cui valdè placebit, multum profecisse eum Fabius idem iudicat. Hunc igitur, quo nemo in omni tractandi dicendique genere plura scripsit eloquentiùs, nemo sermonis proprietate, nemo perspicuitate maiore, nemo ad communem vsum accommodatius, legemus diligẽter, & virtutes eius imitabimur: atque vt ille fecit, animum honestis & necessarijs artibus variaque rerũ optimarum cognitione, sine qua disertus haberi nemo possit, instruemus. nõ laudabimus autem, nec amplectemur, si qui fortè quasi næui in egregio corpore notabuntur, nec verò defendemus aut redundantiam, & repetitionum ac digressionum frequentiam, si quãdo minus oportunæ videbuntur, aut iactationem & ostentationem, si nimium erit molesta, aut si quid aliud hominẽ fastidiosum, & atticæ dictionis sectatorem videri cupientem possit offendere: qualia olim à Ciceronis æmulis & inimicis exagitata sunt odiosius, & ijs maximè qui se Græcorum Atticorũ veluti germanos venditantes, Ciceronem vt Asiaticum, & redundantem reprehendebant. Quod si quid in illo desiderabitur, quod ad necessariam orationis quasi supellectilem requiratur, id ab alijs, vt quisq;

Næui) cuiusmodi fortassis illud est in officijs: Ne adulari nos sinamus, pro assẽtationib⁹ decipi. Et de inuent. lib. misereatur passiua significatione. Et pro Milone, punitus est, in actiua significatione, et si quid præterea curiosus lector obseruauerit. ὑπεραττικίζοντες, id est, inepte Atticos imitantes.

Inter optimos præcipuè Cicero imitandus.

quisque Ciceroni simillimus, optimeq; Latinè locutus est, petere non verebimur. quanquam vt ille non omnia quidem dixerit, nec omnia rerum vocabula suppeditauerit: qui enim vnus potuit? quomodo tamen omnia dici poßint, facilè reperiet is, qui legendis Ciceronis libris operæ multum studijq; consumpserit, & ex his aptam orationis structuram atq; æquabilem, certumq; dicendi genus, & incorruptæ Latini sermonis integritati consentaneum, imitatione diligenti fuerit consecutus.

(.:.)

FINIS.

ERRATA SIC CORRIGITO.

Pagina 7. versu 9. & 10. lege: facultas. Pag. 12. ver. penultimo lege: mĕυra. Pag. 25. ver. primo lege: digressi. Pag. 42. ver. 17. post, vtitur, adde: vt inhonesto, inutili, iniucūdo, nō necessario, periculoso, &c. Pag. 44. ver. 18. lege: Tractatur. Pag. 61. ver. penul. lege: auem. Pag. 73. ver. primo lege: mediocre. Pag. 118. ver. 21. lege: putate. Pag. 130. ver. 4. lege: βραχιεπέια. Pag. 134. ver. 11. lege: incerta. Pag. 137. ver. 5. lege: χαρακτηρισμὸς. Pag. 140. ver. 3. lege: interiectam.

Aristoteles in libro ἐλέγχων
fallaciarum sex modis ambi
guum constare scribit.

Primo

Aequivocationis quam
Graeci ὁμωνυμίαν
dicunt, cum significata
sunt, cum Taurus.

Compositionis, quae fit
ubi dictio composi
ta in oratione significat
vel divisa videtur ...
...

Divisionis

Accentus ut falso ...
illi ascribunt

Figurae dictionis ut
est metaphora, anto
nomasia et caetera ...

Amphibologiae ut aio
te Aeacida Romanos
vincere posse

Hoc loco etiam in ambiguum mittuntur
quaecumque sono conveniunt, scriptione
autem dissident ut aequus et equus
et eiusmodi caetera.

[illegible]

apud Romanos [illegible]

libros [illegible]

Causa, maledicta, [illegible]

[illegible]

[illegible]

Moralis pertinet [illegible]

quae sunt pertinentia [illegible]

Moralis [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

aliud pars si et canonicus quia [illegible] regulare
aut secularia habent [illegible]
beneficio [illegible] habet
locum in [illegible] beneficio [illegible] habet
locum in [illegible] sed regulari [illegible]
[illegible] habet [illegible] beneficio [illegible]
Differentiae [illegible] habent [illegible]
[illegible] Fortiu [illegible]
[illegible] sunt [illegible].

4 vel 5

